JUSTITIA

DANMARKS UAFHÆNGIGE
JURIDISKE TÆNKETANK

Rapport:

Retsstilling for ofre for økonomisk vold

Af Birgitte Arent Eiriksson, Malte Kolze og Anders Mihle

Retsstilling for ofre for økonomisk vold

© Justitia og forfatterne, 20223

Justitia - Danmarks uafhængige juridiske tænketank
Vesterbrogade 69D, 1. sal. th. 1620 København
www.justitia-int.org
info@justitia-int.org

Justitia er Danmarks eneste juridiske tænketank, der alene har fokus på retssikkerhed og frihedsrettigheder. Justitias formål er gennem analyser af høj faglig kvalitet og fremsættelse af konkrete juridiske løsningsforslag at påvirke den offentlige og politiske dagsorden med henblik på at fremme en politisk kultur, hvor disse værdier nyder den nødvendige respekt.

Justitias publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Dette materiale er støttete økonomisk af Offerfonden. Materialets udførsel, indhold og resultater er alene forfatternes ansvar. De vurderinger og synspunkter, der fremgår af materialet, er forfatterens egne og deles ikke nødvendigvis af Rådet for Offerfonden.

RÅDET FOR OFFERFONDEN

Forord

Mange ofre for psykisk vold i nære relationer oplever at deres partner eller samlever udnytter dem økonomisk ved at kontrollere deres personlige finanser, ødelægge deres kreditværdighed og sabotere deres muligheder for at være på arbejdsmarkedet. Den økonomiske udnyttelse finder ofte sted som led i et mere omfattende voldsregime, som gerningspersonen påtvinger offeret for at opnå kontrol med offerets tanker og handlinger. Selvom mange ofre for psykisk vold beretter om at have været udsat for økonomisk udnyttelse, og selvom denne form for udnyttelse er relativt velbeskrevet i litteraturen, står ofrene i dag i en vanskelig situation, når de vil have økonomisk genoprejsning og starte en ny tilværelse efter volden. Det skyldes bl.a., at den juridiske proces er langsommelig og sjældent fører til, at ofrene får økonomisk erstatning. Denne rapport giver et indblik i de udfordringer, som kendetegner ofrenes livssituation, og den behandling ofrenes udfordringer får hos politiet og på krisecentertilbud for voldsramte. Derudover præsenteres en række anbefalinger til, hvordan ofrenes retsstilling kan forbedres.

Rapporten er udarbejdet af projektleder og direktør i Justitia Danmark Birgitte Arent Eiriksson, juridisk konsulent Anders Mihle og kriminologisk analytiker Malte Bundgaard Kolze. Undervejs har flere andre personer bidraget til rapporten, herunder advokatfuldmægtig Søren Morsø og jurist Trine Ravnholt.

Justitia vil gerne takke alle de medvirkende borgere, som har været ofre for økonomisk vold, og de politifolk, krisecentermedarbejdere, advokater samt øvrige fagpersoner og eksperter, som har bidraget med deres erfaringer og faglige viden i forhold til økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer. Justitia takker desuden de eksterne læsere af rapporten, som har bidraget med konstruktive kommentarer og forslag til forbedringer. Tak til professor i europæisk etnologi Astrid Pernille Jespersen, lektor i europæisk etnologi Signe Mellemgaard, advokat og partner Karsten Høj og professor emeritus i strafferet Jørn Vestergaard.

Endelig vil Justitia takke **Offerfonden**, der har finansieret rapporten.

Indhold

1 Resumé 4
2 Indledning og rapportens opbygning 9
3 Undersøgelsesdesign 12
3.1 Litteraturgennemgang 14
4 Økonomisk vold som en del af psykisk vold 16
4.1 Istanbulkonventionen 17
4.2 Straffelovens § 243 om psykisk vold 17
4.2.1 Gerningspersonen tilhører eller er nært tilknyttet offerets husstand 19
4.2.2 Gentagne gange over en periode 20
4.2.3 Groft nedværdigende, forulempende eller krænkende 20
4.2.4 Egnet til utilbørligt at styre den anden 22
4.3 Økonomisk vold som en del af psykisk vold efter straffelovens § 243 23
4.4 Omfanget af psykisk vold 25
4.5 Delkonklusion 26
5 Ofre for økonomisk vold 28
5.1 Begyndelsen på den voldelige relation 28
5.1.1 Fra parforhold til samlivsrelation 30
5.1.2 En særlig relation mellem parterne 31
5.2 Volden som hverdagstilstand 32
5.2.1 Ofrene isoleres og deres virkelighedsopfattelse nedbrydes 32
5.2.2 Den sammensatte vold 36
5.2.3 Skjult modstand 38
5.3 Efter den voldelige relation 40
5.3.1 De voldsudsattes selvopfattelser og fortællinger 42
5.3.2 Falsk tryghed 43
5.4 Delkonklusion 44
6 Politiets behandling af sagerne 46
6.1 Politikredsene arbejder ud fra et uensartet vidensgrundlag 46
6.2 Psykisk vold er et særegent og komplekst sagsområde 48
6.3 Samarbejde med andre aktører 51
6.4 Særligt udsatte ofre 53
6.5 Delkonklusion 54
7 Krisecentrenes behandling af sagerne 56
7.1 Den socialfaglige forståelse af psykisk og økonomisk vold 56
7.2 Terapi og sikkerhed 58
7.3 Den økonomiske vold er særligt udfordrende 60
7.4 Samarbejdet med politiet skaber løsninger og udfordringer 62
7.5 Delkonklusion 63

8 Ofrenes muligheder for at søge hjælp, rådgivning og økonomisk kompensation 65
8.1 Muligheder for juridisk og økonomisk hjælp under straffesagen 67
8.1.1 Politiets vejledning 67
8.1.2 Bistandsadvokat 68
8.2 Mulighed for erstatning og økonomisk godtgørelse 69
8.2.1 Den strafferetlige behandling af erstatningskrav 69
8.2.2 Godtgørelse for tort 70
8.2.3 Særlig statsfinansieret offererstatning 71
8.2.3 Retshjælpsforsikring og fri proces i civilretlige sager 72
8.3 Delkonklusion 74
9 Ofrenes muligheder for at søge hjælp og rådgivning i civile sager 77
9.1 Reglerne for misbrug af digitale signatur ved indgåelse af lån 78
9.1.1 Gyldigt fuldmagtsforhold 78
9.1.2 Ingen fuldmagt 79
9.1.3 Ugyldighedsgrunde ved voldelig tvang og misbrug 84
9.1.4 Offerbeskyttelsen har faldgruber 85
9.1.5 Betalingstjenesteudbyderens sikkerhedsforanstaltninger er utilstrækkelige 86
9.1.6 Ingen hensyn til de særlige omstændigheder i sager om økonomisk vold 87
9.1.7 Kompensationsordning for misbrug af MitID er utilstrækkelig 88
9.2 Banksektorens erfaringer med økonomisk vold 89
9.3 Delkonklusion 90
9.4 Gældssanering 92
9.5 Delkonklusion 94
10 Konklusion 96
11 Metode og materialegrundlag 99
11.1 Juridisk metode 99
11.2 Kvalitative interviews 99
11.3 Etiske overvejelser 101
11.4 Politiets afhøringsrapporter 103
11.5 Antallet af sager 104
12 Referencer 105

1 Resumé

Rapporten behandler økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer inden for rammerne af dansk straffelov. Økonomisk vold er kendetegnet ved handlinger, der berøver en person kontrollen over økonomiske ressourcer, herunder ejendom, penge eller arv fra familien. Det indebærer også dominans, manipulation eller skadelig udnyttelse af økonomiske forhold til at undertrykke en anden person. Økonomisk vold kan opstå i forskellige sociale sammenhænge, herunder inden for parforhold og familierelationer.

Hvad er økonomisk vold?

Økonomisk vold er handlinger, der fratager en person kontrol over ressourcer som penge og ejendom. Det omfatter også dominans, manipulation og udnyttelse af økonomiske forhold til at undertrykke en anden, ofte inden for parforhold og familierelationer.

Strafferetligt er økonomisk vold en del af psykisk vold.

Parforholdets fortrolighed og tillid misbruges.

Økonomisk vold kan komme til udtryk ved

- Nægtelse af adgang til egne penge eller fælles bankkonto
- Tvang til at aflevere sin løn eller andre indtægter
- Tvang til at leve under et stramt budget
- Tvang til at bruge penge på bestemte ting
- Gældsætning uden samtykke

Blev i 2019 kriminaliseret i straffelovens § 243, der vedrører psykisk vold overfor personer i samme husstand eller nært knyttet hertil.

Psykisk vold blev selvstændigt kriminaliseret med indførelsen af straffelovens § 243 i 2019, hvilket markerede en banebrydende udvikling i opfattelsen og kriminaliseringen af psykisk vold. Økonomisk vold betragtes som en underkategori af psykisk vold, men dens omfang og karakter er kun beskrevet i meget begrænset omfang i straffelovens forarbejder. Straffelovens § 243 repræsenterer dog et vigtigt skridt i retning af en bredere forståelse af psykisk vold i dansk ret og en mere klar definition af økonomisk vold.

Der er ingen selvstændige opgørelser over omfanget af økonomisk vold som led i psykisk vold. Justitsministeriet og VIVE (Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd) estimerer på

tværs af forskellige kortlægninger af området, at psykisk vold generelt er en af de mest udbredte voldsformer i Danmark. Samtidig estimerer Justitsministeriet, at anmeldelsestilbøjeligheden for psykisk vold er markant lavere end ved andre former for kriminalitet. Herudover viser en opgørelse af domfældelser for psykisk vold i Danmark fra 2022, at domfældelsesprocenten for personer, som er tiltalt i en straffesag, kun ligger på 6,8 procent, hvilket er lavere end ved andre former for personfarlig kriminalitet.

Med udgangspunkt i samspillet mellem en juridisk definition af psykisk vold, som kun i begrænset omfang indkredser økonomisk vold, og erfaringerne fra praktikere og voldsofre, udfolder rapporten de udfordringer, der ofte opstår, når økonomisk vold underlægges retlig behandling.

I rapporten identificeres en række retssociologiske og juridiske udfordringer ved økonomisk vold, som bl.a. omfatter:

Kompleksiteten af økonomisk vold

At økonomisk vold normalt er en del af et samlet voldskompleks, hvor flere forskellige former for vold indgår i forening. Ofrenes beretninger reflekterer denne sammensatte situation, og de skelner ikke nødvendigvis mellem psykisk og økonomisk vold.

At samlivsrelationen mellem offer og gerningsperson skaber en særlig situation, hvor volden kan eskalere, fordi offeret afgiver dele af sin økonomiske selvstændighed til gerningspersonen, og fordi parterne tilbringer megen tid sammen.

At offerets selvopfattelse og hukommelse påvirkes af volden således, at offeret mister troen på, at offerets opfattelse af virkeligheden er korrekt. Gerningspersonens virkelighedsopfattelse påtvinges offeret via vedvarende manipulation, hvilket betyder, at offeret kan have svært ved at huske bestemte hændelser og fremkomme med en sammenhængende forklaring.

At volden over tid normaliseres og bliver mere underspillet og usagt, hvilket gør det vanskeligere for offeret at beskrive, hvad de har været udsat for.

At offeret isoleres fra omgivelser samt venner og familie i takt med, at volden tager til, og offeret derfor ender med at være afhængige af gerningspersonen.

At offeret ikke nødvendigvis opfatter den økonomiske udnyttelse som vold, og derfor ikke anmelder sagen til politiet før langt senere i forløbet, hvis overhovedet.

At offeret er i tvivl om sine rettigheder, samt om hvor og hvordan der kan søges om hjælp.

At offeret støder på udfordringer i forbindelse med anmeldelsessituationen hos politiet, hvor der vejledes om ikke at anmelde, eller hvor offeret oplever at være til besvær og ikke at blive taget alvorligt.

Offerets møde med politi og krisecentre

At der på tværs af de forskellige politikredse eksisterer et uensartet vidensgrundlag om psykisk vold.

At politiet er udfordret i efterforskningen af sager om psykisk vold som følge af den svære bevisbyrde og generelle udfordringer med at efterforske den økonomiske del af sagerne.

At efterforskningen af psykisk vold kan blive nedprioriteret i sagskomplekser, der også indeholder andre straffelovsovertrædelser, eksempelvis på grund af den lave sandsynlighed for straf og på grund af begrænsede ressourcer i efterforskningen.

At ofre for økonomisk vold oplever vanskeligheder med at indsamle beviser, da økonomisk vold sjældent efterlader synlige spor som fysisk vold, hvilket vanskeliggør bevisførelsen i sagerne.

At offeret i udpræget grad søger hjælp til sine akutte problemer ved krisecentre for voldsramte, men at krisecentrene har vanskeligt ved at hjælpe ofre med at imødegå deres økonomiske udfordringer.

At krisecentrenes henvendelser til politiet ikke nødvendigvis afstedkommer, at der oprettes en sag, fordi de ikke er overførbare til politiets retlige kontekst. Generelt beskriver medarbejdere fra både politiet og krisecentre, at deres indbyrdes forståelse af psykisk vold kan give anledning til misforståelser, når de kommunikerer med hinanden.

Den økonomiske volds effekter og genoprejsning for offeret

At der blandt politifolk, krisecentermedarbejdere og banksektoren hersker tvivl om, hvordan man bedst håndterer spørgsmålet om offerets økonomiske genoprejsning, herunder hvordan offeret vejledes bedst muligt

At ofre for økonomisk vold er særligt sårbare over for misbrug af digital signatur, primært fordi mange af dem lever i parforhold præget af tillid. Dette tillidsforhold kan være dybt rodfæstet, da de ofte deler deres daglige liv og bolig med deres partner. Den tætte relation gør det lettere for gerningspersonen at få adgang til offerets digitale signatur (som f.eks. MitID og andre enheder), der giver adgang til bankkonti, lånoptagelse mv.

At den øgede digitalisering i Danmark og indførelsen af digital signatur skaber udfordringer for ofre for økonomisk vold, da den ikke kræver offerets tilstedeværelse og fysiske underskrift, hvilket gør det vanskeligt at verificere den rette underskriver af et dokument.

At der er uklarhed om regler og ansvar for misbrug af digitale signaturer på grund af lovgivningen, herunder betalingsloven, kreditaftaleloven og hvidvaskreglerne. Dette skaber en ulige beskyttelse af ofrene, især når det kommer til ansvarsfordelingen mellem banker og andre långivere, f.eks. kviklånsudbydere.

At erstatning som følge af økonomisk vold er vanskelig, da det er svært at bevise psykiske skader og varige mén, og den nuværende lovgivning primært fokuserer på personskader.

At tidligere domme viser, at domstolene kun i få tilfælde tager stilling til det økonomisk spørgsmål i straffesagen, og at det ofte udskydes til et civilretligt søgsmål som ofre har svært ved at navigere i, eller som de ikke er i stand til at overskue.

At tidligere domme viser, at sagerne underlægges en uensartet behandling, fordi psykisk vold, herunder økonomisk vold, er vagt definerede i lovgivningen.

At vidnebeviset, særligt i forhold til troværdighedsvurdering, spiller en stor rolle i sagerne, hvilket stiller offeret i en udfordrende situation.

Rapporten indeholder følgende anbefalinger:

At Rigsadvokaten og/eller Rigspolitiet skal udarbejde anbefalinger til, hvordan politikredsene kan øge deres generelle kendskab til økonomisk vold som led i psykisk vold og hvilken dokumentation, som er relevant at indsamle under efterforskningen.

At Rigsadvokaten og/eller Rigspolitiet skal indføre en fast procedure for efterforskning af psykisk vold, der forpligter politiet til under afhøringer af offeret at afsøge, om der tillige har været tale om økonomisk vold. Det gælder også i de situationer, hvor offeret ikke selv kommer ind på dette.

At justitsministeren skal sikre, at ofre for økonomisk vold automatisk får beskikket en bistandsadvokat, hvilket giver offeret mulighed for at få hjælp, rådgivning og vejledning både under sagens efterforskning og senere, hvis sagen skal for retten. Retten til bistandsadvokat skal desuden udstrækkes til efterfølgende behandling af erstatningsspørgsmål.

At retspræsidenterne i de enkelte retskredse, og i landsretterne, drøfter med de ansatte dommerfuldmægtige, retsassessorer og dommere, hvordan domstolene i videst muligt omfang kan behandle erstatningsspørgsmålet i sammenhæng med straffesagen.

At justitsministeren snarest muligt finder løsninger, som skal sikre, at ofre for økonomisk vold får den nødvendige økonomiske hjælp til at gøre deres ret gældende ved domstolene, når de vil anlægge en civil sag om erstatning mod gerningspersonen. Det samme gælder når långiver eller andre kreditorer anlægger sager mod offeret om gæld, som kan henføres til straffesagen. Udarbejdelse af sådanne løsninger kan f.eks. indgå i arbejdet ved det af Justitsministeriet nedsatte lovforberedende udvalg om retshjælp og fri proces.

At justitsministeren skal oprette et nationalt forum for deling af viden om økonomisk vold, bestående af bl.a. politiet, krisecentre, banksektoren, gældsrådgivere og andre relevante myndigheder.

At justitsministeren skal oprette en digital platform, der samler og formidler gældende lovgivning og anden relevant viden om økonomisk vold.

At justitsministeren, erhvervsministeren i eventuelt samarbejde med digitaliseringsministeren skal nedsætte en ekspertgruppe el.lign., som skal udarbejde en kommissionsbetænkning om

forbedring af retsstillingen for ofre for økonomisk vold. Dette arbejde bør omfatte spørgsmål om:

- Parforholdets særlige betydning i forhold til offerets påpasselighed og dømmekraft i sager om økonomisk vold, samt hvordan dette bør indgå i sagernes oplysning og videre behandling i retssystemet.
- Den nugældende kompensationsordning for misbrug af digital signatur, herunder om den tillige bør omfatte situationer, hvor gerningspersonen har tilegnet sig midlerne på sin egen konto.
- Udfordringerne ved kviklån, herunder om udbyderne bør ligestilles med betalingstjenesteudbydere og underlægges samme grad af hæftelses- og ansvarsforpligtelser gennem betalingsaftaleloven og kreditaftaleloven med henblik på at reducere risikoen for gældsforpligtelser for ofre for økonomisk vold, når gerningspersonen optager kviklån i offerets navn.
- En informationsindsats om risikoen for økonomisk vold, digital signatur, brugernes rettigheder, hvem de skal kontakte ved misbrug, og hvornår de skal være påpasselige og beskytte sig mod misbrug.

At adgangen til gældssanering gøres lettere for ofre for økonomisk ved:

- At justitsministeren skal indføre en særlig mulighed for at få gældssanering, når et offer for økonomisk vold bliver håbløst forgældet som følge af den udøvede økonomiske vold.
- At justitsministeren skal tage initiativ til, at domstolene skal tillægges en særlig kompetence til at vurdere, om offeret skal tildeles gældssanering – også når offeret ikke lever op til de generelle betingelser for gældssanering (tilsvarende ses i inddrivelseslovens § 13, stk. 6).

2 Indledning og rapportens opbygning

De seneste år har psykisk vold været genstand for øget samfundsmæssig og politisk bevågenhed i Danmark og Europa, hvilket i 2019 førte til en ændring af straffeloven. Med ændringen blev psykisk vold selvstændigt kriminaliseret i straffelovens § 243 som et udtryk for lovgivers anerkendelse af psykisk vold som et alvorligt fænomen, der bør være strafbart. Den nye bestemmelse er således et politisk signal om, at psykisk vold er et samfundsproblem. Under behandlingen af lovforslaget i Folketinget udtalte den daværende justitsminister Søren Pape Poulsen at: " *... psykisk vold er uacceptabelt helt på linje med fysisk vold. Det er vigtigt, at vi som samfund sender et signal til de voldsudsatte om, at det ikke er dem, der er noget galt med.*"[1]

Flere undersøgelser tyder på, at der indgår et element af økonomisk udnyttelse i flere sager om psykisk vold. En kvantitativ kortlægning af området udgivet i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab viser, at der på baggrund af 631 politianmeldelser om psykisk vold efter straffelovens § 243 var beskrivelser af økonomisk udnyttelse i 35 sagsresuméer fra politiet og ét anklageskrift.[2] Den økonomiske udnyttelse omhandlede forhold, hvor gerningspersonen angiveligt havde taget penge fra offerets bankkonto, oprettet lån i offerets navn eller krævet, at offeret opsagde sit job. I andre sager har gerningspersonen frataget offeret sin adgang til egen økonomi, så offeret skulle have gerningspersonens tilladelse til at bruge sine egne penge, hvilket begrænsede offerets frihed og generelle muligheder betydeligt.[3] Økonomisk udnyttelse indgår således i flere anmelderes fortællinger om psykisk vold og beskrives som en del af det voldsregime og den generelle undertrykkelse, som ofrene udsættes for. Denne særlige udnyttelsesform vil i resten af rapporten blive betegnet som *økonomisk vold*.

Fokus i denne rapport er på de udfordringer, der opstår for ofre for økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer, når offeret bryder relationen til gerningspersonen. Der fokuseres særligt på, hvordan offeret møder politiet, sociale tilbud, retshjælpsorganisationer og gældsrådgivninger, herunder hvordan offeret oplever at blive hjulpet videre mod et liv fri for voldens negative følgevirkninger. Herunder vil det blive undersøgt, hvordan den digitale udvikling og borgernes interaktion med offentlige myndigheder og private aktører via digital signatur[4] påvirker ofre for økonomisk vold. Flere undersøgelser og personlige beretninger tyder på, at de seneste års udvikling på dette område skaber en række udfordringer for offeret i parforhold, hvor der optræder økonomisk vold.

[1] Folketingstidende 2018-19, L 139.
[2] Mølbak & Jørgensen (2022).
[3] Ibid.
[4] MitID og NemID er eksempler på digitale signaturløsninger. NemID blev indført i Danmark i 2010 som en digital signaturløsning, der bruges til at identificere borgere online og bekræfte deres identitet i forskellige digitale tjenester. Det fungerer ved, at brugerne har en personlig NemID-nøgle, der består af et bruger-id, en adgangskode og en nøglekort eller en nøgleapp på en smartphone. NemID fungerer som en digital signatur, der giver brugerne mulighed for at bekræfte deres identitet og underskrive elektroniske dokumenter sikkert online. MitID er en ny digital identitetsløsning i Danmark i 2021 der er ved at blive indført som erstatning for NemID.

Offeret har givetvis registreret en nøgleapplikation på deres mobiltelefon eller tablet, hvorfra gerningspersonen kan tiltvinge sig adgang og godkende anmodninger om elektronisk underskrift med offerets digitale signatur. Digital signatur kan således blive genstand for misbrug, hvilket kan få store økonomiske konsekvenser for offeret.

Det bør understreges, at rapporten ikke er en effektevaluering af enkelte aktørers indsatser på området og ikke har til hensigt at komme med en kvalitetsvurdering af eksempelvis politiets eller krisecentrenes arbejde med psykisk vold. Målet er at præsentere nogle generelle betragtninger, baseret på et systematisk indsamlet baggrundsmateriale, som kan tydeliggøre og nuancere livssituationen for denne specifikke gruppe af voldsofre. Hertil hører en udlægning af de voldsudsattes egne opfattelser af deres livssituation og voldens karakter fra interviewberetninger med ofrene selv. Rapporten fokuserer på tre overordnede områder og analysen vil således primært dreje sig om, hvordan økonomisk vold behandles på det *strafferetlige område*, det *formueretlige område* og det *socialfaglige område*.

Rapporten indledes i kapitel 3, med en redegørelse for den tværfaglige retssociologiske tilgang der udgør fundamentet for undersøgelsesdesignet, samt en kort gennemgang af international forskning på området. Derpå følger en redegørelse for straffelovens § 243 omhandlende psykisk vold, herunder hvordan økonomisk vold forstås i relation til psykisk vold. Til redegørelsen hører desuden en afklaring af alternative forståelser af begreberne psykisk og økonomisk vold som anvendes uden for det retlige system, herunder på krisecentre for voldsramte, samt en statistisk kortlægning af omfanget af psykisk og økonomisk vold.

Derefter indledes den analytiske del af rapporten med inddragelse af de primære kilder, dvs. interviewberetninger samt beretninger fra politirapporter. Kapitel 5 omhandler ofrene selv, og gennem deres beretninger afdækkes den sammensatte og dilemmafyldte livssituation som de befinder sig i. Kapitlet afdækker voldens karakter og kompleksitet og søger samtidig at karakterisere de situationer, hvor ofrene afsluttede eller forsøgte at afslutte den voldelige relation, og de udfordringer de stødte på i den forbindelse.

I kapitel 6 udlægges politiets behandling af sager om psykisk vold i den indledende visitation af anmeldelsen samt under efterforskningen. Kapitel 7 fokuserer på krisecentermedarbejdernes arbejde med ofre for psykisk og økonomisk vold i forbindelse med ofrenes henvendelser til og ophold på krisecentrene. Kapitel 6 og 7 fokuserer på den konkrete arbejdspraksis og beslutningstagen relateret til psykisk og økonomisk vold fra to forskellige faglige perspektiver, herunder de udfordringer, som kan danne barrierer for, at ofre for psykisk og økonomisk vold får den nødvendige hjælp rettidigt.

I kapitel 8 og 9 sammenholdes de juridiske og retssociologiske analysers betragtninger, og der præsenteres anbefalinger til tiltag, som kan forbedre retsstillingen for ofre for økonomisk vold som del af psykisk vold i den straffe- og civilretlige behandling. Rapportens hovedkonklusion præsenteres i kapitel 10, hvorefter den metodiske tilgang til indsamlingen af rapportens empiriske materiale præsenteres i kapitel 11.

3 Undersøgelsesdesign

Formålet med følgende afsnit er at afklare den bagvedliggende fremgangsmåde, som rapporten bygger på. Afsnittet inkluderer en redegørelse for den tværfaglige kombination af jura og sociologi, som tages i brug for at besvare rapportens undersøgelsesspørgsmål, samt hvorfor denne tilgang er relevant i studiet af økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer.

Rapporten er baseret på en tværfaglig *retssociologisk* tilgang, der kombinerer en juridisk analyse af gældende ret og retspraksis med en sociologisk analyse af de livsomstændigheder og oplevelser der er forbundet med psykisk og økonomisk vold blandt ofrene, samt blandt de politifolk, krisecenter-medarbejdere og bistandsadvokater som behandler problematikken. Formålet med den tværfaglige tilgang er at tegne et bredere og mere nuanceret billede af økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer, og hvordan problemet opfattes og håndteres af ofrene selv såvel som forskellige samfundsaktører i Danmark. Tilgangen er hovedsageligt fokuseret på den *operationelle retssociologi*, hvilket vil sige at det primære formål er at undersøge, hvilken virkning den retlige praksis relateret til straffelovens § 243 har, eller ikke har, i det bredere samfund.[5]

En mindre del af rapporten er dedikeret til tilblivelsen af straffelovens § 243, herunder den forhistorie og retlige kontekst som går forud for bestemmelsens indførelse. Denne del tager udgangspunkt i den *genetiske retssociologi*, der har fremkomsten og opretholdelsen af lovgivning som sit fokusområde, og tjener hovedsageligt som baggrund for resten af analysen.[6] Formålet med den tværfaglige tilgang er desuden at fremkomme med anbefalinger, der tager højde for, at ikke alle aspekter af ofrenes vilkår kan forbedres med juridiske løsninger alene, og at de juridiske løsninger med fordel kan bygge på en bredere forståelse af de involverede parters livs- og arbejdsvilkår for at fungere bedre i praksis.

Retssociologien som forskningsdisciplin studerer retssystemet og dets sociale og samfundsmæssige kontekst, herunder rettens tilblivelse og indvirken på resten af samfundet, både inden og uden for de retlige institutioner. Der findes flere forskellige måder at foretage retssociologiske undersøgelser på, som afhænger af det materiale, der inddrages, og perspektivet på retten. Nogle undersøgelser lægger særligt vægt på juridiske metoder og retskilder. Sådanne undersøgelser anlægger et internt perspektiv på retten og betegnes som retsdogmatiske. Andre undersøgelser anskuer retten fra et eksternt perspektiv, hvor retten behandles som et socialt fænomen og undersøges på samme måde som andre samfundsfænomener.[7] I nærværende undersøgelse indtages en mellemposition, hvor der både foretages en analyse af en række retskilder, som suppleres og nuanceres med empiriske beretninger. Med andre ord inddrager rapporten de interne perspektiver på psykisk og økonomisk vold,

[5] Dahlberg-Larsen (2013); se også Nielsen (2020).
[6] Ibid.
[7] Hammerslev & Nielsen (2020).

som fremgår af retskilder, dvs. lovgivning, domme, forarbejder etc. samt eksterne perspektiver på psykisk og økonomisk vold fra enkeltpersoner og institutioner uden for retten.

Den retssociologiske metode er den fremgangsmåde, der tages i brug for at indsamle viden om retten, menneskelige handlinger, retlige institutioner samt andre relaterede forhold.[8] Se nærmere om de specifikke metoder, som er anvendt i undersøgelsen, i kapitel 11. Overordnet anvendes den retssociologiske metode til at kombinere forskellige materialetyper, som hvis de anvendes selvstændigt, giver et mere begrænset billede af økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer. Eksempelvis kan retskilder give et indblik i psykisk vold fra et retligt perspektiv, men kan ikke bidrage med viden om fænomenet udover, hvad der står i selve retskilderne.[9] På samme måde kan beretninger fra interviewpersoner, der ikke er jurister eller har kendskab til retten, ikke bruges som en retvisende beskrivelse af rettens faktuelle karakter og interne logikker. Kombinationen af de forskellige materialetyper kan således bidrage til at afhjælpe de individuelle materialetypers begrænsninger.

Det kan være vanskeligt at integrere retssociologiske elementer direkte i rettens sprog, som det fremgår af retskilderne, bl.a. fordi statistik og interviewberetninger fra ikke-jurister sjældent gør brug af retlige begreber.[10] Evnen til at erkende et bestemt problem som et retligt problem afhænger desuden af et før-retlig forløb, hvor udsagn og hændelser gennemgår en *anerkendelsesproces* for at blive til problemer som retten anerkender, og som kan behandles af retten. De borgere som opsøger det retlige system medbringer: *"… en uretfærdighedsfølelse, nogle konkrete hverdagsproblemer, sociale problemer, interpersonelle problemer etc. (…)"*[11] og borgeren kan have en ganske anden intention med sin henvendelse til det retlige system, end den retlige behandling reelt reflekterer. Derfor er den retlige anerkendelsesproces også en transformation, hvor problemet skifter hænder og tillægges nye betydninger.

En væsentlig del af rapportens analyse består af at oversætte de problemer, som viser sig i det empiriske materiale, til et sprog der er anvendeligt i en retlig kontekst. I rapporten anvendes begrebet *offer* om de personer, som udsættes for økonomisk vold, og begrebet *gerningsperson* anvendes til at beskrive de personer, som udøver volden, selvom de to begreber ikke anvendes konsekvent på hverken det retlige eller socialfaglige område. Eftersom den retssociologiske tilgang undersøger krydsfeltet mellem retten og resten af samfundet, er det relevant at anvende begreber, som ikke entydigt er forbundne med ét specifikt område, men derimod kan danne baggrund for en fælles forståelse.

Ved at kombinere retsdogmatiske betragtninger i en retssociologisk analyse tages der højde for både den juridiske virkelighed og den kompleksitet, som præger hverdagen for ofre for psykisk vold samt

[8] Ibid.
[9] Ibid.
[10] Ibid.
[11] Olesen & Hammerslev (2020); se også Bourdieu (2013).

de fagprofessionelle medarbejdere, der arbejder med problematikken i praksis. Kombinationen sikrer samtidig, at rapportens anbefalinger bedst muligt angiver konkrete juridiske løsninger.

3.1 Litteraturgennemgang

Formålet med følgende afsnit er at præsentere en kort redegørelse for, hvordan økonomisk vold behandles i international forskningslitteratur. Indsigterne fra litteraturen gør det muligt at placere foreliggende undersøgelse inden for et bredere forskningsfelt, og beskrive hvordan undersøgelsen bidrager til den samlede viden om økonomisk vold med nye perspektiver. Fokus i litteraturgennemgangen har været på at identificere forskning der behandler nogle af de samme problemstillinger som foreliggende undersøgelse, såsom de forskellige måder, offeret udnyttes økonomisk, offerets egen opfattelse af voldens alvor og relationen mellem psykisk vold og økonomisk vold. Litteraturgennemgangen er således ikke en udtømmende beskrivelse af den samlede akademiske litteratur om økonomisk vold.

Den internationale forskning anskuer, bredt set, økonomisk vold som en selvstændig voldsform der optræder sideløbende med andre former for vold i nære relationer, herunder vold af både fysisk og psykisk karakter.[12] Selvom økonomisk vold længe har været et kendt fænomen inden for studiet af vold i nære relationer, har størstedelen af forskningen fokuseret på fysisk vold i nære relationer. I kontrast hertil er konsekvenserne af Ikke-fysiske voldsformer, såsom psykisk og økonomisk vold, undersøgt i et væsentligt mindre omfang.[13] Foreliggende undersøgelse, hvor økonomisk vold betragtes som indlejret i psykisk vold med udgangspunkt i straffelovens § 243, er således et bidrag til et underbelyst forskningsområde, hvor problematikken tilmed anskues i en konkret juridisk sammenhæng. Perspektivet på økonomisk vold, som en del af psykisk vold i nære relationer inden for en konkret retspraksis, står i kontrast til den måde, problematikken behandles på i forskningslitteraturen, der hovedsageligt fokuserer på at afdække voldens karakter uafhængigt af den juridiske kontekst.

Økonomisk vold har en række interne dimensioner, som påvirker forskellige dele af offerets samlede økonomi, og som gør offeret afhængig af gerningspersonen.[14] Afhængigheden opstår som følge af de taktikker, som gerningspersonen anvender, og som eksempelvis indebærer at afskære offeret fra sine finanser og forhindre offeret i at tilgå oplysninger om bankkonti, løn, udgifter etc.[15] Derudover kan offeret blive afskåret fra direkte adgang til basale fornødenheder såsom mad, tøj og medicin.[16] Der er derudover eksempler på, at gerningspersonen afskærer offeret fra arbejdsmarkedet for at forhindre offeret i at tjene sine egne penge samt for at forhindre dem i at indgå i kollegiale

[12] Outlaw (2009); se også Miller (1995).
[13] Stylianou (2018).
[14] Adams et al. (2008).
[15] Sanders (2015); se også Wettersten et al. (2004).
[16] Anderson et al. (2003); se også VonDeLinde (2002).

relationer.[17] Konkret kan det komme til udtryk ved at gerningspersonen ødelægger offerets bil, møder uanmeldt op på offerets arbejdsplads for at chikanere offeret og offerets kollegaer, gemmer bilnøgler, holder offeret vågen om natten, ødelægger tøj etc. for på den måde at tvinge offeret væk fra sit arbejde, eller for at forhindre offeret i overhovedet at tage et arbejde.[18]

Gerningspersonen kan desuden udøve økonomisk vold ved at bruge offerets penge uden tilladelse, eller ved at optage lån i offerets navn, hvormed offerets kreditværdighed nedbrydes.[19] Der ses eksempler på at gerningspersonen bruger offerets kontanter eller kreditkort uden tilladelse, nægter at betale husleje eller andre udgifter eller bruger offerets penge til gambling.[20] Optagelse af lån i offerets navn beskrives i litteraturen som en form for økonomisk vold der observeres i stadigt større omfang, hvor gerningspersonen bruger gæld til at fastholde offeret i et økonomisk afhængighedsforhold. Optagelse af gæld i offerets navn beskrives i litteraturen som det element af økonomisk vold som ofrene selv opfatter som den mest ødelæggende i forhold til andre voldsformer.[21] I takt med at forbrugslån bliver stadigt mere udbredte, og let tilgængelige, bliver det stadigt lettere for gerningspersonen at bruge gæld som kontrolmiddel over for offeret.[22]

I modsætning til fysisk vold kan gerningspersonen udøve økonomisk vold uden at være fysisk til stede, og uden at have direkte kontakt til offeret, hvilket kan gøre det svært for offeret at skærme sig mod økonomisk vold, selv i de tilfælde, hvor de har brudt kontakten eller afsluttet samlivet med gerningspersonen. Der er således en risiko for, at økonomisk vold fortsætter i en væsentligt længere periode, end andre former for vold. I foreliggende undersøgelse af økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer er der særligt fokus på gerningspersonens optagelse af gæld i offerets navn, samt på hvordan ofrene håndterer den udsatte position, de befinder sig i. På den måde bidrager undersøgelsen til et underbelyst område ved hjælp af konkret empirisk materiale.

[17] Alexander (2011); se også Brewster (2003); Moe & Bell (2004); Swanberg & Logan (2005).
[18] Riger et al. (2000); se også Swanberg & Macke (2006).
[19] Postmus & Plumer et al. (2015).
[20] Anderson et al. (2003).
[21] Outlaw (2009).
[22] Littwin (2012).

4 Økonomisk vold som en del af psykisk vold

Formålet med følgende kapitel er at redegøre for de definitioner af *psykisk vold* og *økonomisk vold*, som indgår i undersøgelsen, herunder hvordan de to begreber hænger sammen. Da undersøgelsen er tværfaglig, er det nødvendigt med en bredere indføring i de centrale begreber og deres anvendelse i praksis. Begrebsafklaringen skal i den forbindelse lette forståelsen af de bagvedliggende definitioner, der indgår i den efterfølgende analytiske del.

I denne rapport arbejdes der med økonomisk vold som den del af psykisk vold, som berører offerets økonomi og økonomisk kontrol. Grunden til denne afgrænsning er, at økonomisk vold ikke er selvstændigt kriminaliseret i dansk ret, men er en del af psykisk vold, som er kriminaliseret efter straffelovens § 243. Da begreberne "psykisk vold" og "økonomisk vold" således er tæt forbundne i dansk ret, vil der først blive redegjort for psykisk vold efter straffelovens § 243, hvorefter der vil blive redegjort specifikt for den økonomiske vold som en del af den psykiske vold. Det bemærkes, at det, der bliver behandlet i rapporten, er økonomisk vold i nære relationer. Det skyldes - som det vil fremgå nedenfor – at straffelovens § 243 om psykisk vold kun omfatter psykisk vold i nære relationer. Den økonomiske vold, der bliver behandlet i denne rapport, er derfor som udgangspunkt økonomisk vold i nære relationer, selvom der alene refereres til økonomisk vold. Økonomisk kriminalitet mellem personer i nærtstående forhold kan dog også falde ind under en række af straffelovens andre bestemmelser, herunder bestemmelserne om bedrageri, underslæb, mandatsvig og tyveri. Denne rapport fokuserer dog udelukkende på de situationer, der falder ind under straffelovens § 243.

Der eksisterer ikke én entydig beskrivelse af økonomisk vold. Begrebet er almindeligvis kendetegnet ved handlinger, som medfører tab af økonomisk kontrol for offeret, herunder kontrol over retten til ejendom, penge samt adgang til arbejdsmarkedet. Økonomisk vold er eksempelvis defineret som: "*Handlinger, som medfører tab af kontrol og ret til ejendom, penge eller del i familiær arv. Samt brug af personens image mod deres vilje for at en tredje person kan tjene penge.*"[23] I 'Den usynlige vold – viden om psykisk vold', er økonomisk vold på anden, men meget lignende måde, defineret således:

"Økonomisk vold forhindrer den voldsudsatte i at råde over sin egen økonomi. Det kan f.eks. ske ved, at vedkommende forhindres i at tjene penge, nægtes adgang til egne penge eller fælles bankkonto eller tvinges til at underskrive lån eller på anden måde gældsættes. Det er også økonomisk vold, hvis den voldsudsatte, bliver tvunget til at tigge om penge fra gerningspersonen."[24]

Det er fælles for definitionerne, at økonomisk vold kommer til udtryk ved, at offeret begrænses økonomisk. F.eks. kan offeret blive forhindret i at råde over sin egen økonomi ved, at gerningspersonen nægter adgang, eller stiller betingelser for offerets adgang, til egne eller fælles bankkonti, eller ved

[23] Ottosen, M. H., & Østergaard, S. V. (2022).
[24] Danner & Røde Kors (2018).

at gerningspersonen forhindrer offeret i at tjene sine egne penge. Det er også økonomisk vold, hvis gerningspersonen udnytter sin kontrol over offerets økonomi til eksempelvis at bruge offerets penge, eller anvender offerets digitale signatur til at indgå økonomiske aftaler på offerets vegne, eksempelvis ved at optage lån.

4.1 Istanbulkonventionen

Den 11. oktober 2013 ratificerede Danmark Europarådets konvention til forebyggelse og bekæmpelse af vold mod kvinder i hjemmet, også kaldet *Istanbulkonventionen*. Af konventionens artikel 33 fremgår det, at medlemslandene skal træffe de nødvendige lovgivningsmæssige foranstaltninger, der sikrer, at det er strafbart med forsæt at udøve alvorlig skade på en persons psykiske integritet ved anvendelse af tvang eller trusler.

Justitsministeriet fik tilbage i 2013 til opgave at undersøge, om Danmark levede op til kravene i Istanbulkonventionen. Ministeriet konkluderede den gang, at artikel 33 var begrænset til kun at omfatte "alvorlig" psykisk skade, og da konventionens rapport ikke nærmere definerede begrebet, og psykisk vold allerede var gjort strafbart efter straffelovens §§ 245, stk. 2, og 266, levede Danmark op til forpligtelserne i artikel 33.[25]

I 2017 udgav GREVIO, der er en uafhængig ekspertgruppe under Europarådet med ansvar for at føre tilsyn med medlemslandenes gennemførelse af Istanbulkonventionen, en rapport, som pegede på en række områder, hvor Danmark kunne forbedre rammerne for forebyggelse og bekæmpelse af vold i hjemmet.[26] GREVIO pegede bl.a. på, at den danske straffelov ikke indeholdt bestemmelser, der gav mulighed for at straffe trusler af lavere intensitet, og dermed bidrage til at forhindre de mindre intensive trusler i at udvikle sig til grovere trusler eller til fysisk vold og i yderste tilfælde drab af kvinder. På den baggrund blev Danmark anbefalet at indføre en selvstændig bestemmelse om psykisk vold i straffeloven.[27]

4.2 Straffelovens § 243 om psykisk vold

Psykisk vold er særskilt kriminaliseret i straffelovens § 243. Bestemmelsen blev indført den 1. april 2019[28] og senere ændret i 2021[29], hvor det blev præciseret, at negativ social kontrol er omfattet af bestemmelsen. Det fremgår af lovbemærkningerne, at bestemmelsen blev indført, fordi det kan have store konsekvenser for den personlige frihed, og en persons psykiske velbefindende, at blive udsat

[25] Retsudvalget (2013).
[26] GREVIO (2017).
[27] Ibid.
[28] Lov nr. 329 af 30. marts 2019.
[29] Lov nr. 415 af 13. marts 2021.

for psykisk vold, og at de negative konsekvenser af psykisk vold – især i nære relationer – kan være langvarige eller endog livslange, eftersom den psykiske vold nedbryder offerets psykiske integritet.[30]

Straffeloven § 243

Den, som tilhører eller er nært knyttet til en andens husstand eller tidligere har haft en sådan tilknytning til husstanden, og som gentagne gange over en periode udsætter den anden for groft nedværdigende, forulempende eller krænkende adfærd, der er egnet til utilbørligt at styre den anden, herunder ved udøvelse af negativ social kontrol, straffes for psykisk vold med bøde eller fængsel indtil 3 år.

Ordlyden i straffelovens § 243 bidrager ikke med en udtømmende definition af begrebet "psykisk vold". Det følger af forarbejderne til bestemmelsen, at det ikke er hensigten med bestemmelsen at fastsætte en almen gældende definition af begrebet, men at den foreslåede bestemmelse har til formål at omfatte gentagne krænkelser i nære relationer over en periode, som tilsammen har en vis intensitet.[31] I forarbejderne har Justitsministeriet defineret begrebet ved følgende formulering:

"Psykisk vold er et indarbejdet begreb især på det sociale område. Begrebet er ikke ensartet defineret, men bruges som regel til at betegne et gentagent eller kontinuerligt mønster af handlinger eller undladelser (eller begge dele), der har til formål at kontrollere eller dominere en anden, så denne underordner sig eller nedbrydes. Der kan være tale om meget forskelligartede handlinger mv., som kan rumme forskellige typer af fysiske eller psykiske krænkelser, der begås i nære relationer."[32]

Straffelovens § 243 opstiller fire betingelser, som alle skal være opfyldt, før et forhold er omfattet af bestemmelsen. Den første betingelse er, at gerningspersonen skal tilhøre eller være nært tilknyttet offerets husstand. Den anden, tredje og fjerde betingelse handler alle om, at der skal være etableret et regime af psykisk vold, herunder at den psykiske vold skal have en gentagende karakter, at den skal have en vis grovhed, og at den skal være egnet til at styre offeret utilbørligt. Med bestemmelsen kriminaliseres således gentagne krænkelser i nære relationer, der foregår over en periode, som tilsammen har en vis intensitet, hvilket følger op på GREVIO's anbefaling (se afsnit 4.1).

Betingelserne skal også være opfyldt, hvis en gerningsperson skal dømmes for økonomisk vold som en del af psykisk vold i en straffesag, og vil derfor blive nærmere beskrevet nedenfor.

[30] Folketingstidende 2018-19.
[31] Folketingstidende 2018-19.
[32] Ibid.

Gerningspersonen tilhører eller er nært tilknyttet offerets husstand

Straffelovens § 243 finder anvendelse på gerningspersoner, der "*tilhører eller er nært knyttet til en andens husstand*".[33] Det betyder, at gerningspersonen enten skal være en del af offerets husstand eller have nær tilknytning til husstanden.[34]

Bestemmelsen omfatter f.eks. en ægtefælle eller samlever, men også en kæreste, der ikke bor sammen med offeret, men ofte opholder sig på offerets bopæl.[35] Det fremgår af bemærkningerne, at det ved vurderingen af, om en person er nært knyttet til offerets husstand, kan indgå, om gerningspersonen har eller tidligere har haft folkeregisteradresse på samme adresse som offeret, om der er et afhængighedsforhold mellem gerningspersonen og offeret, om gerningspersonen og offeret er beslægtede, samt om gerningspersonen jævnligt kommer i offerets hjem.[36] Det kan også indgå i vurderingen, om gerningspersonen og offeret jævnligt har kontakt via digitale tjenester.[37] Det er ikke et krav, at gerningspersonen på tidspunktet for udøvelsen af den psykiske vold stadig tilhører eller er nært knyttet til den andens husstand. F.eks. kan en ekskæreste, der er flyttet fra husstanden, være omfattet af bestemmelsen.[38]

AM2021.02.16B – Tidligere partner omfattet af straffelovens § 243

En gerningsperson blev dømt for ved bl.a. gennem telefonopkald, adskillige mails og beskeder på sociale medier at have udsat sin tidligere partner for psykisk vold efter straffelovens § 243. Den psykiske vold skete i forlængelse af, at parret var gået fra hinanden, og retten fandt bl.a., at personen som den overvejende årsag til sagens forhold ikke ville acceptere, at parrets forhold sluttede, og at personen var desperat for at opretholde forholdet og forholdet til sin søn.

I de tilfælde, hvor der foreligger en vis forbindelse mellem den psykiske vold og gerningspersonens tilknytning til husstanden, vil det ligeledes kunne blive omfattet af straffelovens § 243.[39] Som ovenstående sag illustrerer, kan krænkelser, der begynder i forbindelse med en ophævelse af samlivet, være omfattet.[40] En tilstrækkelig forbindelse vil også foreligge, hvis adfærden begynder, mens offeret og gerningspersonen bor sammen, og fortsætter efter gerningspersonen ikke længere er en del af

[33] Folketingstidende 2018-19
[34] Ibid.
[35] Ibid.
[36] Ibid.
[37] Ibid.
[38] Ibid.
[39] Ibid.
[40] Sagen er fra Anklagemyndighedens Vidensbase, som supplement til den retspraksis. Vidensbasen udgør derfor ikke en udtømmende samling af anklagemyndighedens afgørelser. Afgørelserne i Vidensbasen er typisk af nyere dato og er et udtryk for normalområdet for den pågældende type sag.

husstanden.[41] Omvendt vil der som udgangspunkt ikke være tilstrækkelig tilknytning, hvis adfærden først begynder længere tid efter, at gerningspersonen forlader husstanden, medmindre parterne har opretholdt en regelmæssig og nær kontakt, f.eks. på grund af fælles børn.[42]

Gentagne gange over en periode

Det er en betingelse, at gerningspersonens adfærd over for offeret skal være foregået *"gentagende gange over en periode"*. Det er med andre ord nødvendigt, at den psykiske vold har en gentagende karakter, som ofte vil kunne karakteriseres som et mønster eller et regime. Det fremgår dog af bemærkningerne til bestemmelsen, at hvis der er tale om meget alvorlige krænkelser, vil færre tilfælde være tilstrækkelige til at opfylde kravet.[43]

Det mønster, som offeret skal være underlagt, har ifølge bemærkningerne normalt karakter af, at gerningspersonen bestemmer over og kontrollerer offeret på en enevældig og hensynsløs måde. Der kan være tale om meget forskelligartede handlinger eller undladelser, som påvirker offerets legeme eller offerets fysiske eller psykiske helbred. Herudover fremgår det, at den pågældende adfærd, skal være foregået over en vis periode. Hvor lang, perioden skal være, afhænger af en samlet vurdering, hvori bl.a. intensiteten og de potentielle negative følgevirkninger af adfærden indgår.[44]

Groft nedværdigende, forulempende eller krænkende

Det er en betingelse, at gerningspersonen udsætter offeret for en adfærd som er "groft nedværdigende, forulempende eller krænkende". Det er en objektiv vurdering, om handlingerne opfylder disse krav, og det bemærkes i forarbejderne, at de nævnte begreber ikke har nogen klar afgrænsning fra hinanden. Det er dog heller ikke nødvendigt at sondre mellem begreberne, men alene at fastslå, hvorvidt gerningspersonens adfærd opfylder mindst ét af dem.[45]

[41] Lovforslag L 139, FT 18/19.
[42] Ibid.
[43] Lovforslag L 139, FT 18/19.
[44] Ibid.
[45] Ibid.

Tabel over eksempler på nedværdigende, forulempende eller krænkende adfærd[46]

Nedværdigende

Der kan være tale om nedværdigende adfærd, hvis gerningspersonen:

- Åbenlyst behandler personen dårligere end andre.
- Indfører et regelsæt, der udstiller eller ydmyger personen.
- Ignorerer personen.
- Omtaler personen, som om vedkommende ikke er noget værd.
- Berøver personen muligheden for at få indflydelse på egne forhold
- Tvinger personen til at gøre eller tåle noget, som personen ikke bryder sig om eller opfatter om uværdigt.

Forulempende

Der kan være tale om forulempende adfærd, hvis gerningspersonen:

- Kontakter personens arbejdsplads, familie, venner m.v. for at sprede ondsindet sladder, falske rygter eller intime oplysninger om personen.
- Giver fejlagtig information til offentlige myndigheder, herunder falsk anmeldelse til politiet.
- Sender private billeder af personen til andre.
- Bestiller et stort antal varer til levering hos personen.
- Sender beskeder til personen om, at man har kendskab til, hvor den pågældende befinder

Krænkende

Der kan være tale om krænkende adfærd, hvis gerningspersonen:

- Overskrider personens grænser, f.eks. seksuelt.
- Lader en person overvære handlinger over for sine nærmeste, der opleves som ubehagelige eller chokerende.
- Manipulerer personen.

Det bemærkes, at ovenstående tabel ikke skal betragtes som en udtømmende liste over eksempler. Lovbemærkningerne til straffelovens § 243 angiver, at også andre former for adfærd, afhængig af de nærmere omstændigheder, kan betragtes som nedværdigende, forulempende og krænkende. Konkret nævnes *"at tage kontrol over en persons økonomi"*[47], som netop omfatter økonomisk vold.

[46] Udarbejdet på baggrund af Rigsadvokatens meddelelse af 28. april 2022 om psykisk vold, afsnit 4.1.3.
[47] Lovforslag L 139, FT 18/19.

Den nedværdigende, forulempende eller krænkende adfærd skal kunne betegnes som grov, før adfærden er omfattet af straffelovens § 243. Det fremgår således af lovbemærkningerne, at det ikke vil være enhver nedværdigende, forulempende eller krænkende adfærd, der kan udgøre psykisk vold i strafferetlig forstand, men det er dog ikke et krav, at hver enkeltstående handling eller undladelse kan betegnes som grov, hvis der samlet set er tale om grov nedværdigende, forulempende eller krænkende adfærd. Kravet om grovhed skal imidlertid ses i nær sammenhæng med kravet om, at adfærden skal foregå gentagne gange over en periode, så gentagne mindre grove handlinger eller undladelser samlet set må betragtes som værende grove og dermed omfattet af bestemmelsen om psykisk vold.[48]

Egnet til utilbørligt at styre den anden

Som den sidste betingelse skal gerningspersonens adfærd have været *"egnet til utilbørligt at styre den anden"*. Denne betingelse indebærer, at gerningspersonens adfærd over for offeret samlet set skal være egnet til at påvirke offeret til at gøre eller tåle noget, som ikke er udtryk for offerets frie vilje. Adfærden har således i almindelighed til formål at give gerningspersonen en magtposition i forhold til offeret eller at styrke eller opretholde magtpositionen. Der kan f.eks. være tale om dominerende eller kontrollerende adfærd, der kan medføre, at offeret får frataget fornemmelsen af at bestemme over sig selv og sit eget liv, at offerets selvværd nedbrydes, eller at offeret isoleres eller gøres afhængig af gerningspersonen.

Det er ikke afgørende, om offeret rent faktisk er blevet styret, da kravet skal vurderes ud fra en objektiv vurdering af, om adfærden er *egnet* til at styre offeret.[49] Dog har betingelsen alligevel været genstand for kritik, da den kan give anledning til tvivl og dermed til modforestillinger og anfægtelser i konkrete sager. Dette skyldes, at uanset, at der ikke er krav om, at virkningen faktisk skal være indtrådt i det konkrete tilfælde, kan det forventes, at gerningspersonen vil gøre gældende, at vedkommendes adfærd ikke vil kunne anses som egnet til at være styrende. I den forbindelse vil det kunne blive ganske belastende for offeret at skulle redegøre for, hvordan vedkommende oplevede og reagerede på gerningspersonens forulempelser.[50]

Herudover følger det af bestemmelsen, at adfærden skal være *utilbørlig*, hvilket omfatter styrende adfærd, som ikke er en naturlig del af parternes relation. Der er således tilfælde, hvor det er nødvendigt og helt naturligt at udvise en styrende adfærd f.eks. i relationer mellem voksne og børn. Dette indebærer, at forældres opdragelse af børn som udgangspunkt ikke er omfattet, men at det kan antage en karakter eller grovhed, der omfattes af bestemmelsen, herunder hvis barnet f.eks. udsættes for hyppige og længerevarende stuearrester.[51]

[48] Lovforslag L 139, FT 18/19.
[49] Ibid.
[50] Vestergaard (2019).
[51] Lovforslag L 139, FT 18/19.

AM2022.02.01B – Fars og stedmors adfærd gik langt ud over almindelig opdragelse

En far og stedmor blev dømt for at have udøvet psykisk vold mod en hjemmeboende søn. Den psykiske vold bestod i, at faren og stedmoren forbød sønnen at se og tale med sin mor, fratog ham sin telefon, "trackede" telefonen, blokerede sønnens mors nummer og pålagde ham at komme direkte hjem fra skole hver dag. Faren kontrollerede desuden hyppigt sønnens telefon, mens stedmoren flere gange ugentligt råbte ad sønnen og kaldte ham "uønsket" og "hund" m.v. Faren og stedmoren gav i retten udtryk for, at de var bekymret for sønnen og ønskede at sætte rammer for ham i et forsøg på at rette op på hans adfærd, men retten fandt, at handlingerne, uanset om de bundede i en eventuel berettiget bekymring for sønnen, gik langt ud over almindelig opdragelse.

4.3 Økonomisk vold som en del af psykisk vold efter straffelovens § 243

Som det fremgår af ovenstående beskrivelse af straffelovens § 243 om psykisk vold, viser trykt retspraksis og lovforarbejder, at enkeltstående handlinger ikke i sig selv kan karakteriseres som psykisk vold, og at domfældelse forudsætter, at der er tale om et mønster af krænkelser i nære relationer over en periode, som tilsammen har en vis intensitet. I det følgende vil der blive fokuseret på den økonomiske vold. Det vil sige den del af det strafbare mønster, der har et økonomisk aspekt. Det økonomiske aspekt er kun behandlet meget sparsomt i lovbemærkningerne, idet det alene fremgår, at det *"at tage kontrol over en persons økonomi"* efter omstændighederne kan være omfattet af straffelovens § 243.

Det fremgår af Rigsadvokatens meddelelse af 28. april 2022 om psykisk vold, at politiet i forbindelse med sin efterforskning og sagsbehandling af sager om psykisk vold bør overveje, om det kan være et relevant efterforskningsskridt at indhente kontooplysninger, udskrifter m.v. for at belyse, om gerningspersonen kontrollerer offerets økonomi.[52] Grundet den sparsomme beskrivelse af økonomisk vold i lovbemærkninger og instrukser vil fokus i det følgende være på retspraksis.[53] Den gennemgåede praksis indeholder kun to domme og to sager under behandling, hvor der ifølge anklageskriftet er rejst tiltale for psykisk vold, og hvor en af de nævnte handlinger vedrører offerets økonomi. Dommene er refereret i Tidsskrift for Kriminalret (TfK) Tfk2021.548Ø og TfK2022.383V.

[52] Rigsadvokatens meddelelse af 28. april 2022 om psykisk vold.
[53] Justitia har gennemgået trykte domme samt de utrykte domme, der var tilgængelige på Anklagemyndighedens Vidensdatabase pr. 23. januar 2023.

TfK2021.548Ø - gerningsperson idømt fængsel for psykisk vold efter § 243, men ej fundet bevist, at der var tale om kontrol af offerets økonomi

I byretten var der rejst tiltale for psykisk vold efter straffelovens § 243, og det fremgik af anklageskriftet, at gerningspersonen tog kontrol over offerets økonomi, da gerningspersonen hver måned skulle efterse offerets indtægter og udgifter samt pressede offeret til at overføre penge til sig for at dække sine egne udgifter. Gerningspersonen blev i byretten dømt for at have udøvet psykisk vold, men retten fandt ikke, at der var ført det fornødne bevis for at dømme for psykisk vold vedrørende kontrol af offerets økonomi. Sagen blev anket til landsretten, men landsretten tog ikke stilling til det økonomiske aspekt, da anklagemyndigheden påstod stadfæstelse af byrettens bevisresultat i forhold til forholdet vedrørende psykisk vold.

TfK2022.383V – gerningsperson idømt fængsel for psykisk vold efter § 243, men frifundet for økonomisk vold

I byretten var der rejst tiltale for psykisk vold efter straffelovens § 243, og det fremgik af anklageskriftet, at gerningspersonen havde bestemt, at offeret skulle optage et SU-lån. Gerningspersonen blev dømt i byretten for psykisk vold, men frifundet for at bestemme, at offeret skulle optage et SU-lån, da byretten ikke fandt det bevist, at gerningspersonen havde bestemt, at offeret skulle optage SU-lån. Landsretten fandt tiltalte skyldig i samme omfang som byretten.

Foruden ovennævnte domme er der en række domme, hvori det enten fremgår af forklaringerne eller dommens præmisser, at økonomi har spillet en rolle i en relation, hvor der også er udøvet psykisk vold, men uden at det økonomiske aspekt kobles eksplicit til den psykiske vold, der var rejst tiltale for.[54] Et eksempel på dette er TfK2021.548Ø, hvor både byret og landsret kom frem til, at der var tale om psykisk vold. Gerningspersonen var i løbet af forholdet til offeret blevet mere kontrollerende og voldelig og havde overtaget styringen af offerets liv, som forholdet skred frem. Offeret forklarede i byretten, at gerningspersonen tvang offeret til at optage lån, fordi gerningspersonen ikke selv kunne optage lån, da gerningspersonen var registreret i Ribers Kreditinformation (RKI)[55].

[54] Se også AM2021.03.10Ø, AM2022.02.01B og AM2019.11.29B.
[55] RKI er et register over dårlige betalere - privatpersoner såvel som virksomheder.

Offeret forklarede under sagen, at vedkommende kom ud af forholdet med en større gæld. Dette indgik dog som nævnt ikke som en del af anklageskriftet, og byretten tog derfor ikke stilling til, hvilken betydning det økonomiske aspekt havde.

Overordnet viser den fundne retspraksis, at det er vanskeligt at straffe særskilt for psykisk vold. Professor i strafferet Jørn Vestergaard har i et høringssvar vedrørende straffelovens § 243 tilbage i 2018 netop fremhævet, at i de sager, hvor der samtidigt dømmes for fysisk vold, er det vigtigt, at der straffes efter den nye bestemmelse om psykisk vold, således at der er en klar skildring af, at der er tale om to selvstændige krænkelser, uagtet at disse kan indgå i et samlet sagskompleks[56]. Der er således en risiko for, at økonomisk vold kommer til at stå i skyggen af andre forbrydelser, hvis der ikke bliver nedlagt selvstændig påstand om domfældelse for overtrædelse af straffelovens § 243.

Interviewberetninger fra ansatte ved politiet understøtter den bekymring, som Vestergaard fremhævede i sit høringssvar i 2018. Beretningerne viser, at økonomisk vold ofte indgår i en serie af andre krænkelser. Som følge af den svære dokumentationsbyrde for offeret samt den ressourcekrævende opgave, det er for politi, myndigheder, banker mv. at opklare økonomiske voldsforbrydelser, ender gerningspersonen ofte med kun at blive dømt for fysisk vold som del af en række af overgreb, hvor økonomisk vold også indgår.[57] I kapitel 6 gives et indblik i politiets arbejde, herunder de barrierer for efterforskningen af økonomisk vold, som politiet støder på.

4.4 Omfanget af psykisk vold

I årene efter vedtagelsen af straffelovens § 243 er der foretaget en række kortlægninger af omfanget af psykisk vold. Justitsministeriet estimerer i sin offerundersøgelse fra 2022, at 2,6 procent af den danske befolkning mellem 16 og 74 år har været udsat for psykisk vold inden for det seneste år, hvilket svarer til et sted mellem 101.000 og 126.0000 ofre årligt.[58] VIVE estimerer i sin undersøgelse af partnervold i Danmark fra 2022, at 2,9 procent af den danske befolkning mellem 16 og 64 år har været udsat for psykisk vold, af deres partner, inden for det seneste år.[59] I begge undersøgelser gør det psykisk vold til den mest udbredte af de undersøgte voldsformer.

Endvidere estimerer Justitsministeriet, at anmeldelsestilbøjeligheden for psykisk vold er markant lavere end for vold generelt, hvilket kommer til udtryk ved, at 14 procent af ofrene for psykisk vold tilkendegiver at have anmeldt omstændighederne til politiet, eller at politiet på anden vis har fået kendskab til forholdet.[60] En undersøgelse fra VIVE fra 2022 viser i tråd hermed, at politiet ikke får kendskab til 9 ud af 10 sager om psykisk vold og tilsvarende 7 ud af 10 sager om økonomisk vold.[61]

[56] Vestergaard (2018).
[57] Søberg et al. (2023).
[58] Pedersen et al. (2023).
[59] Ottosen & Østergaard (2022).
[60] Hansen & Pedersen (2022).
[61] Ottosen & Østergaard (2022).

Røde Kors har i 2021 foretaget en undersøgelse blandt 862 kvinder i Danmark, som lever, eller tidligere har levet i, en voldelig relation, og som bl.a. har været udsat for fysisk, psykisk og økonomisk vold. Undersøgelsen viser, at ca. 51 procent af de voldsudsatte kvinder, som deltog i undersøgelsen, havde oplevet økonomisk vold, som i næsten alle tilfælde havde været en del af den psykiske eller fysiske voldsudøvelse.[62] Samtidig estimerer VIVE, at kvinder udsættes dobbelt så hyppigt for psykisk vold som mænd.[63] VIVE's undersøgelse fremlægger ikke data på omfanget af ofre for psykisk vold mod personer med andre køn end mand eller kvinde. Herudover viser en opgørelse af domfældelser inden for psykisk vold i Danmark fra 2022, at domfældelsesprocenten, som er antallet af tiltalte i en straffesag, som bliver dømt ved de danske domstole, kun udgør 6,8 procent, hvilket er lavere end andre personlige forbrydelser som eksempelvis fysisk vold og trusler[64]

Samlet set indikerer en række undersøgelser og rapporter, at psykisk og økonomisk vold er betydelige samfundsmæssige problemer i Danmark, der ikke i samme grad som andre voldsformer kommer til politiets og retssystemets kendskab. Det er væsentligt at bemærke, at det kan være vanskeligt at få præcise og repræsentative data om udbredelsen af psykisk vold på grund af underrapportering og manglende bevidsthed om fænomenet. Flere opgørelser er desuden baseret på bestemte organisationers brugere, og dækker derfor kun over de personer, som har søgt hjælp. Flere kilder angiver desuden, at psykisk vold er et underanmeldt problem, der ofte sker i private relationer og kan være svært at identificere og dokumentere. Baggrunden for det høje estimerede mørketal skyldes bl.a., at ofrene ikke rapporterer eller søger hjælp på grund af frygt, skam eller manglende bevidsthed om deres rettigheder.[65]

4.5 Delkonklusion

På trods af, at Danmark ratificerede Istanbulkonventionen i 2013, skete der i de følgende år ikke en selvstændig kriminalisering af psykisk vold. Den kom først i 2019, hvilket var 2 år efter, at Danmark havde fået kritik fra GREVIO for ikke i tilstrækkelig grad at indføre lovgivning, der gav mulighed for at straffe vold af lavere intensitet og forhindre mindre alvorlige tilfælde i at eskalere.

Økonomisk vold betragtes som en del af psykisk vold i straffelovens § 243, men beskrives kun i meget begrænset omfang i lovens forarbejder. En gennemgang af trykt retspraksis viser, at retten kun i ganske få tilfælde tager stilling til den økonomiske dimension i sager om psykisk vold, og at den økonomiske dimension kun er løst defineret, hvilket i praksis kan indebære høje krav til bevisførelsen.

En statistisk gennemgang af udbredelsen af psykisk og økonomisk vold viser, at psykisk vold er en langt mere udbredt voldsform end den retlige behandling giver indtryk af. Anmeldelsestilbøjeligheden for psykisk vold er markant lavere end for andre former for vold, og flere undersøgelser

[62] Turner et al. (2021).
[63] Mølbak & Jørgensen (2022).
[64] Søberg et al. (2023).
[65] Hansen & Pedersen (2022); se også Turner et al. (2021).

estimerer, at der udover den generelle underrapportering og det høje estimerede mørketal er en markant kønsmæssig slagside ved psykisk vold, hvor flere kvinder udsættes for voldsformen end mænd. De seneste oplysninger om domfældelsesprocenten i sager om psykisk vold, som kun udgør 6,8 procent, indikerer samtidig, at retssystemet er udfordret i denne type sager. Konsekvenserne af den lave anmeldelsestilbøjelighed og den lave domfældelsesprocent er, at ofrene i vidt omfang ikke får mulighed for at gøre deres rettigheder gældende.

5 Ofre for økonomisk vold

Det følgende kapitel indeholder en belysning af ofrenes livsomstændigheder og er baseret på Justitias interviews med voldsofre og gennemgang af politiets afhøringsrapporter samt litteraturen på området. Kapitlets formål er at afdække de udfordringer, som ofre for økonomisk vold står overfor, samt at beskrive voldens karakter mere dybdegående. Afsnittet er inddelt tematisk efter voldsrelationens forskellige faser og forholdets forløb, og der anvendes aliasser for at beskytte informanternes identiteter.

Ofre for økonomisk vold er ikke en fuldstændig ensartet gruppe, og der forekommer variationer på tværs af informanternes beretninger. Samtidig udgøres den viden om psykisk vold, der er tilgængelig i litteraturen, af en lang række forskelligartede fortællinger, der ikke gør det muligt at foretage en skarp afgrænsning af fænomenet. Det er snarere tilfældet, at psykisk vold, som overordnet voldsform, forekommer på en lang række forskellige måder, som kan have visse fællestræk, men som aldrig er fuldstændig ensartede. Et fællestræk vil typisk være, at voldens formål er at positionere gerningspersonen øverst i magtrelationen til offeret, og at konsekvenserne for offeret er en oplevelse af tab af personlig autonomi i relationen. Det samme gør sig gældende med hensyn til økonomisk vold som en del af psykisk vold.

5.1 Begyndelsen på den voldelige relation

Flere af undersøgelsens informanter beretter om, at de fandt sammen med deres tidligere partner, da de selv var meget unge. 'Pernille' var 19 år, da hun mødte sin ekspartner og en anden informant, 'Luna', angiver, at hun var 14 år, da hun mødte sin ekspartner. I begge tilfælde var ekspartneren mange år ældre. Af de gennemgåede afhøringsrapporter fra politiet fremgår ligeledes, at flere af de afhørte indledte forholdet til gerningspersonen, da de selv var meget unge. Forholdet indledes typisk med en stormfuld forelskelse og en periode umiddelbart efter det første møde, hvor parterne tilbringer meget tid sammen og oplever en intens tilknytning til hinanden.

"Afhørte beskrev, hvordan X i starten af forholdet var ekstremt meget "til stede" i forhold til afhørte. Han gav hende ekstremt mange og lækre gaver, han ville være meget sammen med hende, så når afhørte passede sit andet job om natten på [arbejdsstedet] så kunne han f.eks. finde på at sidde ved [arbejdsstedet] hele natten og enten bare kigge på hende mens hun arbejdede, eller tale med hende, når hun havde tid."

Afhøringsrapport

Både undersøgelsens informanter og politiets afhøringsrapporter beretter om en tidlig intens forelskelse og en stor aldersforskel mellem parterne tidligt i relationen som det udgangspunkt, hvorfra volden tager sin begyndelse. Det starter som mindre hændelser, men eskalerer efterfølgende til at forekomme hyppigere og med større intensitet. Offeret er som følge af sin unge alder ofte i en

position, hvor vedkommende endnu ikke har haft et selvstændigt liv i en længere periode og eksempelvis ikke har stået i en situation, hvor vedkommende havde eneansvaret for en husholdningsøkonomi. Her kommer den ældre partner til at fremstå som en autoritet, som ved bedst, særligt i kraft af aldersforskellen: *"Grundet afhørte var så ung og uerfaren, tænkte hun, at de sikkert havde ret, og hun gjorde tit hvad de andre sagde."* (afhøringsrapport). Aldersforskellen mellem parterne angives af informanten 'Pernille' som årsag til, at ekspartneren allerede tidligt i deres relation overtog styringen med alt, hvad der omhandlede parrets økonomi:

"Ja jeg var ret ung, da vi fandt sammen. Jeg var 19 år, og han var lige 9 år ældre end mig (...) Han havde haft hus, en ekskone, firmaer og alle sådan nogle forskellige ting (...) Så han tog ligesom over med tingene, fordi jeg vidste jo ikke noget (...) Og det havde han jo prøvet før, så det havde han jo helt styr på."

Pernille

Pernille beskriver, at hun oplever ekspartnerens ønske om at administrere økonomien positivt i begyndelsen og at: *" ... det var sødt af ham, at han gerne ville hjælpe med de ting."* (Pernille). Styringen af Pernilles økonomi følges dog af en række udsagn om Pernilles evner til at administrere økonomien, hvori ekspartneren omtaler hende som inkompetent og siger, at 'hun ikke har forstand på den slags'. Konkret kom det eksempelvis til udtryk ved, at ekspartneren påtalte hendes køb af almindelige dagligvarer som uansvarligt og 'om hun nu også havde råd til det'. Parret aftalte aldrig eksplicit, at han skulle administrere Pernilles privatøkonomi, eller at de skulle have fællesøkonomi, men det udviklede sig langsomt i den retning, så han til sidst enerådigt bestemte over Pernilles økonomi.

Flere beretninger peger på, at der er tale om en gradvis overtagelse af offerets økonomi, som ikke er foranlediget af en eksplicit aftale mellem parterne. Der er snarere tale om en tilstand, der indfinder sig over en periode, og typisk begynder tidligt i relationen. Udover det høje pres fra gerningspersonen for at påbegynde parforholdet hurtigt, beretter ofrene, at de i starten selv delte opfattelsen af, at de livsvalg, de foretog med deres partner, var de rigtige.

"Jeg tror ikke, det var noget, hvor vi sådan sagde 'nu skal vi have fællesøkonomi', det var bare sådan naturligt, vi flyttede sammen og fællesøkonomi og børn og hvad der nu ellers var, så var det bare naturligt, at det var sådan, det var."

Dorte

Udover det intense samvær beskriver flere af ofrene, hvordan parterne eksempelvis meget hurtigt efter forholdets begyndelse flyttede sammen, fik fællesøkonomi, blev gift og fik børn. Det ses også, at parterne har børn i forvejen, som bringes ind i den nye relation. Der er altså tale om en række

begivenheder, der fremskynder tilknytningen mellem parterne og skaber et asymmetrisk magtforhold mellem offer og gerningsperson, der gør det vanskeligere for offeret at afslutte relationen på et senere tidspunkt. De områder, hvor parterne knyttes tæt sammen, beskrives også i flere tilfælde som genstande for den psykiske vold forstået sådan, at gerningspersonens udsagn er rettet mod offerets forældreevne, hvorvidt vedkommende er en god partner, hvorvidt offeret er sin partner tro eller hvorvidt offeret kan finde ud af at administrere husholdningen. På den måde bliver parforholdets forskellige dimensioner den primære genstand for gerningspersonens voldsudøvelse.

Fra parforhold til samlivsrelation

Flere beretninger fra informanter og politiets afhøringsrapporter betegner forholdet mellem offeret og gerningspersonen som en nær relation, hvor parterne var i et parforhold og levede i en samlivsrelation. Det fremgår af beretningerne, at parterne ofte deler bolig, og at de meget hurtigt flytter sammen. Det fremgår desuden af flere beretninger, at spørgsmålet om at flytte sammen er omgærdet af et stort pres fra gerningspersonens side.

"Han var meget 'på' fra starten, altså sådan virkelig, vi skulle bare flytte sammen, og han havde meget sådan drømmetænkning og planer for fremtiden ik', og sad nogle gange over telefonen og lavede budgetter nærmest, fordi han tjente ret mange penge. Så det var sådan en stor fordel, at vi kunne [have fællesøkonomi], altså så kunne han sådan allerede se, hvor meget vi kunne spare op på et år, hvor meget vi kunne rejse, og hvor meget vi kunne det ene og det andet."

Kristine

Beretningen illustrerer en hyppig fortælling, der går igen i beretningerne, hvor gerningspersonen giver udtryk for at være fremsynet og have en plan for tilværelsen, som inkluderer begge parter. I 'Kristines' tilfælde har beslutningen om at flytte sammen med hendes daværende partner stor betydning for hendes økonomiske situation, fordi hun i forbindelse med flytningen frasælger sin egen lejlighed og det meste af sit indbo. Samlivets begyndelse er således forbundet med et tab af økonomisk autonomi, som gør Kristine mere afhængig af sin daværende partner der senere i forholdet bruger denne afhængighed som et middel i den psykiske og økonomiske voldsudøvelse mod hende. Kristine flytter sammen med sin daværende partner 4 måneder efter at have indledt parforholdet, og overgangen fra parforhold til samlivsrelation sker således i løbet af kort tid.

Selvom flere beretninger indeholder en beskrivelse af den voldudsattes relation til gerningspersonen som et længerevarende parforhold, der startede som resultat af gensidig kærlighed, er det ikke i alle beretningerne, at dette er tilfældet. Informanten 'Ditte' fortæller, at hun blev udsat for psykisk vold af sin ekspartners bror, som efter bruddet mellem hende og ekspartneren blev meget opsøgende og begyndte at opholde sig vedvarende på hendes adresse.

"Det var jo ubeboeligt mit hus, så jeg boede i en container i noget af tiden, og så fik jeg en beboelsesvogn også. Han syntes, han skulle bo hos mig ad flere omgange, så han kom bare og sagde, at nu skulle han bo sammen med mig og mine børn i vores kontorvogn og vores skurvogn."

Ditte

Beretningen illustrerer et eksempel på psykisk vold, hvor de involverede parter ikke er partnere, men hvor der stadig opstår en form for ufrivillig samlivsrelation og tilknytning til husstanden. 'Dittes' beretning er særlig blandt undersøgelsens informanter, fordi den i modsætning til de andre informanter har at gøre med en relation, som ikke er startet som et parforhold mellem hende og gerningspersonen, men med en tredje part, som efterfølgende forlod hende. Det parforhold, 'Ditte' havde med sin ekspartner, sluttede brat, hvorefter ekspartnerens bror begyndte at opsøge hende, med løfter om at stå for renoveringer på det hus, som 'Ditte' og ekspartneren havde købt i hendes navn.

En særlig relation mellem parterne

Flere af de voldsudsatte beretter om, hvordan de endte i en voldelig relation, og blev i relationen, selvom volden startede tidligt. I forhold til den tidlige del af relationen drejer beretningerne sig primært om, at ofrene står i et dilemma, fordi de ikke er sikre på, hvorvidt den adfærd, de er vidne til, skal accepteres som en del af et normalt parforhold, eller om adfærden er et udtryk for noget uacceptabelt, som de med rette kan tage afstand fra. Ofte er de i en følelsesmæssig tilstand kendetegnet ved forelskelse, hvor grænserne for, hvad der er acceptabelt, og hvad der ikke er acceptabelt, bliver udvisket. Mange ønsker at gøre en indsats for at få parforholdet til at fungere, som bl.a. indebærer at tolerere partnerens ønsker og adfærd, selvom det kan virke urimeligt, samt at tolerere skænderier og nedværdigende behandling. Ofrene er således ikke uopmærksomme på, at der foregår noget problematisk, men de befinder sig samtidig i en situation præget af usikkerhed.

Herunder træder et fællestræk frem i beretningerne, som handler om, at offeret 'bare skal give sig en smule' i forhold til sine forventninger og bruge længere tid i forholdet, for at rette op på situationen og få problemerne til at forsvinde. Flere informanter beskriver, at de havde en forestilling om volden som noget forbigående i deres parforhold, der ville forsvinde over tid. Den opfattelse lader til at være rodfæstet i en mere generel forståelse af, hvad det vil sige at have et parforhold samt nogle konkrete omstændigheder. Ofrene beskriver eksempelvis, hvordan gerningspersonen selv italesætter samlivet som den platform, hvorfra problemerne i parforholdet skal løses.

Flere beretninger indeholder beskrivelser af, hvordan gerningspersonen giver offeret et løfte om, at situationen nok skal ændre sig til det bedre, hvis offeret kommer gerningspersonen i møde. Der hersker således et narrativ om, at den voldelige og kontrollerende adfærd er forbigående hændelser som nok skal forsvinde. I informanternes beretninger og i afhøringsrapporterne, er den gennemgående beskrivelser af, hvordan gerningspersonen forklæder den voldelige adfærd, så den fremstår

som et udtryk for omsorg, og at volden på anden vis er 'til offerets eget bedste'. Det bidrager til den forvirring ofrene oplever, at de ikke kan være sikre på intentionerne bag udsagn fra gerningspersonen.

5.2 Volden som hverdagstilstand

Ofre for økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer påvirkes på en række områder af deres liv som følge af volden. Overordnet er økonomisk vold i sig selv med til at skabe en tilstand, hvor offeret har stadigt sværere ved at løsrive sig fra gerningspersonen, jo længere relationen står på, fordi offeret eksempelvis ikke råder over sine egne penge, har gæld, som i realiteten er optaget af gerningspersonen, men i offerets navn, eller ikke har nogen tilknytning til arbejdsmarkedet. At fastholde offeret i en position uden for arbejdsmarkedet kan også være en af den økonomiske volds dimensioner, hvor gerningspersonen påvirker offerets muligheder for at være selvforsørgende, ved at forhindre vedkommende i at tage en uddannelse eller et arbejde. I nogle tilfælde kan offerets position uden for arbejdsmarkedet betyde, at offeret modtager sociale ydelser, som gerningspersonen er interesseret i at fastholde og kontrollere.

Det væsentligste kendetegn ved økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer er, at den er en konstant del af ofrenes liv. Samtlige informanter beskriver, hvordan de på forskellige måder oplevede volden i deres dagligdag, og at de var underlagt et voldsregime der påvirkede alle deres vågne timer, herunder deres tanker og adfærd. Udover voldens vedvarende og konstante karakter peger materialet på en række øvrige aspekter af volden, som vil blive gennemgået særskilt i det følgende. Det bør dog bemærkes, at der i praksis ikke altid er en klar afgrænsning mellem de forskellige voldsdimensioner, og at ofrene ikke nødvendigvis selv skelner aktivt mellem eksempelvis psykisk vold og økonomisk vold.

Følgende nedslag, i ofrenes beretninger, er orienteret mod at tydeliggøre det samlede voldsbillede. Det særegne ved den økonomisk vold som en del af psykisk vold er, at konsekvenserne kan udgøre langvarige økonomiske hindringer for ofrene i forhold til at bryde ud af det voldelige forhold og etablere en ny forbedret livssituation, fordi ofrene kan have mistet alle deres værdier og/eller være blevet alvorligt gældsat. Derfor er det vigtigt, at ofrene sikres en retsstilling, hvor de i bedst muligt omfang kan blive hjulpet ikke bare ud af forholdet, men også ud af de økonomiske problemer, som den økonomiske vold har ført til.

Ofrene isoleres og deres virkelighedsopfattelse nedbrydes

Alle de indsamlede beretninger indeholder beskrivelser af, hvordan offeret påvirkes mentalt af at være udsat for psykisk vold over flere år. En af de tydeligste gennemgående fortællinger, handler om, at ofrene over tid oplever et tab af selvstændighed og begynder at tvivle på deres egne evner, deres hukommelse og på deres virkelighedsopfattelse. Ofrene ender således i en tilstand af mental opløsning, hvor de ikke længere tror, at de kan stole på deres egne tanker, fordi de internaliserer gerningspersonens fortællinger. Det kan eksempelvis ske ved at gerningspersonen benægter, at et

bestemt hændelsesforløb eller en handling har fundet sted, og i stedet fremsætter sin egen forklaring, hvor gerningspersonens skyld affejes og placeres på offeret.

På engelsk anvendes begrebet *gaslighting* om denne specifikke form for manipulation, som leder til, at offeret tvivler så meget på sin egen virkelighedsopfattelse at vedkommende tror, de er ved at miste forstanden.[66] Gaslighting er en særlig effektiv form for manipulation, fordi der er tale om subtile påvirkninger af offeret, som offeret ikke nødvendigvis hæfter sig ved. De konkrete former for manipulation som kommer til udtryk ved gaslighting inkluderer bl.a. at gerningspersonen benægter udsagn eller handlinger, bagatelliserer offerets synspunkter og følelser, antyder at offeret lider af en psykisk sygdom eller på anden vis er psykisk og følelsesmæssigt ustabil, eller at gerningspersonen refererer til begivenheder, som aldrig har fundet sted.[67] Beskrivelserne af sådanne former for manipulation går igen i både ofrenes beretninger og politirapporterne.

"Forurettede havde gennem forholdet følt at X manipulerede med hende. Dels fortalte han mange løgne og dels fik X forurettede til at føle, at det var hende, der gjorde noget forkert. På et tidspunkt konfronterede hun X med at han løj omkring nogle penge. X valgte at svare med, at hun var sindsforvirret. X fortsatte med, at forurettede tvang X til at lyve, da hun ikke havde ret til at vide, alt hvad han lavede. Forurettede følte sig manipuleret med, når X vendte tingene rundt til, at det var hendes fejl. Til sidst begyndte hun at tvivle på, om det i virkeligheden forholdt sig, som X fremstillede tingene. Når forurettede beklagede sig over X's løgne mv. sagde X, at det var hende, der skabte drama."

Afhøringsrapport

Citatet illustrerer, hvordan et konkret spørgsmål om penge kan danne afsæt for mere generelle nedværdigende udsagn fra gerningspersonen rettet mod offeret, her udtrykt ved at offeret får at vide, at hun er 'sindsforvirret'. Derudover indeholder beretningen et eksempel på en konkret ansvarsforskydning, hvor gerningspersonen placerer ansvaret for sine udsagn hos offeret. Offerets udsagn nedgøres desuden ved at blive fremstillet som en bagatel og således et udsagn uden legitimitet, der kun er til for at 'skabe drama'. Flere af de manipulative teknikker der kendetegner gaslighting ses således anvendt i forening med en beskrivelse fra offeret, hvor vedkommende betvivler sin egen forståelse af, hvad der foregår.

Selvom volden ofte starter tidligt i forholdet, nedbrydes offeret ikke med det samme. Flere beretninger tyder på, at ofrene gennemgår en gradvis transformation, hvor de gennem en periode forsøger at fastholde deres selvstændighed og virkelighedsopfattelse, men gradvist begynder at indordne sig

[66] Sweet (2019).
[67] Klein et al. (2023).

gerningspersonen. Flere beskriver, hvordan de i begyndelsen af parforholdet udtrykte deres frustrationer over for gerningspersonen, og at de ikke ville finde sig i, at gerningspersonen eksempelvis talte nedsættende om dem eller ikke respekterede deres grænser. Det ændrer sig dog over tid, fordi gerningspersonen fastholder sit narrativ om, at offeret selv er skyld i den nedsættende behandling, og at det i virkeligheden er offeret, der er noget galt med. Det er vanskeligt at fastslå et tydeligt skæringspunkt for, præcis hvornår gerningspersonens manipulation tager effekt. I stedet må det betragtes som en gradvis ændring over en lang periode, som i beretningerne typisk er af års varighed.

" … tidligere i vores forhold, hvor jeg ikke vidste, hvad konsekvensen var, der har der været meget højere eskaleringer af ting, fordi jeg lige skulle afprøve og sige 'ej det synes jeg ikke helt' og så har jeg så mærket vreden, så jo flere år der gik, jo mere makkede jeg bare ret."

Dorte

Citatet illustrerer hvordan 'Dorte' over en årelang periode gradvist begynder at ændre sin adfærd for at beskytte sig selv mod gerningspersonens vredesudbrud. Adfærdsændringen består i et gradvist højere niveau af selvregulering, hvor Dorte ændrer sin reaktioner fra at udøve modstand mod gerningspersonen og forsøge at forhandle rammerne for parforholdet til i højere grad at indordne sig gerningspersonens narrativ uden indsigelser: *"Frygten for ham var så høj at jeg gjorde, hvad han sagde. Han behøvede næsten ikke sige noget til sidst, fordi jeg vidste godt, hvad konsekvensen var."* (Dorte). Igen illustreres voldens subtile karakter, idet volden gradvist skifter form fra eksplicitte og direkte udsagn til implicitte og underforståede interaktioner. Når volden bliver implicit, bliver det desuden sværere for offeret at berette om de specifikke omstændigheder i en anmeldelsessituation, hvilket kan danne barrierer for anmeldelse. Samme former for manipulation genfindes i andre beretninger, hvor offeret forsøger at konfrontere gerningspersonen. Dorte har i dag en samlet gæld på ca. 400.000 kr.

"Afhørte sagde til X at 'det var ikke i orden, det du foretog dig, det er faktisk ulovligt'. X svarede, at afhørte fik det til at lyde stort. Det var bare sådan en lille ting. Det er jo ikke noget og gentog, at det var afhørte, der havde sået alle frøene, det var den måde afhørte var på …"

Afhøringsrapport

Citatet er endnu et eksempel på, hvordan gerningspersonen retter offerets udsagn mod offeret selv, og beskylder offeret for at være årsagen til gerningspersonens adfærd, alt imens gerningspersonen bagatelliserer sine egne handlinger. Med hensyn til økonomisk vold som en del af psykisk vold, sker der ligeledes en sammensmeltning mellem de gerninger, hvormed gerningspersonen fratager offeret sine penge eller stifter gæld i offerets navn, og de måder, hvorpå gerningspersonen retfærdiggør

sine handlinger. Informanten 'Pernille' beskriver eksempelvis, at hendes ekspartner hævdede sine beføjelser med gentagende nedgørende udsagn om Pernilles økonomiske evner, særligt hvis hun satte spørgsmålstegn ved situationen.

Selvom økonomisk vold i foreliggende undersøgelse betegnes som en særskilt dimension af psykisk vold, som har specifikke økonomiske konsekvenser, anvender gerningspersonen de samme former for manipulation til at retfærdiggøre sin handlinger, som ved andre former for vold. Sammenhængen mellem psykisk og økonomisk vold kommer således til udtryk i de teknikker som gerningspersonen anvender, hvilket understreger, at det underliggende drejer sig om kontrol over offerets, tanker, følelser, krop og økonomi på et overordnet niveau. 'Pernille' beskriver, at hun efter længere tid havde indoptaget partnerens syn på sig selv, og at hun begyndte at tro på, at de ting han sagde om hendes manglende evner som mor og som partner var rigtige. Sideløbende med, og som en del af, den mentale nedbrydning af offeret er der flere beskrivelser af, at offeret gradvist bliver mere og mere isoleret fra omverdenen, herunder fra sine venner og sin familie.

"Adspurgt om afhørte nogensinde havde følt, at hun var blevet isoleret fra sin social omgangskreds grundet sit forhold til S, forklarede afhørte at S ikke havde sagt, at hun ikke måtte se sine venner, men han havde givet hende skyldfølelse, når hun havde været sammen med sine venner, hvorfor hun til sidst opgav at være sammen med dem."

Afhøringsrapport

Citatet illustrerer, at det element af selvregulering som tidligere er beskrevet med hensyn til offerets modstand mod gerningspersonen tidligt i relationen, også har betydning for isoleringen af offeret. Det er således ikke nødvendigvis et spørgsmål om, at gerningspersonen eksplicit forbyder offeret at have en social omgangskreds, men at gerningspersonen indirekte forsøger at påvirke offeret til selv at bryde sine relationer. På tværs af interviews og politirapporter beskrives det eksempelvis, hvordan denne påvirkning kan indeholde beskyldninger om utroskab, beskyldninger om at offerets venner og familie er 'irriterende', 'klamme' eller på anden vis dårligt selskab, samt beskyldninger om at offerets tid med venner og familie sker på bekostning af gerningspersonen eller på bekostning af offerets pligter i hjemmet.

Isolationen indtræder gradvist som resultat af gerningspersonens indflydelse, hvor vedkommende fortæller offeret, at de ikke må se eller tale med deres familie, eller at gerningspersonen skal se og godkende al kommunikation, f.eks. ved at se offerets sms'er, inden de sendes afsted. I beretningerne er der også eksempler på, at gerningspersonen overtager offerets kommunikation direkte, og eksempelvis kontakter offerets familie og vender under dække af offerets identitet. Der ses også eksempler på, at offeret på grund af gerningspersonens kontrollerende adfærd selv begynder at tage afstand fra venner og familie, fordi situationen bliver uoverskuelig for offeret, og fordi offeret gerne vil skærme andre for gerningspersonen.

Den sammensatte vold

Ligesom økonomisk vold i foreliggende undersøgelse betragtes som en del af psykisk vold, må begge voldsformer derudover betragtes i sammenhæng med flere andre former for vold. Flere informanter beretter om, at de foruden konstant nedværdigende behandling også blev udsat f.eks. fysisk vold eller seksuel vold, og at der som en del af den psykiske vold indgik trusler om, at voldudøveren vil påføre offeret fysisk skade, at vedkommende vil blive voldtaget eller smidt ud af den fælles bolig.

Derudover er der for psykisk voldelige relationer, hvor offerets opholdsgrundlag, det vil sige offerets retlige grundlag for at opholde sig og bo i Danmark, er afhængigt af forholdet til gerningspersonen, et tydeligt element af trusler, der omhandler opholdsgrundlaget. Her trues der med at offeret vil miste sit opholdsgrundlag og blive sendt tilbage til sit oprindelsesland, såfremt vedkommende anmelder eller ikke retter sig efter gerningspersonen. Der er således tale om et kompliceret og sammenkoblet voldsbillede, hvor forskellige former for vold overlapper. Af samme grund er det gavnligt at inddele de handlinger, som beretningerne om psykisk og økonomisk vold indeholder, efter nogle mere overordnede beskrivelser. På baggrund af det samlede undersøgelsesmateriale identificeres tre overordnede karakteristika:

- **Latterliggørelse:** udsagn eller andre handlinger, der retter sig mod at gøre offeret til grin på en eksplicit måde ved eksempelvis at kalde vedkommende for grim, psykisk syg eller ved at anklage offeret for at være en dårlig forælder.

- **Ligegyldiggørelse:** udsagn eller andre handlinger, der fratager offeret sin egenbestemmelse og oplevelse af at blive lyttet til. Dækker endvidere undladelser, eksempelvis hvis gerningspersonen ignorerer offeret og ikke svarer, når offeret taler til vedkommende.

- **Trusler:** Udsagn eller handlinger, der udtrykker, at offeret eller andre, vil blive påført skade eller tab på anden vis, hvis vedkommende ikke følger voldudøverens krav.

Der er tale om en kategorisering til gavn for forståelsen af indholdet af den psykiske vold som i de konkrete historier optræder som en samlet fortælling. I beretningerne flyder de forskellige dimensioner af volden sammen, og det er svært at afgrænse, hvornår det drejer sig udelukkende om latterliggørelse, ligegyldiggørelse eller trusler. Kategoriseringen er foretaget for at illustrere, at der på tværs af beretningerne om psykisk vold optræder nogle fællestræk, som indholdsmæssigt kan afgrænses inden for en eller flere af de tre kategorier. Voldens sammensatte karakter kommer desuden til udtryk i voldsudøvernes trusler, som i flere tilfælde indeholder udsagn om, at offeret vil blive udsat for fysisk vold, hvis de ikke bøjer sig for gerningspersonen.

"Han vil gerne have, at jeg skulle leje min lejlighed ud, og det sagde jeg, at det måtte jeg ikke, men så fandt han ud af, at jeg bare kunne leje et af værelserne ud, og det gjorde vi et stykke tid, og så fandt han ud af at jamen 'det er der jo penge I' (...) og så vidste han jo at min søn var mit ømme punkt, og så begyndte han at true med ham."

Charlotte

'Charlottes' beretning illustrer, hvordan voldens forskellige dimensioner flyder sammen. Hendes ekspartner udnytter hendes bopæl til at tjene penge via lejeindtægter, og truer både hende og hendes søn med vold, og med at han vil slå dem begge to ihjel, hvis Charlotte ikke gør, som han siger. Charlotte fortæller, at hun i dag sammenlagt har en gæld på ca. 800.000 kr. Gerningspersonen rådede desuden over Charlottes penge, som hun skulle overføre til ham hver måned, og efterfølgende bede om at få udleveret i mindre portioner til almindeligt forbrug. Charlotte beskriver, at der kunne gå dage, før hun fik penge af sin ekspartner i form af kontanter, som i virkeligheden var hendes egne. Alt imens manglede hun penge til sit eget forbrug og til sin søns medicin, som sønnen først kunne få, når ekspartneren udbetalte pengene. Beretningen illustrerer således også, at volden ikke nødvendigvis er afgrænset til én bestemt person, men kan blive videreført til offerets børn, andre familiemedlemmer, venner eller bekendte. I 'Charlottes' tilfælde indskrænker den økonomiske vold hendes handlingsmuligheder og forhindrer hende i at sørge for sig selv og sin søn.

"Når B blev sur på afhørte f.eks. i forbindelse med diskussion, så lod han det gå ud over deres børn, så ville han ikke tale med dem og han ignorerede dem."

Afhøringsrapport

Inddragelsen af børn som tredje part i den voldelige relation går igen på tværs af flere beretninger, hvor børnene, udover at blive brugt som trusselsobjekt af gerningspersonen også indgår aktivt i konflikten mellem offeret og gerningspersonen, og ændrer deres adfærd: *"Børnene har endda lært at lyve om økonomi"* (Dorte). Børnene bliver således en del af volden på flere forskellige måder, herunder som ufrivillige parter i sagen der skal tage en af de voksne parters parti, og som selvstændige ofre, hvilket bidrager til kompleksiteten af det samlede voldsbillede.

Afhørte sagde efterfølgende til B, at det var på tide, at de gik hver til sit. B svarede: 'du skal bare vide, at du aldrig kommer til at sidde i en lejlighed alene med børnene fordi du har så stor gæld, at du aldrig kommer ud af det'."

Afhøringsrapport

Udover trusler rettet mod offeret viser nogle beretninger, hvordan psykisk vold kan komme til udtryk via trusler om selvskade rettet mod gerningspersonen selv for at fremprovokere en reaktion fra offeret. 'Ditte' beskriver eksempelvis, hvordan ekspartnerens bror var en konstant kilde til usikkerhed, fordi hun ikke vidste, hvornår han kunne finde på at dukke op på hendes adresse. Han virkede utilregnelig, og 'Ditte' udtrykker bekymringer for, hvad han kan finde på, som da hun en aften finder ham i skuret i haven, hvor han er i færd med at berøre sin hals med en saks og truer med selvmord.

Usikkerheden omkring hans adfærd og ikke at vide, hvad han kan finde på at gøre, stiller 'Ditte' i en prekær situation, hvor hun føler sig tvunget til at efterkomme hans krav om penge, der efter hans egen forklaring skal bruges til renoveringer af Dittes hus. 'Dittes' beretning illustrerer, hvordan gerningspersonen kan udnytte offerets medfølelse og egeninteresse for at opnå kontrol med offerets økonomi. 'Ditte' beretter om, at hun var modvillig mod at lade ekspartnerens bror bo hos sig, men ønskede samtidig ikke, at han skulle komme til skade. Hun udtrykker desuden, at hun på daværende tidspunkt havde et stort ønske om at få huset renoveret, og at gerningspersonens påståede intention om at hjælpe med renoveringerne på overfladen fremstod som løsningen på det konkrete problem, hun stod med.

Skjult modstand

Selvom ofrene er underlagt et enormt psykisk pres, beskriver flere beretninger, hvordan ofrene løbende forsøger at forberede sig på bruddet med gerningspersonen. Fordi gerningspersonen udøver en meget omfattende og konstant kontrol over offeret, foregår forberedelserne til bruddet ofte i det skjulte og over lange perioder. Det er gennemgående i materialet, at flere ofre overvejer, hvorledes de skal slippe fri, men at de konstant frygter gerningspersonens modreaktion og derfor gør det med en betydelig risiko for deres egen sikkerhed. 'Pernille' beskriver, hvordan hun forberedte sig på at forlade sin voldelige ekspartner:

"I starten af coronaen, der ville jeg gerne gå fra ham, og jeg vidste godt, økonomisk, fordi han jo ligesom rådede over alt, så ville jeg ikke kunne gøre noget, så jeg gjorde det, når jeg tog ud og handlede, så kunne jeg godt finde på at hæve 200 kroner over i Kvickly eller et eller andet lignende, så jeg lavede en form for opsparing (...) så jeg kunne komme væk, så jeg havde sparet lidt sammen, men ikke særlig meget"

Pernille

Den økonomiske vold som 'Pernille' blev udsat for, og som forhindrede hende i at oparbejde nogen former for økonomisk sikkerhed, blev forsøgt modgået ved at lave en skjult kontantopsparing i forbindelse med hverdagens andre gøremål, så hun havde bare en smule at gøre godt med. Eksemplet illustrerer, hvordan den økonomiske vold holdt 'Pernille' tilbage fra at bryde med sin partner tidligere, fordi hun ingen muligheder havde for at forsørge sig selv og sine børn uden ham. 'Dorte' beskriver, at hun havde en parallel økonomi som hendes partner godt kendte til, men hvor hun kunne styre, hvad han fik at vide. På den måde kunne hun opretholde en begrænset form for økonomisk autonomi.

> "Jeg måtte også nogle gange prøve at lave nogle penge ved siden af for at kunne lave noget som helst med ungerne, eller for at ungerne kunne få noget som helst."
>
> **Dorte**

Begge beretninger illustrer, at selvom gerningspersonen manipulerer og kontrollerer offeret, kan offeret stadig fastholde en lille del af deres selvstændighed, som de kan udleve i det skjulte. Der er dog ikke tale om en form for modstand der reelt gør det muligt for offeret at løsrive sig fra gerningspersonen, fordi der er tale om mindre beløb der ikke modsvarer offerets daglige udgifter, og som ikke opvejer gælden. Der er således tale om handlinger af mere symbolsk betydning.

Udover informanternes egne måder at udøve modstand på, spiller deres omgangskreds en væsentlig rolle i at tilskynde dem til at forlade den voldelige relation, og i at støtte dem og vejlede om mulighederne for at gøre det. Selvom offerets netværk i mange beretninger, beskrives som svækket, og de voldsudsatte typisk har mistet eller distanceret sig fra deres nærmeste relationer, så kan en enkelt ressourcestærk ven eller bekendt gøre en væsentlig forskel. Det kan dreje sig både om offerets familie, venner, eller kolleger, afhængig af den pågældendes situation. I flere tilfælde har offeret dog ikke et arbejde og har således ikke mulighed for at dele sine erfaringer med kolleger.

Den manglende tilknytning til arbejdsmarkedet har en dobbelt negativ funktion for ofre for økonomisk vold, fordi de både forhindres i at tjene penge og hermed opnå grundlag for at være økonomisk selvstændige, og samtidig afholdes fra at danne kollegiale relationer, hvorigennem de kan rådføre sig om deres situation. Offeret er som beskrevet ikke altid opmærksom på, at det, vedkommende oplever, er forkert. Særligt i de beretninger, hvor offeret er tilflytter til Danmark beskrives det ofte, at offeret ikke nødvendigvis opfattede gerningspersonens adfærd som unormal, fordi sådanne måder at organisere samliv på var udbredte i oprindelseslandet. Det beskrives desuden i flere sådanne beretninger, at offerets familie ikke nødvendigvis hjælper med, eller tilskynder til, at den voldsudsatte bryder relationen med gerningspersonen, og at familien endog i nogle tilfælde aktivt forsøger at

fastholde offeret i relationen. Offerets nære relationer kan således indtage flere forskellige roller afhængig af omstændighederne.

I beretningerne beskrives det, hvordan dette pres for, at offeret skal blive i relationen, bunder i en forståelse af parforholdets og samlivets forbindelse til familiens ære. Hvis samlivet ophæves og parterne skilles, vil familiens ære blive krænket, og dermed gøres offerets samliv med gerningspersonen til et kollektivt anliggende. I flere beretninger beskrives det, hvordan denne opfattelse udfordres, når offeret taler med sine kollegaer, som eksempelvis fortæller dem, at de penge, de tjener, er deres egne, at det er deres eget valg, om de vil have et arbejde, og at den nedværdigende behandling, de udsættes for, ikke er en acceptabel del af en samlivsrelation.

"Afhørte forklarede, at hun i løbet af de første par måneder på hendes nye arbejde, begyndte at finde ud af, at hun rente faktisk duede til noget. Hun blev anerkendt som person, og fik ros for hendes udførelse af arbejdet af hendes kollegaer. Afhørte begyndte at forstå, at de vilkår hun levede under derhjemme, ikke var normale, og at hun fortjente bedre. Dette var medvirkende til, at afhørte ville skilles…"

Afhøringsrapport

Det har således væsentlig betydning for offerets evne til at bryde med den voldelige relation, om de har mulighed for at få råd og vejledning fra familie, venner, bekendte eller kollegaer, og om deres sociale omgangskreds tilskynder dem til at forlade den voldelige relation.

5.3 Efter den voldelige relation

Alle undersøgelsens informanter havde i en eller anden grad ophævet samlivet med gerningspersonen på det tidspunkt, hvor Justitia interviewede dem, hvilket betyder, at de ikke længere boede sammen eller så hinanden hyppigt. Relationen til gerningspersonen var dog i de fleste tilfælde ikke endeligt afsluttet, hvilket havde flere årsager. Flere af informanterne har fælles børn med deres ekspartner og delt samvær, hvilket betyder, at de skal være i kontakt og samarbejde med deres ekspartner. Volden skifter desuden karakter og særligt den økonomiske vold og dens konsekvenser skifter karakter, når offeret, forlader den voldelige relation. Nogle af informanterne beretter om, at de stadig bor i samme lokalområde som gerningspersonen. Pernille beskriver, hvordan hun en dag møder sin ekspartner, da hun og børnene er på indkøb:

"(…) jeg har mødt ham f.eks. for ikke så lang tid siden i Kvickly og min datter havde ikke fået termogummistøvler med i børnehaven (…) Så vi går i Kvickly og køber et par gummistøvler med fra der (…) Og han siger, ordret foran pigerne, og de er 5 og 9 år gamle 'Man kan godt se, at du er blevet enlig, fordi du har jo ikke råd til at give børnene noget ordentligt' (…)"

Pernille

I beretningen bliver de fælles børn brugt som en del af ekspartnerens udsagn om Pernille og udvider således den nedværdigende behandling til ikke kun at være et spørgsmål om Pernilles evner til at administrere sin egen økonomi og forbrug, men også hendes evner som forælder. Pernille nedgøres desuden i børnenes nærvær, hvilket Pernille opfatter som en måde, hvorpå ekspartneren iscenesætter sig selv som den bedste forælder. I ovenstående tilfælde har udsagnet en økonomisk dimension, men flere andre beretninger tyder på, at offerets evne til at drage omsorg for sine børn og være en 'god forælder' bruges som genstand for gerningspersonens nedværdigende udsagn.

Børnene bliver også omdrejningspunkt for økonomisk vold efter den voldelige relation ophører, i form af manglende udbetaling af børnebidrag. Flere informanter beretter om, at de, efter de er gået fra gerningspersonen, konstant skal forholde sig til vedkommende, fordi børnebidraget ikke betales. Selvom børnebidrag i al almindelighed kan betragtes som et mindre beløb, er det, for de omtalte personer, af stor betydning, fordi de befinder sig i en økonomisk presset situation. Selvom manglende udbetaling af børnebidrag ikke nødvendigvis kan anskues som en egentlig voldshandling, bidrager det til at fastholde offeret i et afhængighedsforhold til gerningspersonen, hvor det ikke er muligt at undgå at forholde sig til eller være i kontakt med vedkommende.

Flere informanter beretter desuden om fælles værdier, ofte i form af indbo eller bolig, som efter bruddet med gerningspersonen fastholder dem i en position, hvor de skal forholde sig til gerningspersonen, og hvor gerningspersonen har mulighed for at tilføje dem yderligere skade. Flere informanter nævner, at de i forbindelse med bodeling har oplevet, at deres ekspartner nægter at samarbejde om delingen af boet eller fjerner genstande fra boet uden samtykke. Ofte er indboet ikke opgjort skriftligt, og ofrene har derfor ringe muligheder for at gøre deres krav gældende og få genstandene, eller den værdi, de repræsenterer, retur. Flere af de voldsudsatte oplever, at bodelingen foregår ud fra 'den stærkes ret', hvilket vil sige, at de føler sig magtesløse og ikke har nogen forhåbning om, at de kan få deres del af indboet. Det samme gør sig gældende for opgørelsen af selve boligens værdi, når den efter afslutningen af relationen skal sælges. Informanten 'Morten' nævner, at hans ekspartner afskrev værdien af en række håndværksmæssige forbedringer af deres fælles hus foretaget af ham. Hun brugte økonomien som konfliktmiddel og som påskud for at nedgøre hans personlige indsats i husets forbedringer som værdiløs og betydningsløs.

Økonomisk vold har således ikke kun betydning for offerets umiddelbare situation, men skaber problemer for vedkommende længe efter, at volden og kontrollen ophører i form af misligholdt gæld og manglende tilknytning til arbejdsmarkedet. Udover sådanne materielle eftervirkninger af volden kan offeret også stå tilbage med en frygt for en tilbagevenden til volden, som påvirker vedkommendes adfærd og livskvalitet længe efter, at de voldelige handlinger har fundet sted. Tilsammen skaber forskellige voldsformer, herunder økonomisk vold, en kompleks udsat situation for ofrene, som ikke nødvendigvis kan imødekommes af én enkelt aktør.

De voldsudsattes selvopfattelser og fortællinger

Trods voldens store betydning for offerets hverdagsliv er det ifølge flere undersøgelser ikke nødvendigvis nemt for ofrene at beskrive, hvad de har været udsat for.[68] Offeret mangler ofte et sprog til at beskrive forløbet og er ikke nødvendigvis klar over, at de f.eks. har været udsat økonomisk vold. Selvom forløbet har været belastende, er der mange, der har været udsat for økonomisk vold, som ikke i første omgang har forstået, at der er tale om noget forkert eller kriminelt:

"Jeg tænkte faktisk slet ikke over det. Det er først efter, jeg er kommet herind [på krisecenteret], at det er gået op for mig, at det faktisk var en del af volden"

Dorte

Meget tyder således på, at økonomisk vold ligger i periferien af ofrenes selvforståelse af volden, hvor andre voldsformer fortrinsvis træder i forgrunden. Her kan økonomisk vold blive positioneret som en mindre væsentlig voldsform i offerets egen selvforståelse sammenlignet med eksempelvis fysisk vold. Flere studier tyder på, at selvom offeret er blevet klar over, at de har været udsat for økonomisk vold, kan offeret være tilbøjeligt til at anskue volden i et hierarki, hvor andre voldsformer rangerer højere, og dermed underdrives den negative betydning af volden i ofrenes egen selvforståelse.[69] Dette kan eksempelvis være tilfældet på krisecentre, hvor offeret konfronteres med andre ofre og deres situation. Flere af undersøgelsens informanter beretter dog om, hvordan de først efter deres krisecenterophold har fået et sprog for, hvad de egentlig har oplevet. Før de opsøgte krisecenteret, havde flere en opfattelse af, at det de har været udsat for, var ubehageligt, men ikke nødvendigvis, at det var forkert eller kriminelt. Her havde krisecenteropholdet således en bevidsthedsforstærkende betydning.

"Det tog lang tid, og det er først nu, at det er begyndt at gå mere op for mig med tingene. Jeg kan godt se, at tingene er forkerte, det, der har haft den største effekt her, det har været at skulle snakke med de andre [beboere] og så høre (...) jeg har altid tænkt at mit, det var en dråbe i vandet, det var overhovedet ikke slemt, men jeg kan jo godt høre, når jeg snakker med de andre kvinder, der er her, at mit er jo noget, det er værre end mange andre (...)"

Pernille

[68] Henze-Pedersen (2021); se også Hansen & Pedersen (2022).
[69] Turner et al. (2021); se også Oldrup et al. (2018).

Perioden efter afslutningen på den voldelige relation er for flere voldsudsatte kendetegnet ved et brud på en tilstand af social isolation, hvor de længe har været afskåret fra deres nærmeste relationer. Derfor kommer det for flere ofre som en overraskelse, at andre har gennemlevet lignende hændelser og at offerets egen situation er alvorlig og ikke en bagatel. Offeret gennemlever således en form for mental genopretning, hvor gerningspersonens manipulation og nedbrydning skal modgås for at genoprette offerets tab af selvstændighed. Krisecenterophold, herunder samtaler med andre ofre for vold, beskrives af flere informanter som et væsentligt bidrag til genoprettelsen.

Falsk tryghed

Når offeret forlader gerningspersonen og ophæver samlivet, opstår der for nogen en tilstand af afmagt over deres situation, hvor de overvejer at vende tilbage og genoptage forholdet til gerningspersonen. Der findes i beretningerne forskellige forklaringer på, hvorfor den voldudsatte ønsker at genoptage sit forhold til gerningspersonen. I nogle tilfælde fortsætter gerningspersonen sin adfærd efter samlivets ophør ved eksempelvis at henvende sig til offeret på sms, e-mail eller andre onlinetjenester for at genetablere kontakt.

Ofrene kan i nogle tilfælde føle en trang til at vende tilbage til gerningspersonen i perioder, pga. deres fremskredne økonomiske afhængighed og høje gæld. Her er gerningspersonen en, der har 'styr på tingene' og 'tager sig af' offeret. En tilbagevenden til gerningspersonen kan således gøre situationen mere overskuelig for offeret, fordi vedkommende så oplever 'at vide, hvor man har gerningspersonen'. På den måde giver den voldelige relation offeret en 'falsk tryghed', fordi volden netop fratager offeret sin autonomi og selvbestemmelsesret, som gennem længere tid også gør offeret afhængig af gerningspersonen. Den afhængighed kommer ved bruddet til udtryk ved en følelse af tab af tryghed, som offeret kan have et behov for at genetablere på trods af voldens skadelige virkning på vedkommendes tilværelse.

Flere beretter om, at gerningspersonen ikke accepterer offerets ønske om ikke at være i kontakt, og fortsætter med at udøve styrende og nedværdigende adfærd efter relationens ophør. Det kan eksempelvis komme til udtryk ved, at gerningspersonen fortsat vil vide, hvad offeret foretager sig eller hvor de opholder sig, hvem offeret ser, hvilket tøj offeret går med osv. Informanten 'Luna' beskriver i den forbindelse sine overvejelser om at genoptage forholdet til ekspartneren.

"Han fandt ud af, hvor jeg boede, hvor jeg flyttede hen herfra, da min farfar... Jeg fik hans ejerlejlighed herfra. Og så fandt han så ud af, at jeg boede der, og så begyndte han at troppe op på de underligste tidspunkter. Og begyndte at følge efter mig på vej til arbejde og fandt ud af min arbejdstid, og hvor jeg arbejdede (...) Så er det nemmere at gå tilbage og vide, hvor man har personen. Jeg vidste ikke, hvad han kunne finde på, så længe jeg ikke overgav mig."

Luna

Selvom forholdet til gerningspersonen er afsluttet, og Luna ikke længere bor sammen med ham, slap hun ikke for at skulle forholde sig til ham. Han begyndte at opsøge hende uanmeldt og forfølge hende både ved hendes bopæl og på hendes arbejde. Luna beskriver, hvordan hendes tanker kredsede om ekspartnerens utilregnelighed, og at han var en større trussel mod hende, hvis de ikke var sammen. Til sidst genoptog Luna forholdet til ekspartneren i omkring et år, før hun endeligt forlod ham. Udover beretningen om sin frygt for, hvad ekspartneren kunne finde på, udtrykte Luna også, at hendes mangeårige relation til ekspartneren, som hun mødte, da hun var 14 år, gav hende et behov for at være sammen med ham. Behovet bundede i, at hun ikke havde prøvet at have et voksenliv alene og at skulle administrere sin egen privatøkonomi, og at det således også gav hende en vis tryghed at vende tilbage til ekspartneren. Beretningen understreger, at der ikke nødvendigvis er eksplicitte trusler involveret, når gerningspersonen vil påvirke offeret til at genoptage relationen. I stedet er den blotte og vedvarende tilstedeværelse af gerningspersonen nok til at påvirke offeret, fordi der i tilstedeværelsen ligger en implicit trussel om, at gerningspersonen kan 'slå til når som helst'. Informanten 'Ditte' beretter om, hvordan hendes personlige situation gjorde hende mere sårbar over for gerningspersonens manipulation:

"Jeg troede jo, at han hjalp mig. Det var ret hurtigt, at han fik mig viklet ind i, at han var den eneste, der kunne hjælpe mig med at få gjort det her til et hjem, så vi kunne få et sted at bo. Og jeg tror også, at de første to måneder, der var jeg ret meget i chok over, at jeg var blevet efterladt af ham, jeg havde købt huset med, så den greb han jo også, og udnyttede, at jeg var rimelig sårbar og lidt ved siden af mig selv."

Ditte

Gerningspersonen appellerer til 'Dittes' ønske om stabilitet for at skabe en illusion om, at han i virkeligheden ønsker at hjælpe hende. Det bevirker, at 'Ditte', i begyndelsen af forløbet, oplever en form for tryghed, der er falsk, fordi gerningspersonens intentioner ikke er at hjælpe 'Ditte', men derimod at udnytte særligt hendes økonomiske ressourcer til at finansierer sit misbrug.

5.4 Delkonklusion

Ofre for økonomisk vold som en del af psykisk vold står i en kompliceret og konfliktfyldt situation, når de ønsker at forlade gerningspersonen og etablere en ny tilværelse. Det skyldes det sammensatte voldsbillede, som de har levet med gennem en længere periode og deres afhængighedsforhold til gerningspersonen. Ofrene er psykisk nedbrudte, og den nedværdigende behandling, som de har været genstand for, påvirker deres mentale tilstand længe efter voldens ophør. Flere ofre beretter om, at de oplever en fundamental tvivl på deres egen evne til at træffe beslutninger og til at have en tilværelse uden gerningspersonen. Økonomisk vold er særligt hæmmende for ofrenes muligheder for at forlade gerningspersonen, fordi ofrene, udover de psykiske skader, kan være gældsat, uden tilknytning til arbejdsmarkedet og uden egen bolig.

På tværs af beretninger fra både ofrene og afhøringsrapporterne ses det, at volden er forankret i et parforhold og en samlivsrelation. Parforholdet indledes ofte som en del af en intens forelskelse der bluser op umiddelbart efter, at parterne møder hinanden første gang. Herefter tager begivenhederne fart, og parterne flytter hurtigt sammen i fælles bolig. I den første periode af parforholdet er der flere beskrivelser af, at volden allerede er begyndt eskalere, men at offeret accepterer det i forhåbning om, at samlivet på sigt vil forbedre situationen. En forhåbning som gerningspersonen i flere beretninger bekræfter offeret i. Der bliver således tidligt i forholdet etableret en ulige relation mellem offer og gerningsperson.

Et væsentligt kendetegn ved det samlede voldsbillede er, at volden bliver en fast bestanddel af hverdagen og konstant påvirker offeret. Flere beskrivelser peger på, at der ikke er en klar afgrænsning mellem psykisk og økonomisk vold, sådan som det opleves af ofrene i praksis. Derimod flyder voldsformerne sammen i et virvar af trusler, nedværdigende udsagn og i nogle tilfælde også fysisk og seksuel vold. Ofrene bliver over tid nedbrudt i en sådan grad, at de mister deres personlige autonomi til fordel for en fortælling om dem selv, som styres af gerningspersonen. Volden som hverdagstilstand er i høj grad kendetegnet ved usagte dynamikker, hvor offeret forsøger at skærme sig mod gerningspersonens vrede, før den blusser op. Volden bliver med andre ord normaliseret, og offeret sætter i mindre grad spørgsmålstegn ved gerningspersonens adfærd og ønske om at bestemme over alle dele af offerets liv, jo længere tid offeret er en del af relationen.

Normaliseringen af volden er også en væsentlig grund til, at ofrene kan være tilbageholdende med at anmelde volden eller på anden vis søge hjælp. De tror fejlagtigt, at der er tale om bagateller, som er en normal del af et parforhold. Flere ofre beskriver, at de først senere har fået en forståelse for alvoren af deres situation. Nogle ofre er så psykisk nedbrudte og økonomisk ruinerede efter parforholdet, at de har svært ved selv at håndtere deres tilværelse og derfor overvejer at vende tilbage til gerningspersonen. Det er udtryk for, at volden gennem tid etablerer en falsk tryghed for ofrene, hvor de på trods af volden oplever, at tilværelsen hænger sammen og er forudsigelig.

Når ofrene bryder relationen, indtræder der et element af uforudsigelighed i deres tilværelse, både i forhold til hvorvidt de har et tilstrækkeligt økonomisk levegrundlag og i forhold til, hvad gerningspersonen kan finde på at gøre. Samlet set står ofrene over for en række betydelige udfordringer, som danner barrierer for, at de kan modgå voldens negative følgevirkninger, fordi volden nedbryder deres autonomi. Formålet med indeværende rapport er at anbefale specifikke juridiske justeringer, der kan imødegå nogle af de i dette kapitel beskrevne udfordringer. Indsigterne fra ofrenes beretninger indgår i rapportens anbefalinger til en forbedring af ofrenes retsstilling på det strafferetlige område, som fremgår i slutningen af afsnit 8.3.

6 Politiets behandling af sagerne

Den strafferetlige behandling af økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer begynder med politiets efterforskning og sagsbehandling. Politiets efterforskningspraksis er væsentlig at afdække i nærværende undersøgelse, fordi politiet er en af de primære aktører, der møder ofre for økonomisk vold, og fordi politiets efterforskning er grundlaget for det efterfølgende strafferetlige forløb. For at belyse denne forudgående proces har Justitia interviewet en række politifolk i forskellige politikredse for at få et dybere indblik i den efterforskningspraksis, der anvendes, herunder de udfordringer som politiet oplever i den forbindelse.

Af en opgørelse over antallet af sager om psykisk vold, som Justitia har fået indsigt i, fremgår det, at der i 2022 blev foretaget 350 anmeldelser af psykisk vold på tværs af samtlige politikredse. Det er det næsthøjeste antal anmeldelser siden straffelovens § 243 trådte i kraft. Samme år blev i alt 199 personer sigtet for psykisk vold. Det fremgår desuden, at en stor andel af sagerne aldrig ender i retten, fordi påtalen opgives, eller fordi sagen henlægges. Den hyppigste begrundelse for påtaleopgivelse indeholder en henvisning til retsplejelovens § 721, stk. 1, nr. 2, *"hvor videre forfølgning i øvrigt ikke kan ventes at føre til, at sigtede findes skyldig***"**. Ud fra en umiddelbar betragtning er der således mange sager om psykisk vold, der aldrig ender i retten, selvom det i den indledende behandling af sagen vurderes, at der er grundlag for påtale. Det giver et fingerpeg om, at efterforskningen af sager om psykisk vold støder på vanskeligheder.

Politiets Nationale enhed for Særlig Kriminalitet (NSK) angiver i en opgørelse over sagsbehandlingen af økonomisk IT-kriminalitet, at otte ud af 10 sager blev henlagt i 2022, og at sagsbehandlingen er præget af lange ventetider.[70] Økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer er ikke dækket af opgørelsen, fordi sagerne efterforskes som vold, selvom de kan indeholde en økonomisk dimension. Opgørelsen giver dog et generelt billede af, at efterforskningen af it-kriminalitet som eksempelvis misbrug af digital signatur, er et udfordrende sagsområde for politiet generelt - også i sager, hvor den økonomiske it-kriminalitet ikke sker som led i en voldelig relation.

6.1 Politikredsene arbejder ud fra et uensartet vidensgrundlag

Som institution opererer politiet efter den strafferetlige definition af psykisk vold, som den fremgår af straffelovens § 243. I beskrivelsen af politiets efterforskningspraksis optræder dog supplerende vidensressourcer, som anvendes til at forstå voldsofrenes livsomstændigheder. En informant, som efterforsker psykisk vold ved politiet, nævner eksempelvis politiets interne uddannelse 'vold og traume i komplekse sager'. Adspurgt beretter informanten om uddannelsens væsentlige bidrag til politiets efterforskning.

[70] NCIK (2022).

"... hele politiets forståelse af, hvad det er, borgerne møder, når de møder os, hvad kan vi forvente og ikke forvente af sådan noget som reaktionsmønstre, sådan noget som hukommelse, altså sådan noget helt grundlæggende viden om, hvad det betyder at være i et forhold, hvor man er udsat for psykisk vold."

Politi

Efteruddannelsen er således et operativt værktøj, der skal gøre efterforskerne i stand til at fremskaffe oplysninger om offerets livssituation på baggrund af en dybere forståelse af voldens karakter og betydning for offerets mentale tilstand. Informanten beskriver, at vedkommende som følge af uddannelsen føler sig bedre i stand til at forstå anmelderens tilstand på anmeldelsestidspunktet og dermed til at tilrettelægge efterforskningen. Ikke alle de adspurgte politifolk beretter om at have modtaget særlig uddannelse. Flere beretter, at de efterforsker sager om psykisk vold ved brug af almene efterforskningsfærdigheder, det vil sige en tilgang, som er mere generel i sit udgangspunkt.

En informant beskriver eksempelvis, hvordan efterforskningen af psykisk vold bærer præg af 'learning-by-doing', forstået på den måde, at arbejdet med hver sag bidrager til den samlede viden på området med den følge, at efterforskningen gradvist forbedres.

Flere beretninger indeholder en sådan beskrivelse af erfaringsbaseret efterforskning, som dermed er afhængig af en tidsinvestering for at blive effektiv, dvs. at den enkelte efterforsker gradvist bliver bedre til at efterforske sager om psykisk vold, jo flere sager de har været involveret i, og at generel erfaring fra efterforskningen af andre typer sager også bidrager til efterforskningen af sager vedrørende psykisk vold. En sådan tilgang har dog den potentielle virkning, at erfaringen knyttes til enkeltpersoner og derfor hurtigt kan forsvinde. Det kan samtidig betyde, at de sager, som behandles tidligere på læringskurven, behandles anderledes, fordi det kræver gentagelse at opbygge et indgående kendskab til området.

En informant beskriver desuden, at der anvendes en særlig håndbog, i den politikreds, hvor vedkommende er ansat, som skal vejlede politiet i forbindelse med efterforskningen i sager om psykisk vold. Heri er bl.a. anført mulige kendetegn på offerets traumereaktion, hvordan sagerne identificeres, samt hvordan politiet skal vejlede offeret. Ikke alle informanter nævner håndbogen som specifik ressource, men de retningslinjer, som håndbogen beskrives at indeholde, går igen i flere af informanternes beretninger. Informanterne nævner endvidere Politiets actioncards, som er et bredt anvendt redskab inden for politiet. I nærværende sammenhæng består actioncardet af en skriftlig vejledning, der i kortfattet form beskriver, hvad ansatte i politiet skal gøre, hvis vedkommende bliver konfronteret med en sag, hvor der er mistanke om psykisk vold.

6.2 Psykisk vold er et særegent og komplekst sagsområde

En væsentlig formaliseret ressource i politiet er de specialiserede teams, som blev oprettet i forbindelse med flerårsaftalen for politiet for 2021-2023.[71] De specialiserede teams er sammensat af to eller flere medarbejdere i hver politikreds, som har en anden baggrund end politiuddannelsen. Dette kan eksempelvis være en akademisk baggrund i sociologi eller andre samfundsvidenskabelige fag, kombineret med erfaring fra tidligere arbejde med fysisk og psykisk vold i nære relationer, voldtægt, stalking eller æresrelaterede forbrydelser. I nogle tilfælde kan der også være tale om politiuddannede medarbejdere, som har særlige kompetencer og specialviden opnået ved supplerende uddannelse. De specialiserede teams rådgiver politiet i forbindelse med efterforskningen af visse typer forbrydelser og er i nogle tilfælde til stede ved afhøringer. Derudover rådgiver de anklagemyndigheden om fortolkningen af sagernes omstændigheder. De specialiserede teams har således en bred rådgivende funktion på særlige kriminalitetsområder, herunder psykisk vold. Beretninger fra to af undersøgelsens informanter, som er en del af et specialiseret team, berører, hvordan politiets kompetencer og måder at arbejde på udfordres af den stigende lovkompleksitet.

"Der sker en masse på det straffelovsmæssige område, der gør, at der bliver stillet større og større krav til retssystemets aktører i forhold til nogle af de her meget komplekse kriminalitetsformer, som er meget relationelle og i virkeligheden også behæftet med en masse komplekse reaktioner hos bl.a. de forurettede"

Politi

Det komplekse ved den nye straffelovsbestemmelse om psykisk vold er primært, at den kriminaliserer gerninger, som er vanskelige at afgrænse til et specifikt tidsligt øjeblik. I stedet udgøres det strafbare forhold af en række handlinger, som skal kædes sammen, før de kan kvalificeres som psykisk vold i retlig forstand.

"Det er bare en lidt anderledes måde at tænke efterforskning og opklaring af sager på, at skulle udfinde et gerningsindhold, som er møntet på nogle stemninger, nogle relationer og nogle dynamikker end noget konkret målbart indhold i f.eks. et slag, eller et spark, eller et skud, eller et stik"

Politi

Efterforskningen af psykisk vold er således særlig vanskelig, fordi selve genstanden for undersøgelsen er fundamentalt anderledes end ved andre straffelovsovertrædelser. Derudover beskriver informanterne, hvordan visse konkrete omstændigheder ved selve anmeldelserne kan udfordre

[71] Justitsministeriet (2020).

efterforskningen af psykisk vold. De gerninger, som anmelderen skal beskrive, kan eksempelvis være svære at skelne fra andre hverdagssituationer, fordi volden gennem en ofte lang periode er blevet normaliseret og derfor flyder sammen med resten af vedkommendes liv. Det kan derfor være en vanskelig opgave for anmelderen at sortere i sine oplevelser for at finde det, der stemmer overens med efterforskningens målsætninger. Dokumentationen mangler ofte, eksempelvis fordi ofrene har tiltro til gerningspersonen eller er for bange til at indsamle dokumentation systematisk. På tværs af sagerne er der desuden en generel mangel på vidner, som kan beskrive og bakke anmelderens fortælling op.

"Jeg tror særligt i psykisk vold sager er det meget vanskeligere end i enkeltstående hændelser at kunne forklare, hvad det er, man har været udsat for, både fordi adfærden kan være blevet normaliseret, så den kan være svær at skelne fra andre hverdagssituationer, og nogle gange kan vi jo opleve forurettede, som fortæller om hændelsesforløb, hvor noget af det ikke nødvendigvis bliver vurderet med i en sag, fordi det ikke er noget, som juridisk set er psykisk voldelig adfærd, men fordi det også fylder for den forurettede, og fordi den forurettede også kan have virkelig svært ved at adskille, hvornår noget har været en konflikt, og hvornår det har været psykisk voldelig adfærd."

Politi

Politiet oplever derfor, at det er svært at fremskaffe de for straffesagen nødvendige beviser, fordi forurettedes hukommelse er påvirket af volden, og fordi der ofte ikke er andre kilder. Derudover oplever informanterne fra politiet, at psykisk vold sjældent er det, der udløser anmeldelsen, selvom det senere viser sig at være det forhold, der er mest konstant i anmelderens liv. Det, der udløser anmeldelsen, er oftere en specifik hændelse som eksempelvis en fysisk voldsepisode eller en anden hændelse, hvor offeret har en akut frygt for sin egen sikkerhed. Derfor vil sagerne typisk blive oprettet som vedrørende noget andet end psykisk vold, fordi det på anmeldelsestidspunktet ikke står klart, at anmelderen (også) har været udsat for psykisk vold.

Om de anmeldelser, hvor det allerede på anmeldelsestidspunktet står klart, at der også kan være tale om psykisk vold, beretter informanterne, at ofrene typisk har gennemgået en periode væk fra volden, fordi de et par måneder forinden har forladt deres partner og har haft tid til at samle sig. I de tilfælde har ofrene typisk et større overblik og har måske modtaget vejledning fra eksempelvis krisecentre eller deres pårørende. En informant beretter desuden, at ofrene kan være tilbageholdende med at anmelde omstændighederne til politiet, fordi volden kan eskalere efter, at der er oprettet en sag. Flere informanter beskriver, at det ikke er en del af den normale afhøringspraksis at spørge ind til anmeldernes økonomiske situation, men at det godt kan forekomme, hvis afhøringen giver anledning til det. *"Det er ikke standard [at spørge til økonomisk vold], men den gode efterforsker ville jo undersøge hele vejen rundt"* (Politi). Det stiller større krav til anmeldernes overblik over egen

situation og kræver desuden, at vedkommende selv opfatter den økonomiske udnyttelse som noget, der skal anmeldes. Den forudsætning øger sandsynligheden for, at økonomiske vold ikke kommer til politiets kendskab.

"Der er nogle områder, hvor de [ofrene] har blinde vinkler på sig selv og slet ikke er opmærksomme på (...) den der daglige nedbrydelse kan være svær, hvis man først er røget i sådan en spiral"

Politi

I de sager, hvor økonomisk vold bliver genstand for efterforskning af psykisk vold, kan politiet indhente konto- og transaktionsoplysninger fra offerets konti, hvilket af flere informanter beskrives som et ofte anvendt efterforskningsskridt. Oplysningerne kan dog ikke nødvendigvis anvendes som beviser, fordi voldsudøvernes brug af offerets digitale signatur vil være et omstridt punkt i sagerne, hvor anmelderen og gerningspersonen kommer med modstridende forklaringer. I sådanne tilfælde bliver det et spørgsmål om ord mod ord. I de sager, hvor psykisk vold identificeres som en del af en påbegyndt efterforskning, kan der oprettes et nyt forhold under sagen efter den indledende anmeldelse. En af informanterne beskriver dog, at der på grund af den komplekse karakter af psykisk vold kan opstå situationer, hvor de andre forhold i sagen prioriteres højere, og hvor psykisk vold derfor kommer til at spille en mindre rolle i det samlede sagskompleks.

"Straffen for psykisk vold er ikke ret stor i forhold til nogle af de andre sager, og derfor vælger man måske at lægge tyngden i voldtægtssagerne eller trusler, eller hvad der ellers er, og så lidt mindre ressourcer på den del, der handler om psykisk vold, og det er sjældent, at vi har en ren 100 procent psykisk vold sag"

Politi

Udover den komplekse karakter af psykisk vold beskrives denne prioritering således også som et spørgsmål om at opnå den længst mulige straf i det samlede sagskompleks, hvori psykisk vold bliver betragtet som en uvæsentlig bidragsyder. Prioriteringen af psykisk vold beskrives også som et resultat af de tilgængelige ressourcer internt i politiet. Informanterne beretter alle om, at efterforskning af sager efter straffelovens § 243 om psykisk vold er ressourcekrævende både i forhold til det antal medarbejdere, der skal til for at løfte efterforskningen, samt det vidensniveau det kræver af den enkelte medarbejder.

Nogle informanter ved politiet oplever desuden, at anmeldelser om psykisk vold kan blive brugt chikanøst i sager, hvor der er en konflikt mellem parterne om deres fælles børn. Psykisk vold opleves her som et middel, der anvendes til at hævde sin ret i Familieretshuset, og en informant beskriver i

den forbindelse, at vedkommende har oplevet anmeldere, som begynder deres anmeldelse med at berette om en forældremyndighedssag og derefter beskriver, at de ønsker at opnå fuld forældremyndighed, fordi de har været udsat for psykisk vold. I sådanne tilfælde beretter informanterne, at forklaringen kan skade anmelderens troværdighed. Der er flere beretninger om, at sagerne prioriteres forskelligt på baggrund af de omstændigheder, der viser sig umiddelbart efter visitationen af sagen.

"Prioriteringen er jo nok, at det ikke er den [sagen om psykisk vold], der bliver prioriteret først, og når det så er sagt, så er der jo ikke nogen facitliste involveret i det her, fordi man må gå ind og se på, er det en kvinde, der anmelder og siger 'jeg har levet sammen med ham her de sidste tyve år, og nu er jeg blevet skilt og vil godt anmelde ham for det'. Den [sag] løber jo som sådan ingen steder, men hvis vi har en ung pige, der anmelder det, og vi kan se, at der måske er noget æresrelateret i den, så kan man tænke, at der kan være meget gemt i den, og den skal vi måske kigge på hurtigt"

Politi

I forlængelse af vurderingen af den estimerede straflængde følger her en vurdering af alvorlighedsgraden af de beskrevne forhold i sagen, hvor nogle sager kan 'vente', mens andre skal efterforskes hurtigst muligt. I forhold til de sager, hvor der indgår et element af økonomisk vold, er tidshorisonten dog af stor betydning for offerets muligheder for at afbøde de økonomiske følgevirkninger. Den fundne retspraksis viser, at det er afgørende for spørgsmålet om, hvorvidt offeret hæfter for gælden, at offeret umiddelbart efter, at vedkommende er blevet bekendt med krænkelsen, går til politiet eller på anden vis aktivt forsøger at stoppe krænkelsen.

6.3 Samarbejde med andre aktører

Udover de formaliserede ressourcer som supplerende uddannelse, actioncards og de specialiserede teams nævner flere af informanterne en række uformelle ressourcer, som politiet kan trække på under efterforskningen. Flere beskriver, at de i højere grad end tidligere er begyndt at samarbejde med NGO'er for at hjælpe de voldsudsatte med de problemer, der ikke kan behandles retligt, eller fordi der ikke er tilstrækkelige beviser til, at sagen overhovedet kan komme for retten. Det tilføjer et ekstra niveau til sagsbehandlingen end det rent strafferetlige.

"Vi er begyndt at se i øjnene, at det er vigtigt for os, hvis vi skal stoppe den vold der, psykisk vold og hvad det end er, så bliver vi også nødt til at få kvinderne til at tro på, at der er andre, der kan hjælpe dem end bare os, at vi kan give dem videre til nogen, som kan give dem råd og vejledning, psykologbehandling eller rådgivere, der kan vise dem vejen ud og videre. Vi kan i bund og grund kun behandle deres straffesag, hvis der er en straffesag, og hvis de ønsker en straffesag."

Politi

Kontakten med NGO'er bliver inkorporeret i efterforskningen som en form for løbende bistandsordning, hvor ofrene tilbydes supplerende hjælp. Citatet illustrerer, hvordan efterforskningen tillægges en bredere betydning end blot opklaringen af en forbrydelse. Der skabes yderligere muligheder for alternativ hjælp og etableres kontakt til aktører uden for politiet. Begrundelsen er todelt. Dels indeholder argumentationen bag et politifagligt element, som handler om, hvorvidt 'der er en straffesag', dvs. en vurdering af sagens karakter og de tilgængelige beviser. Derudover inddrages offerets eget ønske om at føre en straffesag baseret på de hjælpebehov, som offeret har, når vedkommende opsøger politiet. Nogle politifolk angiver, at de foretager afhøringer på krisecentre afhængig af den forurettede, og at de modtager henvendelser fra krisecentre.

Flere informanter anfører, at de voldsudsatte, som anmelder psykisk vold, ikke altid er interesserede i de resultater, som en straffesag kan levere, men mere interesserede i beskyttelse og vejledning, der kan hjælpe dem videre mod en ny tilværelse. De voldsudsatte kommer ikke nødvendigvis til politiet med et målrettet ønske om at starte en straffesag, og deres henvendelse kan i stedet være baseret på frustration over deres umiddelbare livssituation og en usikkerhed omkring, hvad de skal gøre. De voldsudsatte opsøger i den forbindelse politiet, fordi politiet kan være den eneste organisation, som offeret er bekendt med på det tidspunkt.

Brugen af NGO'er som en alternativ vej til genoprejsning for offeret, som politiet hjælper med at facilitere, kan anskues som en uofficiel tilgang, hvormed politiet forholder sig til sagernes vanskelige karakter i en socialfaglig snarere end en strafferetlig kontekst med henblik på, at offeret skal have hjælp til at løse de udfordringer, som er offeret nærmest. Inden for retssociologien betragtes sådanne former for praksis med begrebet *restorative justice*, som indebærer en søgen efter retfærdighed, hvor offerets konkrete ønsker og behov indtager en væsentlig rolle, og hvor det ikke nødvendigvis er en strafferetlig sanktion mod gerningspersonen, som vejer tungest.[72] Offerets oplevelse af den retlige behandling bærer ofte præg af en vis form for fremmedgørelse, fordi de problemer retten

[72] Strang & Sherman (2003); se også Claes & Shapland (2017).

tillægger betydning, ikke nødvendigvis er de problemer, som er mest centrale for at genoprette det, som offeret mistede ved den kriminelle gerning.

I sager om økonomisk vold som en del af psykisk vold kan offeret eksempelvis have mistet sine muligheder for at forsørge sig selv og sine børn samt mulighederne for at kunne betale udgifter til egen bolig som følge af den gæld, voldsudøveren har pådraget dem. Samtidig kan ofrene være psykisk påvirkede som følge af volden og have mistet troen på deres egen dømmekraft og evne til at træffe beslutninger på egen hånd foruden andre psykiske men. Sådanne problemer opleves ikke imødekommet i den strafferetlige behandling af sagerne, hvor fokus i højere grad er rettet mod at føre bevis for, at gerningsindholdet for psykisk vold er opfyldt, så gerningspersonen kan blive straffet.

Flere af informanterne fra politiet beskriver, at de forsøger at forhandle med ofrenes kreditorer under efterforskningen af sagen, hvis politiet bliver opmærksomme på, at der kan være tale om økonomisk udnyttelse relateret til psykisk vold. I forbindelse med, at politiet kontakter kreditorerne og beretter om offerets situation, beskriver flere politifolk at de støder på vanskeligheder.

"Nogle gange er de [anmelderen] røget i Ribers, og så står Fogedretten der, og firmaerne står der, og alle står der, og når vi så siger 'I skal være opmærksomme på, at de er blevet misbrugt de her personer' så er det virkelig tungt at få dem til at frafalde kravene, både offentlige myndigheder men også private. De vil have et stykke papir på det, før de ikke går videre med det"

Politi

Det væsentligste ved udbyttet af den del af politiets praksis, som fokuserer på at genoprette det tab offeret har lidt, er, at det i høj grad indeholder et element af vilkårlighed. En informant fra politiet oplever, at anmeldere, som er blevet vejledt af et krisecenter forud for anmeldelsestidspunktet, kan identificeres på den måde, de formulerer deres anmeldelse på. Vedkommende har erfaret, at voldsudsatte, som har modtaget forudgående rådgivning, gør brug af krisecentrenes sprog og begreber, når de anmelder. Det kommer til udtryk ved, at anmelderen eksempelvis indleder med at beskrive det, som vedkommende har været udsat for, som 'økonomisk vold' eller 'social vold' frem for at beskrive de konkrete voldshandlinger. Informanten beskriver, at det kan skabe forvirring i visitationsfasen, fordi de begreber ikke bruges af politiet.

6.4 Særligt udsatte ofre

I beskrivelserne af anmeldernes livssituationer er der et gennemgående fokus på den meget udsatte situation, som ofre for økonomisk vold befinder sig i på anmeldelsestidspunktet. Flere politifolk nævner desuden manglende viden om danske myndigheders rolle samt manglende sprogkompetencer i dansk som omstændigheder, der for nogle anmeldere har forværret deres livssituation betydeligt. Her er det fordelagtigt at skelne mellem ofrene, fordi de ofre for økonomisk vold, der har en

grundlæggende forståelse for deres muligheder, og som kan tale og formulere sig skriftligt på dansk, står fundamentalt bedre end ofre, som ikke besidder de evner, når de ønsker at gøre deres ret gældende. Dette gør sig særligt gældende i sager om psykisk vold, idet undersøgelsens informanter har berettet om, at mundtlige og skriftlige beretninger er de mest tungtvejende beviser under sagens behandling. Den økonomiske vold, som den særligt udsatte gruppe af ofre for økonomisk vold oplever, bærer præg af ofrenes manglende viden om systemet og deres manglende sprogkundskaber, og det kan forstærke volden. Eksempelvis er der beretninger om, at gerningspersonen tager med offeret på jobcenteret, kommunen eller lægehuset som tolk, hvorved gerningspersonen kan styre samtalen og eksempelvis fastholde sin partner på kontanthjælp og væk fra arbejdsmarkedet.

6.5 Delkonklusion

Meget tyder således på, at der er en række udfordringer i politiets efterforskningspraksis i sager om psykisk vold, og at disse udfordringer har betydning for den strafferetlige behandling. Politiets efterforskning bygger på en retlig forståelse af psykisk vold jf. straffelovens § 243, men udover bestemmelsen som fælles forståelsesramme er der andre faktorer i spil. På tværs af informanterne fra politiet berettes det, at de forskellige politikredse har et uensartet vidensgrundlag at arbejde ud fra, når det gælder sager om psykisk vold, herunder sager hvor økonomisk vold indgår.

Nogle beretter om at have modtaget en specialiseret uddannelse på området, mens andre giver udtryk for at anvende en mere generel efterforskningstilgang uden at have modtaget specialiseret efteruddannelse. De forhold er gældende både under den indledende visitation af sagerne, hvor potentielle ofre screenes, og når efterforskningen påbegyndes. Generelt oplyser informanterne, at der anvendes forskellige formaliserede ressourcer, og at særligt de specialiserede teams spiller en fremtrædende rolle i efterforskningen af sager om psykisk vold. Beretningerne beskriver i den forbindelse, at inddragelsen af de specialiserede teams i efterforskningen sker efter en konkret vurdering, hvorfor der også her optræder variationer, der kan få betydning for de oplysninger, som kommer til politiets kendskab.

Straffelovens § 243 beskrives af informanterne som en kompliceret bestemmelse, der stiller høje krav til efterforskningen. Gerningsindholdets særlige beskaffenhed adskiller sig eksempelvis væsentligt fra andre voldsforbrydelser, hvor gerningsindholdet ofte er tydeligere og mere klart afgrænset i tid. I sager om psykisk vold skal en række begivenheder over en længere periode kædes sammen, og der er ikke nogen synlige kendetegn på, at der er sket en forbrydelse. Informanterne fra politiet udtrykker, at denne særegenhed og kompleksitet gør efterforskningen sværere at løfte i praksis, fordi gængse gerningsprincipper ikke er gældende.

Graden af bevismateriale opleves af informanterne som værende sparsom i mange sager, hvilket betyder, at der er ringe udsigter til domfældelse, og at anklagemyndigheden derfor ikke vil føre sagen. Hertil kommer, at psykisk vold ifølge informanterne i langt de fleste tilfælde optræder som én blandt flere straffelovsovertrædelser i et samlet sagskompleks, hvor forholdet som følge af den ringe udsigt til straf, tillægges lavere prioritet og således kan komme til at stå i skyggen af andre

forhold. Helt konkret betyder det, at politiet vælger at prioritere de tilgængelige ressourcer i sagskomplekset på at efterforske andre forhold end psykisk vold.

Flere informanter oplyser, at de som følge af bl.a. den ringe udsigt til strafferetlig viderebehandling ofte tidligt i efterforskningen anlægger en tilgang til sagen, som skal give ofrene mulighed for at få hjælp fra sociale tilbud som eksempelvis krisecentre. Her hjælper politiet med kontakten og rådfører sig med offeret om vedkommendes ønsker og behov for hjælp. Efterforskningen antager i sådanne tilfælde en særlig karakter af social genoprejsning, fordi fokus skifter fra retsforfølgelse til genoprettelse af offerets livssituation med andre midler. Samlet set er der, i de forskellige led af politiets sagsbehandling fra visitation til efterforskning, identificeret potentielle barrierer, som kan betyde, at psykisk vold, herunder økonomisk vold, overses eller ikke tildeles den nødvendige opmærksomhed. Indsigterne fra den politifaglige del af efterforskningen af psykisk vold indgår i rapportens anbefalinger til en forbedring af ofrenes retsstilling på det strafferetlige område, som fremgår i slutningen af afsnit 8.3.

7 Krisecentrenes behandling af sagerne

I modsætning til politiet, har krisecentrene som institutioner ikke nogen officiel tilknytning til den retlige proces. Krisecentrene spiller dog en væsentlig indirekte rolle i den retlige behandling af økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer, fordi de vejleder og huser ofrene sideløbende med den retlige proces. Krisecentrene påvirker, som det vil blive forklaret i følgende kapitel, om ofrene føler sig trygge nok til at indgive en anmeldelse hos politiet, ligesom de påvirker ofrenes egenforståelse og evne til at forklare, hvad de har været udsat for. Kapitlet fokuserer på at kortlægge den konkrete praksis på krisecentrene, som har at gøre med økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer, og hvilke udfordringer medarbejderne oplever i deres arbejde med at bistå ofrene.

Det bemærkes, at de forskellige krisecentre ikke tilbyder fuldstændig ensartede tilbud, fordi de er specialiserede i bestemte målgrupper. Nogle krisecentre tilbyder kun deres ydelser til kvinder, mens andre ikke har en kønsspecifik målgruppe, og nogle af krisecentrene tilbyder, at ofrenes børn også kan bo på krisecenteret. Enkelte krisecentre er indrettet til ofre, som både er voldsudsatte og har en diagnose eller et aktivt misbrug. Variationer på tværs af krisecentrene betyder, at de erfaringer, som medarbejderne har, til dels afspejler det konkrete krisecenters målgruppe såvel som den enkelte medarbejders forudgående erfaringer og faglige baggrund.

7.1 Den socialfaglige forståelse af psykisk og økonomisk vold

Selvom rapporten tager udgangspunkt i den retlige forståelse af psykisk vold og økonomisk vold, er der i et bredere perspektiv ikke kun tale om retlige begreber. Psykisk vold er et indarbejdet begreb på især det sociale område, herunder på krisecentrene, hvor det som regel bruges til at betegne et gentagende eller kontinuerligt mønster af handlinger, som tilsammen udgør et regime, der har til formål at kontrollere eller dominere offeret, så vedkommende underordner sig gerningspersonen eller nedbrydes mentalt.[73]

Begrebet er imidlertid ikke defineret på en sådan måde, at der kan opstilles en entydig beskrivelse af begrebet, som dækker alle praksisområder. I Danmark anvendes flere socialfaglige definitioner af psykisk vold blandt de sociale tilbud, der yder støtte til voldsramte personer. Det er derfor mere dækkende at sige, at der eksisterer en række parallelle forståelser af begreberne psykisk vold og økonomisk vold i de sociale tilbud, som har en længere historie bag sig end straffelovsbestemmelsen, og som er relevante at kende til for at kunne forstå den måde psykisk vold anskues på uden for det retlige system.

I nærværende undersøgelse er det særligt relevant at redegøre for denne bredere forståelse af psykisk vold, fordi der i praksis er overlap mellem på den ene side politiets og domstolenes arbejde og på den anden side det arbejde, der foregår på landets sociale tilbud for voldsramte. I mange tilfælde

[73] Retsudvalget (2019).

vil voldsramte personer, der søger hjælp, komme i kontakt med både politiet og en række sociale tilbud, og i nogle tilfælde vil de sociale tilbud hjælpe dem med at anmelde volden til politiet. Den praksis betyder, at den forståelse af psykisk vold, som de voldsudsatte møder, ikke kan afgrænses udelukkende til den retlige forståelse.

Det socialfaglige område opererer med flere forståelser af psykisk vold, der minder om hinanden, men som indeholder mindre nuancer. De socialfaglige definitioner af psykisk vold er på nogle områder sammenlignelige med den strafferetlige definition, men anvendes i en ganske anderledes sammenhæng. Definitionerne af psykisk vold og økonomisk vold på krisecentrene er nært forbundne med de sociale ydelser, som organisationerne tilbyder, og har mindre at gøre med at bevise graden og omfanget af volden i retlig forstand. Krisecentrenes praksis er orienteret mod at yde bistand til borgere i en særligt udsat situation, hvilket ikke i samme grad er muligt uden en vis begrebsmæssig smidighed. To eksempler fra henholdsvis Dannerhuset og Mandecentret er angivet nedenfor som illustration af, hvordan psykisk vold kan opfattes på de sociale tilbud.

"Psykisk vold er, når en person mere end én gang nedgør, ydmyger, krænker, dominerer, manipulerer, truer eller isolerer en anden person. Volden ligger i gentagelsen og betyder, at den voldsudsattes selvværd bliver nedbrudt. Psykisk vold har til formål at kontrollere eller begrænse den anden persons livsudfoldelse, og den kan være mere eller mindre planlagt fra udøverens side."[74]

"Psykisk vold i nære relationer er gentagne handlinger, som nedgør, ydmyger, krænker, manipulerer, truer eller isolerer. Handlingerne kan ske i affekt eller være planlagte og have til formål at kontrollere eller begrænse den voldsudsattes livsudfoldelse." [75]

De to organisationers definitioner af psykisk vold har fællestræk både med hinanden og med den strafferetlige definition. Den mest markante forskel fra straffelovsbestemmelsen er, at de socialfaglige definitioner ikke afgrænser psykisk vold til personer, der tilhører eller er nært tilknyttet samme husstand. Denne forskel gør den socialfaglige definition væsentligt bredere end den strafferetlige definition, idet voldsrelationen ikke behøver optræde som en del af en samlivsrelation.

[74] Danner (2023).
[75] Lev Uden Vold (2018).

De sociale tilbud definerer generelt økonomisk vold som en undervariant af psykisk vold, der ofte optræder som en del af et samlet voldsbillede. Til forskel fra den retlige definition i straffelovens § 243 er økonomisk vold beskrevet i de socialfaglige definitioner som en særegen voldsdimension.

Krisecentrene anvender en række analytiske værktøjer til at behandle psykisk vold, bl.a. *Magt- og kontrolhjulet,* som er en analytisk model, der beskriver de taktikker, som gerningspersonen tager i brug for at kontrollere offeret. Magt- og kontrolhjulet er oprindeligt udviklet af en række amerikanske sociologer via *Domestic Violence Intervention Project*, og anvendes bredt i det sociale arbejde.[25] Desuden anvendes *Voldsspiralen* som forklaringsmodel for, hvordan et psykisk voldeligt forhold udvikler sig over tid. Modellen præsenterer en række stadier i voldens udvikling, som begynder i en forelskelse og derefter gradvist eskalerer i mere voldelig retning. Voldsspiralen udgør i sig selv en dynamisk forståelse af psykisk vold, der skal forklare, hvordan offeret ender med at være styret af gerningspersonen, og hvordan offeret ender med at stå i en situation, hvor volden er en normaliseret del af hverdagen. Normaliseringen sker ikke fra dag til dag, men tager til gradvist over tid. Jo længere offeret bliver i den voldelige relation, jo mere omfattende bliver de personlige konsekvenser. Offeret ender til sidst med at være afskåret fra sit netværk og have en forståelse af, at det, vedkommende udsættes for, er selvforskyldt.[26]

De socialfaglige definitioner har således det fællestræk, at de indeholder en langt bredere forståelse af psykisk vold, hvor forskellige voldsformer overlapper. De har desuden en mere indarbejdet forståelse af den relationelle karakter af psykisk vold, som er kendetegnet ved en normalisering af volden via gentagelse. Det afspejles i de sociale tilbuds analytiske værktøjer, som fokuserer på at beskrive de interne sammenhænge i den voldelige relation, herunder hvordan volden udvikler sig over tid. Sådanne definitioner må ses som en central del af de sociale tilbuds formål, som indebærer at yde akut social bistand til ofre for vold.

7.2 Terapi og sikkerhed

De fagprofessionelle medarbejdere fra krisecentre, som medvirker i undersøgelsen, repræsenterer alle organisationer, der på forskellige måder tilbyder hjælp til ofre for vold i bred forstand. Herunder beskæftiger krisecentrene sig med ofre for fysisk, seksuel eller psykisk vold, såvel som dem, der er i fare for tvangshandlinger eller trusler om vold. I forhold til at afdække voldens karakter hos de ofre, som opsøger krisecentrene, er *visitationssamtaler* det første skridt.

Samtalerne har flere funktioner og skal dels afgøre, hvorvidt den pågældende person falder inden for krisecenterets målgruppe, og dels bidrage med oplysninger om offerets situation. Nogle visitationssamtaler er telefoniske mens andre foregår fysisk på krisecenteret. Den indledende behandling afhænger af offerets tilstand, når de møder op på krisecenteret. Nogle ofre er stærkt medtagede efter nylig vold, mens andre er mere fattede. Nogle ofre er mere afklarede omkring, hvad de mener at have brug for, mens andre skal have mere indgående vejledning, inden deres behov kan identificeres.

Alle de krisecentermedarbejdere, som har bidraget til undersøgelsen, lægger vægt på, at de primære omstændigheder, der afgør sagernes forløb, er ofrenes fysiske og psykiske tilstand, herunder ofrenes egne ønsker. Krisecentrenes fremgangsmåder bygger på en forståelse af ofrene som aktive medskabere af deres eget forløb ved krisecentrene, dvs. at ofrene selv bestemmer, og har indflydelse på, hvilken hjælp de modtager, og hvorvidt de vil tage imod krisecenterets vejledning. Den tilgang beskrives af medarbejderne, som værende bevidst rettet mod at genopbygge ofrenes selvværd og oplevelse af at bestemme over deres egen tilværelse. Med andre ord er selve den måde krisecentrene tilrettelægger deres behandling af ofrene rettet mod at genetablere det, som ofrene har mistet som følge af volden, herunder deres autonomi som individer.

Krisecentrene har dog et sideløbende perspektiv på krisecenteret som samlet enhed, hvilket betyder, at ofre der skaber uro ved eksempelvis at være højrøstede, banke på døre, eller ved at være påvirkede af stoffer eller alkohol kan være til skade for de andre beboere. Selv medarbejdere fra krisecentre, som tillader indtagelse af alkohol og stoffer, beskriver, at indtagelsen ikke må ske på bekostning af de andre beboeres tryghed. Selvom krisecentrene arbejder ud fra nogle terapeutiske hensyn, der bygger på offerets ønsker, er hensynet til individet afbalanceret med hensynet til resten af krisecenteret, som på den måde også indtager en styrende rolle.

Udover krisecentrenes terapeutiske funktion, som fokuserer på at behandle ofrenes traumer og pege fremad mod en ny tilværelse for ofrene, har krisecentrene fokus på offerets sikkerhed mod at blive udsat for vold på ny. Flere krisecentermedarbejdere beskriver, hvordan gerningspersonen ofte forsøger at videreføre volden og sin kontrollerende adfærd ved fortsat at kontakte offeret, selv efter vedkommende er taget på krisecenter. Henvendelserne indeholder ofte subtile trusler mod offeret, herunder at gerningspersonen ved, hvor offeret befinder sig.

Uanset, om gerningspersonen udgør en faktisk trussel mod offeret, er henvendelserne en væsentlig kilde til utryghed og kan forhindre ofrene i at tage afstand fra volden. Det tvinger desuden krisecentrene til at foretage sikkerhedsvurderinger, som bygger på en høj grad af usikkerhed, fordi gerningspersonerne kan være utilregnelige. I forhold til krisecentrenes sikkerhedsvurderinger, er det væsentligt at skelne mellem safehouses og åbne krisecentre, hvoraf førstnævnte har et højere niveau af sikkerhed og er mere lukkede, mens sidstnævnte i princippet er åbne, og lader ofrene komme og gå, som de vil.

Det sikkerhedsmæssige perspektiv giver udfordringer i krisecentrenes daglige praksis, når det drejer sig om ofre for økonomisk vold som en del af psykisk vold, der som snitfladeproblematik har en relation til bandemiljøet via gerningspersonen. Ofre som har en sådan relation, har typisk selv overtrådt loven, uden at have været bekendt hermed, og de kan derfor i en retlig sammenhæng risikere selv at blive anklaget.

"Det har også givet lidt interessante udfordringer, fordi hvilke forholdsregler skal man tage, når voldsudøver er banderelateret, og hvor kvinderne jo selv har været involveret i økonomisk kriminalitet som en del af den vold, de har været udsat for."

Krisecenter

Krisecentrene bliver således også tvunget til at tilrettelægge deres praksis efter de særlige udfordringer, som ofre har, når deres situation er kendetegnet ved flere forskellige former for udsathed. Fordi krisecentrenes tilbud er tilrettelagt ud fra en holistisk betragtning, der skal tilgodese offerets samlede situation, kan de justere deres praksis løbende, hvilket giver en væsentlig grad af fleksibilitet.

7.3 Den økonomiske vold er særligt udfordrende

Som beskrevet arbejder krisecentrene med økonomisk vold som en selvstændig defineret voldskategori. Krisecentermedarbejderne beretter om nogle særlige udfordringer, som knytter sig specifikt til økonomisk vold. Ofrene har problemer som følge af forsikringer, der er oprettet i deres navn, boligstøtte søgt i deres navn, biler købt i deres navn eller andre former for lån optaget af gerningspersonen i offerets navn. Nogle gerningspersoner opretter desuden virksomheder i offerets navn, hvilke senere får konsekvenser for offeret i form af manglende betaling af skat og moms. En barriere, som viser sig i forlængelse af visitationssamtalerne, når offeret først kontakter krisecenteret, er, at ofrene ikke har det fulde overblik over deres situation. De har i stedet en mere fragmenteret forståelse af, hvad de har været udsat for, hvor økonomisk vold sjældent træder tydeligt frem til at begynde med, og hvor det kræver et enormt overskud fra ofrene at skabe overblik over den samlede situation. Krisecentermedarbejderne beretter om, at ofrene sjældent kommer ind på, at de har været udsat for økonomisk vold, når de selv beskriver deres situation.

"Jeg tror ikke der har været en eneste gang, mens vi har været åbne, hvor økonomisk vold har været den voldsform, som var det, kvinden, nævnte som, som værende det der fyldte mest (...)"

Krisecenter

Krisecentermedarbejderne oplever således den økonomiske vold som særligt vanskelig at identificere, fordi ofrene ikke lader til at have denne form for vold tydeligt afgrænset i deres bevidsthed, selvom de måske har været udsat for økonomisk vold. Det relateres, som tidligere beskrevet, til den omstændighed, at de handlinger, som hører under økonomisk vold, ikke nødvendigvis opfattes som

vold af ofrene. Når ofrene opsøger hjælp, har de snarere en forståelse af, at de har været udsat for en form for udnyttelse, som var stærkt hæmmende for dem, men som de ikke forbinder med vold.

"... og så får de også nævnt, nærmest i en bisætning, 'i øvrigt hver måned d. 31. eller d. 30. så tager han mit kort og går ned og hæver hele min kontanthjælp, og det er ham der bestemmer, hvad alle mine penge skal gå til' (...)"

Krisecenter

Citatet ovenfor illustrerer, hvordan beskrivelser af omfattende økonomisk kontrol italesættes af ofrene som en mindre detalje, og noget der af ofrene rangeres lavere end de andre former for vold, som de typisk har været udsat for. En væsentlig indledende barriere for krisecentrene består således i at gøre ofrene bekendt med karakteren af den vold, de har været udsat for, og afnormalisere volden så den opfattes af ofrene som skadelig på linje med andre former for vold.

De udfordringer, ofre for økonomisk vold står overfor, begrænser sig ikke til manglende bevidsthed om volden. Som følge af deres økonomiske situation er der en række udgifter, som de har svært ved at betale. Medarbejdere fra krisecentrene beskriver, at ofrene kan have svært ved stille med den egenbetaling, som krisecentrene kræver. Ofrene kan dog i nogle tilfælde blive fritaget for egenbetalingen, og krisecentermedarbejderne beskriver, at der generelt er en vis fleksibilitet i forhold til at dække omkostningerne for ofrenes ophold, selvom de ikke er i stand til at betale. Det afhænger dog af den pågældende kommunes villighed til at dække omkostningerne, hvilket betyder, at der i hvert tilfælde skal forhandles mellem krisecenter og kommune. Selvom krisecentermedarbejderne oplever, at der generelt er velvillighed hos kommunerne, må egenbetalingen betragtes som kilde til usikkerhed for ofrene, særligt fordi de fleste ofre ikke på forhånd ved, at det koster penge at bo på et krisecenter. Egenbetalingen er derfor en overraskelse for mange.

Krisecentermedarbejderne beskriver, at mange ofre oplever udfordringer i forhold til bankerne. De beskriver, at nogle ofre får at vide, at de ikke kan åbne en bankkonto, selvom alle forbrugere har ret til en basal indlånskonto som følge af reglerne for god skik og til en basal betalingskonto ifølge lov om betalingskonti. Krisecentermedarbejderne hjælper i sådanne tilfælde med at mægle mellem offeret og banken, og flere krisecentermedarbejdere udtrykker, at det til sidst resulterer i, at offeret får en bankkonto. Der kan dog gå flere uger, før offeret får adgang til sin bankkonto, hvilket betyder, at de i den mellemliggende periode har begrænsede muligheder for økonomisk udfoldelse, fordi de eksempelvis ikke kan modtaget sociale ydelser uden en bankkonto. Ofrene belastes i sådanne tilfælde yderligere.

Krisecentermedarbejderne oplever desuden vanskeligheder med at genoprette offerets kontrol med egne konti, når ofrene skal nulstille deres koder. Når bankerne sender en ny kode, sendes den til den adresse, som fremgår i cpr-registeret, hvilket i nogle ofres tilfælde betyder, at den sendes til den

adresse, hvor gerningspersonen opholder sig. Ofrene er desuden udfordret i brugen af MitID, som kræver en smartphone. De ofre, som ikke har en smartphone, skal ned på kommunen, hvor de i nogle tilfælde heller ikke kan bevise, hvem de er, fordi de ikke har legitimation, hvorefter de skal på kirkekontoret for at fremskaffe en dåbsattest. Ofrene sendes således ud i en langvarig og besværlig proces for at få adgang til digitale selvbetjeningsløsninger, hvilket forlænger processen mod at få genetableret deres økonomiske autonomi. I den periode, hvor de ikke har adgang til digitale selvbetjeningsløsninger, kan de desuden blive sanktioneret og trukket i offentlig ydelse, fordi de ikke har adgang til at besvare henvendelser i e-Boks.

"Jeg ringer til kreditorerne, snakker med dem, fortæller dem omstændighederne. De har selvfølgelig ret til deres penge, men vi prøver faktisk at lave afdragsordninger nogle gange. Det kan virke urimeligt at lave en afdragsordning, for noget man ikke selv har brugt, men nogle af kvinderne vil faktisk bare gerne have gælden ud af verden, så de kan leve et liv og ikke ender i RKI"

Krisecenter

Citatet illustrerer den rolle som forhandlere, krisecentermedarbejderne påtager sig over for kreditorerne, men de er afhængige af, at kreditorerne er villige til at forhandle. Det illustrerer desuden, hvordan forhandlingerne er begrundet i ofrenes ønsker om at afdrage på gælden, fordi det opfattes som den nemmeste måde at komme videre på. Udsagnene underbygges af ofrenes beretninger, hvor det at afdrage på gælden af ofrene anses som det mest skånsomme for dem selv, i modsætning til at skulle medvirke i et langt og bekosteligt retligt forløb. Endelig nævner flere krisecentermedarbejdere, at der for nogle ofre ligger et ekstra element af afhængighed bag deres udsatte situation. Det drejer sig om de ofre, for hvem deres opholdsgrundlag afhænger af deres forhold til gerningspersonen. Nogle ofre får at vide af gerningspersonen, at det i Danmark er manden der skal råde over MitID og andre personlige oplysninger, samt at gerningspersonen kan få offeret smidt ud af Danmark, hvilket bidrager til den vildfarelse offeret står i.

7.4 Samarbejdet med politiet skaber løsninger og udfordringer

Krisecentrenes arbejde bygger på deres netværk og relationer med andre fagprofessionelle medarbejdere, herunder medarbejdere ved politiet. De har ofte specifikke personer, som de kontakter, og politiet indgår i krisecentrenes praksis og bistår eksempelvis med sikkerhedsvurderinger. Der er dog en række områder, hvor politiets og krisecentrenes måde at vurdere ofrenes fortællinger på, fører til udfordringer i samarbejdet og til frustrationer på begge sider. Politiets perspektiv på udfordringerne i samarbejdet er beskrevet i kapitel 6.

"Vi tror i udgangspunktet på det kvinderne fortæller os, så det er ikke sådan, at vi begynder at sige 'nå men er du nu sikker på, du har været udsat for det her?'."

Krisecenter

Modsat politiet, som vurderer ofrenes fortællinger med udgangspunkt i at bevise et specifikt gerningsindhold, har krisecentrene fokus på at tilbyde akut hjælp. Derfor er voldens karakter og spørgsmålet om, hvorvidt begivenhederne faktisk er foregået, af mindre betydning for krisecentrene. Krisecentrene har ikke fokus på at 'flytte kommaer', som en af krisecentermedarbejderne udtrykker det, hvilket illustrerer de fundamentale forskelle mellem de to typer organisationer.

"Det kan godt føles som om, at politiet ikke kan gøre så meget, for tit og ofte så bliver det meget ord mod ord, i forhold til hvad der er sket i parforholdet"

Krisecenter

Krisecentermedarbejderne beskriver desuden, at de oplever, at spørgsmålet om, hvorvidt gerningspersonen straffes, samt hvorvidt ofrene får retssystemets anerkendelse, betyder meget lidt for ofrene, fordi de ikke kan overskue konsekvenserne ved at påbegynde den retlige proces. Ofrene er ofte påvirket af historier fra andre, som kontaktede politiet, men ikke fik den hjælp de håbede på, og de tør ikke se gerningspersonen i øjnene i retten. Den retlige proces beskrives således som grænseoverskridende til et punkt, hvor ofrene hellere undgår den.

7.5 Delkonklusion

De muligheder for vejledning og bistand, som ofre for økonomisk vold har på krisecentre, adskiller sig grundlæggende fra de muligheder, ofrene har ved politiet og domstolene. Det skyldes primært, at krisecentrene har nogle fundamentalt anderledes målsætninger end retssystemet, herunder en anden fremgangsmåde til at vurdere offerets tilstand. Informanterne fra krisecentrene beretter om, at deres opgave primært består i at tilbyde akut hjælp, som kan danne grundlag for mere langsigtede forbedringer af ofrenes livssituationer. Krisecentrenes tilbud sigter i den forbindelse mod at garantere offerets sikkerhed mod yderligere skade samt mod at behandle den skade, offeret allerede har lidt, eksempelvis ved at indarbejde en udvidet forståelse af volden i ofrenes bevidsthed.

De fagprofessionelle medarbejdere på krisecentrene beskriver behandlingen af de negative følgevirkninger af psykisk vold som udpræget succesfuld, hvis behandlingen fører til genoprettelse af offerets selvværd og en bedre forståelse af, hvad vedkommende har været udsat for. Modsat det

retlige område, gør krisecentrene brug af økonomisk vold som et mere integreret begreb i sine beskrivelser af økonomisk udnyttelse i psykisk voldelige relationer. Krisecentrenes forståelse af økonomisk vold er rodfæstet i en mere generel definition, som deles af andre aktører på det socialfaglige område, og som har en længere historie bag sig end den strafferetlige definition. De socialfaglige definitioner af økonomisk vold er dog samtidig en væsentlig grund til, at krisecentrenes henvendelser til politiet ikke nødvendigvis afstedkommer, at der oprettes en sag, fordi de ikke er overførbare til politiets retlige kontekst.

Informanterne fra krisecentrene giver udtryk for, at de har vanskeligt ved at hjælpe ofrene med de økonomiske udfordringer, som de har pådraget sig som følge af økonomisk vold. Det beskrives, hvordan de økonomiske udfordringer relateret til økonomisk vold ses blandt et væsentligt antal af krisecentrenes beboere, men at krisecentrene ikke i samme grad som ved konsekvenser af psykisk vold har mulighed for at tilbyde den rette hjælp. Nogle krisecentre har tilknyttet gældsrådgivere, mens andre henviser til aktører uden for organisationen. På trods af disse muligheder beskriver informanterne fra krisecentrene, at ofrene ikke kan få hjælp til at slippe af med deres økonomiske problemer, og i stedet vejledes de om den mest hensigtsmæssige måde at afdrage på gælden. Det skyldes primært, at gældsrådgiverne ikke har nogen muligheder for at bestride, at offerets gæld er legitim, fordi der sjældent er håndfaste beviser for, at gerningspersonen står bag optagelsen af lånet. I stedet behandles ofrene som var de en hvilken som helst anden skyldner, og de bliver afhængige af kreditorernes velvillighed til frivilligt at afskrive eller formindske gælden, hvilket stiller ofrene i en yderst prekær situation.

8 Ofrenes muligheder for at søge hjælp, rådgivning og økonomisk kompensation

Følgende kapitel indeholder en sammenfattende analyse af de muligheder ofre for økonomisk vold har for at søge hjælp, mens kapitel 9 handler om ofrenes retsstilling ved misbrug af deres digitale signatur.

Udøvelse af økonomisk vold, som del af psykisk vold, er en strafbar handling efter straffelovens § 243, hvilket fremgår af kapitel 4.2. Når offeret har været udsat for økonomisk vold, kan offeret anmelde forbrydelsen til politiet, som herefter vil afhøre offeret om, hvad der er sket i sagen. Politiet foretager også afhøringer af andre personer, der kan have noget med sagen at gøre, herunder mistænkte og vidner.[76] Når efterforskningen er afsluttet, vil politiet vurdere, om der er grundlag for at rejse sigtelse mod den formodede gerningsperson.[77] Er dette tilfældet, vil sagen blive overleveret til den lokale anklagemyndighed, som skal vurdere, om beviserne er tilstrækkelige til, at der kan ske domfældelse.[78] I så fald rejser anklagemyndigheden tiltale i sagen, som derefter sendes til retten.

I de tilfælde, hvor anklagemyndigheden rejser tiltale, vil offeret som udgangspunkt skulle vidne i retten.[79] Hvis offeret og gerningspersonen har en nær relation, kan offeret dog blive fritaget for at vidne mod gerningspersonen. Efter retsplejelovens § 171 kan et vidne blive fritaget for at vidne, hvis vidnets forklaring kan udsætte vidnet selv eller vidnets nærmeste for "straf eller tab af velfærd". Det samme gælder, hvis forklaringen kan påføre vidnet "anden væsentlig skade".[80]

Flere af undersøgelsens informanter, som har været ofre for økonomisk vold, har givet udtryk for, at de ikke ønsker at møde gerningspersonen på grund af det psykiske pres forbundet hermed. Informanterne beskriver, hvordan konfrontationen med gerningspersonen i retssalen opfattes som en stor prøvelse, fordi de så skal genopleve alle de handlinger, som gerningspersonen har udsat dem for. Ligesom det er tilfældet, mens volden står på, kan den blotte tilstedeværelse af gerningspersonen i retten opleves meget utryghedsskabende for offeret. Hertil kommer, at udfaldet af straffesagen kan være uden reel betydning for offeret. I nogle beretninger beskrives det endog, at offeret kan være bange for, at gerningspersonen efter afsoning vender tilbage og påfører offeret yderligere skade. Hvis offeret ikke vidner, vil det dog indebære en ikke ubetydelig risiko for, at gerningspersonen vil blive frifundet, medmindre der er andre beviser i sagen. Hvis gerningspersonen tilstår forholdet, vil det dog ikke være nødvendigt for anklagemyndigheden at føre vidner under retssagen.

[76] Se Politikommissionens betænkning 1410/2001 og retsplejelovens kapitel 67.
[77] Ibid.
[78] Ibid.
[79] Ibid.
[80] Retsplejelovens § 171, stk. 2, nr. 3.

Vurderer anklagemyndigheden derimod, at beviserne i sagen ikke er tilstrækkelige, bliver der ikke rejst tiltale mod gerningspersonen. Påtalen vil derefter blive opgivet efter reglerne i retsplejelovens § 721.

Før den retlige behandling af økonomisk vold, som del af psykisk vold, i en straffesag kan påbegyndes, skal volden komme til politiets kendskab. Undersøgelsens informanter har ikke alle anmeldt volden til politiet, men flere af dem har på et tidspunkt været i kontakt med politiet. I de fleste tilfælde er der tale om, at offeret har ringet til politiet i forbindelse med en konkret voldsepisode eller mødt personligt op på politistationen. Flere informanter beretter om, at de opsøgte politiet med intention om at anmelde volden, men endte med ikke at gøre det. Der gives ikke en entydig forklaring på, hvorfor ofrene ikke anmelder. Beretningerne peger i stedet mod en række forskellige forklaringer på, hvordan der kan opstå barrierer for anmeldelsen.

En af de identificerede barrierer handler om, at offeret i forbindelse med anmeldelsen af den økonomiske vold selv kan blive beskyldt for en forbrydelse. Informanten Pernille beretter om, at hendes ekspartner oprettede virksomheder i hendes navn, hvor hun var anført som øverste direktør og ejer af virksomhederne. Pernille blev bekendt hermed, da hun i 2020 blev kontaktet af politiet, som sigtede hende for bedrageri og hvidvask.

> "Og jeg står sådan, 'jeg tror det er ham, der hedder [ekspartners navn], I skal snakke med, fordi jeg vidste ikke, hvad det var (...) Og ham politimanden, han var sådan meget insisterende, 'nej det er dig, fordi det er dig, der står som direktør og ejer virksomheden' (...) og jeg var sådan helt paf (...) Og der havde jeg egentlig besluttet mig for, at jeg gerne ville gå fra ham, men jeg kunne ikke gå fra ham (...)"
>
> **Pernille**

'Pernille' havde på det tidspunkt været i et samlivsforhold med sin daværende partner i mange år, og hun beskriver hele sin tilværelse, herunder sin økonomiske situation, som dybt indlejret i det psykisk voldelige forhold. 'Pernille' lægger særlig vægt på, at hun havde affundet sig med, at alle betalinger stod i hendes navn, fordi hendes daværende partner var anført i RKI og derfor ikke kunne stå som betaler på deres faste udgifter. Derfor opfattede hun det som sit ansvar at gøre det, der skulle til, for at få familiens dagligdag til at fungere, og for at deres to børn kunne få mad.

'Pernille' beskriver desuden, at hun har opsøgt politiet med henblik på at anmelde sin ekspartner, men er blevet vejledt imod at anmelde. Pernille fortæller, at hun i anmeldelsessituationen blev vejledt om, at der på grund af den ringe udsigt til domfældelse samt straffens korthed ville være sandsynlighed for, at hendes situation ville blive forværret: *"han har ikke noget at miste mere, så hvis han kommer i fængsel, hvilken person kommer så ud efterfølgende"* (Pernille). 'Pernille' beskriver en anden episode, hvor hun i forbindelse med en voldsepisode på bopælen bad sin veninde kontakte

politiet, mens hun selv flygtede fra stedet med børnene. Her beskriver 'Pernille', at veninden fik at vide, at politiet ikke ville komme: *"... de havde ikke tid til at komme ud til husspektakler (...)"* (Pernille). Pernille beskriver, at hun opfattede politiets tilbagemelding som en bekræftelse af, at den situation, som hun befandt sig i, ikke var alvorlig, og at hun overreagerede. Episoden fik langsigtede konsekvenser for Pernilles opfattelse af sine muligheder for at anmelde volden, fordi hun kædede politiets udmelding sammen med sin partners udsagn om, at hun var hysterisk, og at hendes indvendinger mod hans behandling af hende var uberettigede.

Udover at afstå fra at anmelde volden stod Pernille i en situation, hvor hun som følge af volden ikke havde ressourcer til at føre en retssag. Hun beskriver, at hun ikke kunne finde det mentale overskud til at gennemgå et potentielt årelangt sagsforløb, og at hun under alle omstændigheder ikke havde råd til at føre sagen, fordi hun er tynget af gæld og ikke har en fast indkomst. Hun har ikke ret til overførselsindkomst, fordi hun er medejer af et hus, og fordi hun stadig står som virksomhedsejer, indtil sagerne om virksomhederne er afsluttet.

'Pernilles' tilfælde er særligt kompliceret, fordi hun er den af undersøgelsens informanter, som beskriver de mest omfattende følgevirkninger af den økonomiske vold. Hun har gæld af betydeligt omfang, hun ejer på papiret for meget til at få overførselsindkomst, og hun har ikke råd til at føre en civil sag om erstatning mod sin ekspartner. Pernille står således i et retligt tomrum, hvor hun ikke har andre muligheder end at forsøge at afdrage på gælden. 'Pernille' udtrykker desuden intet personligt ønske om at medvirke i en straffesag, fordi de problemer, der er mest presserende for hende, ikke kan løses ad den vej. Hun forklarer, at hun mest af alt ønsker at forholde sig så lidt til ekspartneren som overhovedet muligt og at slippe af med gælden. En straffesag tilbyder således ikke de konkrete løsninger, som Pernille har brug for.

8.1 Muligheder for juridisk og økonomisk hjælp under straffesagen

I ofrenes beretninger indgår der generelt udsagn om, hvilken hjælp og vejledning de blev tilbudt undervejs, og i hvilken grad den hjælp de blev tilbudt, var tilstrækkelig til at imødekomme deres konkrete behov. Ofrene beretter eksempelvis, at de ønskede en fast rådgiver, som kunne vejlede dem under hele processen, men at de ikke havde en sådan mulighed. I stedet havde nogle en rådgiver, som kun var til stede under dele af processen, mens andre ikke har fået hjælp af en fast rådgiver. Fraværet af en fast rådgiver efterlader ofrene i en tilstand af forvirring, hvor de har ringere mulighed for at gennemskue deres rettigheder samt ringere muligheder for at gennemføre en retssag.

Politiets vejledning

Som tidligere beskrevet vejleder politiet primært ofrene om deres mulighed for at retsforfølge gerningspersonen i en straffesag, herunder muligheden for beskikkelse af en bistandsadvokat. Dog ses det også, at politiet, på baggrund af sagernes ofte vanskelige karakter, vejleder ofrene om deres muligheder for at søge hjælp gennem sociale tilbud, samt samarbejder med sociale tilbud om afhøringer og husning af offeret under efterforskningen. Informanterne fra politiet beskriver dog, at de har særligt vanskeligt ved at behandle ofrenes økonomiske problemer, og at de ikke har de rette

værktøjer til at afholde eksempelvis kreditorer fra at afkræve betaling fra offeret under efterforskningen.

Den vejledning, som er mest konstant, og som flest informanter beskriver at have modtaget, kommer fra krisecentermedarbejdere. Ofrene har eksempelvis fået hjælp til at forstå omfanget og alvorligheden af den vold, de har været udsat for, samt hjælp til at anmelde forholdene til politiet. Når det kommer til de økonomiske følgevirkninger af volden, beskrives det dog af både ofre og krisecentermedarbejdere, at vejledningen kommer til kort. Krisecentrene har ikke de nødvendige kompetencer til at behandle ofrenes gældssituation. Derfor ender mange ofre for økonomisk vold i en blindgyde, hvor de ikke har mulighed for at modtage tilstrækkelig og helhedsorienteret hjælp.

Bistandsadvokat

I straffesager, der vedrører personfarlig kriminalitet, er det udgangspunktet, at offeret skal have mulighed for at få beskikket en bistandsadvokat.[81] Bistandsadvokaten skal hjælpe offeret og varetage vedkommendes interesser under straffesagen, og det er vederlagsfrit for offeret.[82] En bistandsadvokat kan f.eks. hjælpe offeret med råd og vejledning, mens politiet efterforsker sagen, og hvis sagen senere skal for retten, kan bistandsadvokaten hjælpe offeret med at søge erstatning ved at opgøre og fremsætte et erstatningskrav, herunder i forbindelse med straffesagen eller over for Erstatningsnævnet.[83]

Der skelnes mellem tilfælde, hvor der *skal* ske beskikkelse af en bistandsadvokat[84], og tilfælde, hvor der *kan* ske beskikkelse af en bistandsadvokat.[85] Det er retten, som afgør, om man kan få en bistandsadvokat.[86]

I sager, hvor offeret er blevet udsat for voldtægt eller en lignende alvorlig seksualforbrydelse, sker der automatisk beskikkelse af en bistandsadvokat, medmindre offeret frabeder sig dette.[87] Offeret skal desuden have lejlighed til at tale med en advokat før politiets afhøring af vedkommende, jf. retsplejelovens § 741 a, stk. 2. Ofre for seksualforbrydelser har også ret til at få gratis vejledning af en bistandsadvokat før en eventuel anmeldelse til politiet, jf. retsplejelovens § 741 a, stk. 4.

I de tilfælde, hvor offeret er blevet udsat for anden personfarlig kriminalitet som f.eks. vold, herunder psykisk vold, bliver der kun beskikket en bistandsadvokat, hvis offeret anmoder om det, jf. retsplejelovens § 741 a, stk. 1. Retten kan dog vælge ikke at imødekomme ønsket om en bistandsadvokat,

[81] Retsplejelovens § 741 b, stk. 1.
[82] Rigsadvokatmeddelelsen nr. 9627 af 3. juni 2022.
[83] Ibid.
[84] Retsplejelovens § 741 a, stk. 2.
[85] Efter retsplejelovens § 741 a, stk. 3, kan advokatbistand til sager om straffelovens § 243 afslås, hvis lovovertrædelsen er af mindre alvorlig karakter, samt hvis advokatbistand anses for unødvendig.
[86] Retsplejelovens § 741 a, stk. 1.
[87] Rigsadvokatmeddelelsen nr. 9627 af 3. juni 2022.

hvis lovovertrædelsen er af mindre alvorlig karakter, og advokatbistand må anses for åbenbart unødvendig, jf. retsplejelovens § 741 a, stk. 3, 1. pkt.

Efter retsplejelovens § 741 b, stk. 1, skal politiet vejlede offeret om reglerne om beskikkelse af en advokat, og det skal fremgå af politirapporten, at offeret har modtaget behørig vejledning. Det skal også fremgå, hvis offeret ikke har ønsket en advokat beskikket.

Offerets mulighed for at få beskikket en bistandsadvokat afhænger således af den type kriminalitet, som offeret er blevet udsat for. Hvis et offer, der udsættes for økonomisk vold som led i psykisk vold, også er offer for en seksualforbrydelse, skal der som hovedregel beskikkes en bistandsadvokat. Hvis offeret derimod alene er udsat for økonomisk vold som led i psykisk vold, bliver der kun beskikket en bistandsadvokat, hvis offeret beder om det, og retten kan desuden afslå at beskikke en bistandsadvokat.

8.2 Mulighed for erstatning og økonomisk godtgørelse

I lovforarbejderne til straffelovens § 243 fremgår der intet om, hvorvidt et offer, der har været udsat for økonomisk vold eller psykisk vold i øvrigt, kan tilkendes en erstatning eller godtgørelse. Lovgivers fokus har været på at kriminalisere psykisk vold, og forarbejderne kommer således ikke nærmere ind på, hvordan offeret skal stilles økonomisk efterfølgende. Anmeldelsesprocenten for sager om psykisk vold, som er illustreret i afsnit 2.1 viser, at der siden indførelsen af straffelovens § 243 kun er blevet anmeldt et begrænset antal sager til politiet. Der er desuden ikke fundet eksempler på trykte domme, hvor en gerningsperson er blevet gjort erstatningsansvarlig for at have pådraget sin partner eller samlever personskade i form af psykisk skade eller et økonomisk tab.

Et kendetegn ved økonomisk vold er, at volden kan medføre, at offeret lider et økonomisk tab, f.eks. fordi gerningspersonen misbruger offerets digitale signatur eller tvinger offeret til at optage lån.

Da det økonomiske tab må antages at være særligt aktuelt ved økonomisk vold som led i psykisk vold, vil det følgende afsnit redegøre for, hvilke muligheder offeret har for at gøre et krav på erstatning gældende i henholdsvis det strafferetlige og det civilretlige system.

Den strafferetlige behandling af erstatningskrav

Et offer, der har været udsat for økonomisk vold, kan begære et krav om erstatning mod gerningspersonen behandlet under en straffesag, hvis kravet har en sammenhæng med voldsforbrydelsen, og hvis forfølgningen af erstatningskravet kan ske uden væsentlig ulempe. Erstatningskravet kan kun påkendes samtidig med spørgsmålet om straf, ikke før eller efter.[88] Skaden skal således være en følge af gerningspersonens overtrædelse af straffeloven.

[88] Retsplejerådets betænkning nr. 1522/2011 om adhæsionsprocessen.

Erstatningskrav, som fremsættes og behandles i forbindelse med rettens behandling af en straffesag, afgøres i den såkaldte adhæsionsproces, jf. retsplejelovens § 685. Det betyder, at retten ikke af egen drift tager stilling til eventuelle erstatningskrav, som ikke er fremsat af offeret eller dennes bistandsadvokat.[89] Adhæsionsprocessen er et tilbud til offeret, der gør det muligt for vedkommende at forfølge sit erstatningskrav uden, at offeret selv skal anlægge en civil sag. Adhæsionsprocessen kan dermed i teorien spare offeret for både den tid og de penge, det koster at anlægge et civilt søgsmål.

Retten kan beslutte, at erstatningskravet ikke skal behandles i forbindelse med straffesagen, hvis retten finder, at kravet ikke kan behandles uden væsentlig ulempe, jf. retsplejelovens § 991, stk. 4. Et eksempel på en situation, hvor kravet ikke kan behandles uden væsentlig ulempe, kan være, hvor der ikke er tilstrækkelige oplysninger til, at erstatningsspørgsmålet kan afgøres.[90]

Informanter fra politiet og krisecentre beretter, at mange ofre for økonomisk vold har været tilbageholdende og først sent i forløbet vælger at anmelde forbrydelser om økonomisk vold, hvilket kan have betydning for indsamlingen af dokumentation, men også betyde, at erstatningskravet ikke bliver fremsat under rettens behandling af straffesagen. Det skyldes bl.a., at flere ofre for økonomisk vold har oplevet forvirring og usikkerhed i deres interaktion med politiet, mens de stadig levede i den voldelige relation. Det drejer sig eksempelvis om tidligere interaktioner med politiet forud for den endelige anmeldelse, hvor ofrene har oplevet ikke at blive taget alvorligt. Informanterne 'Pernille' og 'Dorte' beretter begge om sådanne interaktioner med politiet. Derudover tyder flere beretninger på, at økonomisk vold sjældent er udslagsgivende for anmeldelsen, men først italesættes senere i efterforskningen, hvis overhovedet. Det kan betyde, at økonomisk vold ikke opdages rettidigt, og derved ikke kommer til at udgøre en væsentlig del af det retlige forløb.

Godtgørelse for tort

Efter erstatningsansvarslovens § 26, stk. 1, skal den, der har krænket en anden persons frihed, fred, ære eller person, betale offeret en godtgørelse for tort. Tort er en krænkelse af en anden persons selv- og æresfølelse, dvs. offerets opfattelse af eget værd og omdømme.[91] Bestemmelsens sædvanlige krænkelsestilfælde er seksuelle krænkelser, ærekrænkelser og krænkelser mod privatlivets fred mv.[92], og det er således som udgangspunkt ikke muligt for offeret at få betalt tortgodtgørelse for forhold omfattet af straffelovens § 243[93], herunder økonomisk vold som del af psykisk vold. Efter erstatningsansvarslovens § 26, stk. 3 er der dog en udvidet mulighed for ved særligt grove voldsforbrydelser, der ikke er omfattet af stk. 1, at opnå økonomisk godtgørelse for den angst og psykiske belastning, som har været forbundet med at være offer for forbrydelsen.[94] Bestemmelsens

[89] Justitsministeriet (2020) Endelig svar på spørgsmål 585, Retsudvalget.
[90] Hurwitz (1959).
[91] Von Eyben & Isager (2019).
[92] Ibid.
[93] Se bl.a. U.2022.1091Ø.
[94] Von Eyben & Isager (2019).

kerneområde er grov vold og frihedsberøvelse, og det er derfor tvivlsomt om økonomisk vold, som del af psykisk vold, vil blive anset for omfattet. Justitia har desuden ikke fundet trykt retspraksis, hvor der ydes en godtgørelse for forhold omfattet af straffelovens § 243 i henhold til erstatningsansvarslovens § 26, stk. 3. Der er dog eksempler på, at psykisk skade kan være erstatningsberettiget. Sagen U2012.524H omhandlede en arbejdsskade, hvor en arbejdsgiver pådrog sig erstatningspligt for en medarbejderens rene psykiske skade. Arbejdsgiveren bestred, at der efter den almindelige erstatningsret er adgang til erstatning for en psykisk skade, der ikke er en følge af en fysisk skade eller trussel om fysisk skade. Højesteret kom frem til at arbejdstageren var blevet udsat for en krænkende og grænseoverskridende omstændighed, der udløste erstatningspligt, hvormed Højesteret fjernede den tvivl, der havde været forud for dommen. Det er siden uanfægtet, at der kan pålægges erstatningspligt for rene psykiske skader. Det er også indsat særskilt bestemmelse herom i reglerne for erstatning for behandlingsskader.

Særlig statsfinansieret offererstatning

Efter offererstatningslovens § 1 kan ofre få erstatning fra staten for personskade, hvis offeret har lidt enten psykisk eller fysisk skade. Personskade er skade i form af helbredsforringelse eller dødsfald[95], der fastsættes efter de almindelige udmålingsregler i erstatningsansvarsloven, som henviser til disse.[96]. Det er Erstatningsnævnet, som behandler ansøgninger om erstatning til ofre, der har fået en psykisk personskade som følge af overtrædelser af straffeloven. Når domstolene afviser et rejst krav om godtgørelse for tort, vil Erstatningsnævnet følge denne beslutning.

Dog kan der tilkendes godtgørelse for svie og smerte, erstatning for tabt arbejdsfortjeneste samt godtgørelse for varige mén og eventuelt erstatning for erhvervsevnetab, hvis der er dokumentation for, at den psykiske vold har medført psykisk sygdom, sygemelding og krævet psykologisk/psykiatrisk behandling. I det omfang disse krav kunne opgøres på tidspunktet for straffesagens behandling, skal kravene være blevet fremsat under straffesagens behandling. Ellers er der risiko for, at Erstatningsnævnet senere vil afvise at tilkende erstatning. Det må formentlig antages, at der som følge af psykisk vold som defineret i straffeloven, herunder økonomisk vold, kan opstå psykisk skade, der vil kunne berettige til erstatning. Det kan dog være svært for offeret at løfte dokumentationsbyrden for, at skaden skyldes den psykiske vold.[97] Eksempelvis er der i litteraturen angivet, at chok kan udgøre en selvstændig skade i lovens forstand.[98] Dette erstatningskrav kan både behandles under en straffesag og en civilretlig sag. Er betingelserne for påkendelse af erstatningskravet under straffesagen

[95] Ibid.
[96] Jf. offererstatningslovens § 6 a.
[97] Det er Erstatningsnævnet, som behandler ansøgninger om erstatning til ofre, der har fået en psykisk personskade som følge af overtrædelser af straffeloven. Når Erstatningsnævnet beslutter, at et offer skal have erstatning, bliver beløbet udbetalt af Civilstyrelsen. Civilstyrelsen indtræder herefter i offerets krav mod gerningspersonen og træffer beslutning om, hvorvidt de penge, som statskassen har udbetalt i erstatning til et offer i forbindelse med en personskade, skal betales af gerningspersonen. Det er desuden en betingelse for erstatning efter offererstatningsloven, at der er sket politianmeldelse af forholdet.
[98]Ibid.

ikke opfyldt, har offeret mulighed for selvstændigt at anlægge en erstatningssag ved retten som et civilt søgsmål.[99] I forbindelse med den civile sag, skal offeret, medmindre vedkommende har en retshjælpsforsikring eller ret til fri proces, selv i første omgang dække sine udgifter til advokat m.v..[100]

Justitia er gennem informanter blevet gjort bekendt med, at retten ofte henskyder erstatningsspørgsmål i straffesager til civilt søgsmål. Dette er i overensstemmelse med Retsplejerådets betænkning 1522/2010 om behandling af offerets civile krav under straffesager (adhæsionsprocessen), hvor det bl.a. er anført, at omdrejningspunktet i straffesagen skal være koncentreret på det strafbare forhold, og hvor erstatningsspørgsmål, som ofte først sent bliver præsenteret i sagen og er yderst komplicerede forhold, kan virke skyggende for de strafbare forhold i straffesagen.[101] Beretningerne tyder dog på, at en civil sag er en langsommelig og opslidende proces for ofrene, fordi de ikke ønsker at forlænge den tid, de skal forholde sig til gerningspersonen, og fordi en civil sag kan være omkostningsfuld rent økonomisk. Da flere ofre står i en økonomisk situation, hvor de har vanskeligt ved at betale for basale fornødenheder til sig selv og deres familie, anser de en civil sag som forbundet med omkostninger, de ikke har nogen som helst mulighed for at dække.

Det fremgår af Retsplejerådets betænkning 1522/2010 om behandling af offerets civile krav under straffesager (adhæsionsprocessen), at det er Retsplejerådets opfattelse, at hensynet til offeret må veje tungere end tidligere, Retsplejerådet peger på, at det bør gøres lettere at få et krav pådømt i forbindelse med straffesagen, at det civile krav automatisk skal overføres til behandling som civilt søgsmål, hvis det ikke afgøres under straffesagen, og at offerets stilling under selve sagen forbedres.[102] Justitia bekendt er der endnu ikke fremsat et lovforslag, som reflekterer Retsplejerådets anbefalinger.

8.2.3 Retshjælpsforsikring og fri proces i civilretlige sager

Det er omkostningskrævende at gøre sin ret gældende i det danske retssystem, og der er mange borgere, som ikke har de fornødne økonomiske ressourcer mv. til at få juridisk bistand hos en advokat og få deres sag prøvet ved domstolene. Det betyder, at en del borgere er afskåret fra at gøre deres ret gældende, hvis samfundet ikke stiller hjælp til rådighed. I Danmark har vi en retshjælpsmodel, hvor borgerne kan få juridisk bistand hos en række retshjælpskontorer og særlige advokater, og hvor omkostningerne til domstolsprøvelse kan blive dækket af en retshjælpsforsikring eller af staten. De to sidstnævnte ordninger omtales kort nedenfor.[103]

Ca. 95 % af befolkningen har en retshjælpsforsikring, som en obligatorisk del af deres familie-/indboforsikring. Der er imidlertid en række formelle og praktiske begrænsninger i forsikringens

[99] Retsplejerådets betænkning nr. 1522/2010.
[100] Ibid.
[101] Ibid.
[102] Se Retsplejerådets betænkning nr. 1522/2010.
[103] Justitia (2019).

anvendelse. F.eks. er det ifølge de fælles forsikringsvilkår en betingelse for forsikringsdækning, at det vurderes, at der "rimelig grund" til at indbringe sagen for domstolene, og hvis man får et forhåndstilsagn om retshjælpsdækning, har det kun bindende virkning for forsikringsselskabet i én instans. Hertil kommer, at man selv skal betale for eventuelle indledende sagkyndige undersøgelser og indledende advokatrådgivning, at der er en selvrisiko på 10 % af sagens værdi (minimum 2.500 kr.) samt at retshjælpsforsikringen typisk har et dækningsloft på 175.000 kr.

Der er også mulighed for at ansøge om fri proces, som indebærer, at staten dækker alle sagens omkostninger, uanset om sagen tabes eller vindes.[104] Det er som udgangspunkt Civilstyrelsen under Justitsministeriet, der behandler ansøgninger om fri proces.[105] Der er en række betingelser, der skal være opfyldt for at opnå fri proces. Ansøgerens indkomst må ikke overstige en nærmere fastsat grænse, ansøgeren skal anses for at have en "rimelig grund" til at føre sagen, og ansøgeren må ikke have en retshjælpsforsikring eller anden forsikring, der dækker omkostningerne ved sagen.[106] Særligt sidstnævnte betingelse vil ofte være en barriere i praksis, eftersom langt de fleste borgere har en retshjælpsforsikring, selv om de måske ikke er opmærksomme på det. Når særlige grunde taler for det, er det dog muligt at opnå fri proces, selvom de almindelige betingelser ikke er opfyldt.[107] Det gælder navnlig, hvis en sag er af principiel karakter eller af almindelig offentlig interesse, eller hvis en sag har væsentlig betydning for ansøgerens sociale eller erhvervsmæssige situation.[108]

Begrænsningerne i ordningerne om retshjælpsforsikring og fri proces og samspillet mellem ordningerne stiller ofre for økonomisk vold i en meget vanskelig og ressourcekrævende situation, hvis de vil gøre erstatningskrav gældende mod gerningspersonen ved anlæggelse af en civil sag ved domstolene, eller hvis der er långivere og andre kreditorer, som anlægger sag mod offeret, der relaterer sig til gæld omfattet af straffesagen. Det kan betyde, at der i vidt omfang er ofre, som opgiver at gøre deres ret gældende, indgår ufordelagtige forlig eller giver efter for modpartens urimelige krav.

Justitsministeriet har i 2019 nedsat et lovforberedende udvalg om retshjælp og fri proces, som skal gennemgå de gældende ordninger for retshjælp og fri proces, samt ordningernes samspil med de private retshjælpsforsikringer, og fremkomme med anbefalinger til ændring af ordningerne.[109] Arbejdet er dog endnu ikke tilendebragt.[110]

[104] Retsplejelovens § 331.
[105] Justitia (2019)
[106] Retsplejeloven §§ 325 og 328, stk. 1.
[107] Retsplejelovens § 329.
[108] Retsplejelovens § 329, stk. 2.
[109] Det seneste kommissorium: https://www.justitsministeriet.dk/wp-content/uploads/2020/09/Kommissorium-for-Udvalg-om-revison-af-reglerne-om-retshjaelp-og-fri-proces.pdf.
[110] https://justitia-int.org/tidslinje-lovforberedende-udvalg-om-retshjaelp-og-fri-proces-er-udsat-igen/.

8.3 Delkonklusion

Opmærksomheden i retssystemet har traditionelt været rettet mod fysisk vold i parforholdet. Psykisk vold, herunder økonomisk vold, har dog inden for de seneste år fået større opmærksomhed, da det ligesom fysisk vold har omfattende negative følgevirkninger for offeret.[111] Særligt med indførelsen af straffelovens § 243 om psykisk vold i 2019 er der kommet særligt fokus på problemstillingen og et direkte værktøj til at strafforfølge dem, der begår økonomisk vold som led i psykisk vold.

Dog viser en gennemgang af regelgrundlaget, praksis og interviews med informanter, at de muligheder, som ofre for økonomisk vold har for at få advokatbistand, fri proces og rådgivning fra politiet, stemmer dårligt overens med de hjælpebehov og ønsker, ofrene har i praksis, som tidligere illustreret i kapitel 6 om politiets efterforskningspraksis samt kapitel 5 om ofrenes beretninger.

Justitias interviews med forskellige informanter viser, at i de tilfælde, hvor gerningspersonen har optaget store lån i offerets navn, risikerer offeret at skulle bruge kræfter på at forsvare sig og kæmpe mod flere kreditorer, herunder Gældsstyrelsen, banker og private långivere. Det kan skabe en ond spiral af retssager, tung gæld og registrering i RKI. Det har en begrænsende virkning på ofrenes tilbøjelighed til at forfølge en sag civilretligt, fordi det fra begyndelsen virker uoverskueligt, og fordi der er ringe muligheder for, at sagerne fører til økonomisk genoprejsning.

Derudover er den strafferetlige behandling belastende for offeret. Flere af informanterne giver udtryk for, at de er tøvende i forhold til at anmelde volden, fordi de tvivler på, om de gerninger, de vil anmelde, vil blive vel modtaget af politiet, samt om politiet og retssystemet har mulighed for at hjælpe dem. Udover de ovenstående usikkerheder, som kan afholde voldsofre fra at anmelde gerningen, udtrykker flere af informanterne også, at de slet ikke ønsker at medvirke i en straffesag eller anlægge en civilretlig sag om erstatning. De ønsker ikke at blive konfronteret med gerningspersonen gentagne gange i den periode, som sagen udspiller sig over, og de opfatter straffesagens potentielle udfald som virkningsløst i forhold til at imødegå deres mest akutte udfordringer, som eksempelvis inkluderer høj gæld og konstante opkrævninger fra kreditorer.

Retstilstanden for at opnå erstatning og godtgørelse som følge af strafbar psykisk og økonomisk vold efter offererstatningsloven eller erstatningsansvarsloven følger de almindelige krav, at det er den skadelidte, der har bevisbyrden for den indtrådte skade, de krav, der kræves erstattet, og at der er årsagssammenhæng til både den psykiske skade og kravene. Det er erfaringsmæssigt vanskeligt at føre bevis for, når skaden er en psykisk personskade. Et særligt forhold vil være bevis for varig psykisk skade, der vil skulle bedømmes ud fra alvoren og karakteren af den udøvede psykiske vold.

Det kan overvejes at indføre en særskilt ret til erstatning efter offererstatningsloven til ofre udsat for økonomisk vold. Lovens primære formål er at sikre, at der ydes erstatning for personskader og ikke

[111] Johannesson (2019).

økonomiske følger af økonomisk vold som led i psykisk vold. Økonomisk vold vil kun kunne udløse erstatning, hvis der er tale om psykiske varige mén. De økonomiske følger af økonomisk vold falder i dag uden for lovens rammer. Uagtet at indførelsen af straffelovens § 243 kriminaliserer psykisk vold på lige fod med fysisk vold, som behandlet i kapitel 4, viser en gennemgang af trykt retspraksis, at ofre ikke har fået tildelt erstatning, godtgørelse eller tort for psykisk vold.

Justitias interviews viser, at mange ofre for økonomisk vold er tilbageholdende med at anmelde gerninger om økonomisk vold, hvilket har betydning for indsamlingen af dokumentation. Ved sagsbehandlingen af erstatningsspørgsmål i en straffesag er det nødvendigt, at efterforskerne præsenterer grundige beviser, hvilket flere af informanterne har rapporteret, er både en udfordring og kræver mange ressourcer. Der er derfor stor sandsynlighed for, at anklagemyndigheden ikke fremsætter erstatningskravet under rettens behandling af straffesagen eller, at retten henskyder kravet til civilt søgsmål som følge af mangelfulde beviser eller sen fremlæggelse af erstatningskravet. Offeret bliver i denne situation ikke vejledt om erstatningsspørgsmålet og skal derfor enten selv navigere i erstatningsreglerne eller søge advokatbistand og bære omkostningerne hertil.

Flere informanter har berettet om, at ofre udsat for økonomisk vold er pålagt en svær dokumentationsbyrde, da økonomisk vold ikke i samme grad giver tydelige beviser mod gerningspersonen, som vi ser ved fysisk vold i form af f.eks. blå mærker, rifter eller andre tydelige tegn på legemsbeskadigelse. Derfor er det vanskeligt for ofrene at samle den nødvendige dokumentation for både personlig og økonomisk skade, så anklagemyndigheden kan løfte bevisbyrden og opnå domfældelse. Herudover mister ofre for økonomisk vold også ofte muligheden for at få den erstatning, som de ville have haft krav på, hvis volden i stedet havde været fysisk, som oftere er langt lettere at dokumentere.

Samlet set viser retstilstanden, at ofre for økonomisk vold, der ønsker at opnå erstatning, oplever mange barrierer, som kan resultere i, at de opgiver sagen. Som følge af det øgede fokus på økonomisk vold er det væsentligt, at ofrene i deres møde med politiet modtager en fyldestgørende og ensartet behandling. Som følge af kompleksiteten og ikke mindst den tunge dokumentationsbyrde i sager om økonomisk vold, bør ofre for økonomisk vold i højere grad tilbydes juridisk hjælp og generel vejledning om deres rettigheder, herunder mulighederne for kontaktperson, bistandsadvokat, offerrådgivning og erstatning.

Det anbefales på denne baggrund:

- At Rigsadvokaten og/eller Rigspolitiet skal udarbejde anbefalinger til, hvordan politikredsene kan øge deres generelle kendskab til økonomisk vold som led i psykisk vold og hvilken dokumentation, som er relevant at indsamle under efterforskningen.
- At Rigsadvokaten og/eller Rigspolitiet skal indføre en fast procedure for efterforskning af psykisk vold, der forpligter politiet til under afhøringer af offeret at afsøge, om der tillige har været tale om økonomisk vold. Det gælder også i de situationer, hvor offeret ikke selv kommer ind på dette.

- At justitsministeren skal sikre at ofre for økonomisk vold automatisk får beskikket en bistandsadvokat, hvilket giver offeret mulighed for at få hjælp, rådgivning og vejledning - både under sagens efterforskning og senere, hvis sagen skal for retten. Retten til bistandsadvokat skal desuden udstrækkes til efterfølgende behandling af erstatningsspørgsmål.
- At retspræsidenterne i de enkelte retskredse, og i landsretterne, drøfter med de ansatte dommerfuldmægtige, retsassessorer og dommere, hvordan domstolene i videst muligt omfang kan behandle erstatningsspørgsmålet i sammenhæng med straffesagen.
- At justitsministeren snarest muligt finder løsninger, som skal sikre, at ofre for økonomisk vold får den nødvendige økonomiske hjælp til at gøre deres ret gældende ved domstolene, når de vil anlægge en civil sag om erstatning mod gerningspersonen. Det samme gælder når långiver eller andre kreditorer anlægger sager mod offeret om gæld, som kan henføres til straffesagen. Udarbejdelse af sådanne løsninger kan f.eks. indgå i arbejdet ved det af Justitsministeriet nedsatte lovforberedende udvalg om retshjælp og fri proces.
- At justitsministeren skal oprette et nationalt forum for deling af viden om økonomisk vold, bestående af bl.a. politiet, krisecentre, banksektoren, gældsrådgivere og andre relevante myndigheder.
- At justitsministeren skal oprette en digital platform der samler og formidler gældende lovgivning og anden relevant viden om økonomisk vold.

9 Ofrenes muligheder for at søge hjælp og rådgivning i civile sager

Som nævnt i kapitel 4 kan økonomisk vold have betydelige negative konsekvenser for offerets økonomiske trivsel, autonomi og frihed. Eksempler på økonomisk vold inkluderer økonomisk kontrol, misbrug, isolation, sabotage og tvang, som kan omfatte tilfælde, hvor gerningspersonen tvinger offeret til at hæve kontanter i en bankautomat, optage kviklån uden offerets samtykke eller isolerer offeret økonomisk ved at forhindre adgang til arbejde, uddannelse og økonomisk støtte. Blandt de informanter, der er blevet interviewet i undersøgelsen, har misbrug af offerets digitale signatur af gerningspersonen udgjort de mest væsentlige tilfælde og medført betydelige økonomiske udfordringer for offeret. Derfor vil nærværende formueretlige undersøgelse have et specifikt fokus på misbrug af digital signatur og vil ikke gå i dybden med øvrige former for økonomisk vold.

Den formueretlige behandling af økonomisk vold i retssystemet har afgørende betydning for, hvor omfangsrige og langvarige konsekvenserne af økonomisk vold kommer til at være for ofrene.[112] Særligt i de situationer, hvor gerningspersonen misbruger offerets digitale signatur til at registrere virksomheder, indgå aftaler i offerets navn (f.eks. leasing af en bil), stifte lån i offerets navn og overføre penge fra offerets konto til gerningspersonens konto, eller ændre offerets Nemkonto, hvorved udbetalinger af offerets løn og sociale ydelser m.m. overføres til gerningspersonen, kan have længerevarende og alvorlige konsekvenser for offerets økonomi – også efter ophør af den økonomiske vold. Sådanne handlinger vil i dagens digitale Danmark almindeligvis forudsætte, at offerets digitale signatur anvendes til at godkende en aftale eller pengeoverførsel. Det er derfor afgørende, hvordan offerets retsstilling er, når der indgås en aftale (typisk et lån) og overføres penge med offerets digitale signatur. Det er herudover også relevant at se på offerets retsstilling ved misbrug af betalingskort.

Når et dokument underskrives med en digital signatur, sidestilles det med et traditionelt fysisk dokument, der er forsynet med underskriverens håndskrevne underskrift. Muligheden for digital signering har gjort mange ting nemmere, men har også medført nye muligheder for misbrug. Man kan f.eks. blive truet eller tvunget til at udlevere sine oplysninger, eller gerningspersonen kan på anden måde skaffe sig adgang til oplysningerne og anvende dem uberettiget.[113] Der er også tilfælde, hvor offeret selv har givet sine oplysninger til gerningspersonen.

Den formueretlige behandling af økonomisk vold tager udgangspunkt i formueretten og de aftaleretlige regler for aftaleindgåelse, som behandles i de følgende kapitler. Det er også relevant at undersøge, om offeret er blevet udsat for voldelig tvang, da det kan spille en rolle for offerets retsstilling. Flere af de informanter, som har været udsat for økonomisk vold, oplyser, at de har oplevet, at

[112] Undersøgelsen tager udgangspunkt i formueforhold efter lov om ægtefællers økonomiske forhold, som trådte i kraft i 2018.
[113] Har offeret ikke meddelt gyldigt samtykke til at gennemføre betalingstransaktionen, eller har offeret tilbagekaldt sit samtykke, er transaktionen uautoriseret, jf. betalingslovens § 82, stk. 1, 3. pkt., og stk. 3.

deres digitale signatur er blevet misbrugt af partneren uden, at de var vidende herom. I det følgende vil der være en gennemgang af regler og trykt retspraksis for forskellige situationer, der kan opstå som følge af misbrug af offerets digitale signatur.

9.1 Reglerne for misbrug af digitale signatur ved indgåelse af lån

Hovedreglen i dansk ret er, at offeret ikke bliver aftaleretligt forpligtet af en erklæring, der uberettiget afgives i vedkommendes navn (betegnet falsk) eller ændres efter afgivelsen (betegnet forfalskning).[114] Der er dog tilfælde, hvor et offer undtagelsesvist bliver aftaleretligt forpligtet ved misbrug af sin digitale signatur. Det beror på en konkret vurdering af den enkelte sags omstændigheder, herunder om offeret har foretaget eller undladt at foretage en handling, som af (løfte)modtageren kan opfattes som om, at offeret er indforstået med at være bundet af aftalen. Efter omstændighederne kan offeret således blive aftaleretligt forpligtet ved at have handlet uagtsomt.

I denne vurdering kan det eksempelvis indgå, under hvilke omstændigheder gerningspersonen er kommet i besiddelse af offerets digitale signatur, om offeret har haft kendskab til, at gerningspersonen er kommet i besiddelse af denne, og om offeret har gjort, hvad der var muligt for at forhindre misbrug. Listen over tilfælde, som kan udgøre en aftaleretlig forpligtelse, er ikke udtømmende, og i sidste ende er det domstolene, som foretager den konkrete vurdering. Som et nyligt eksempel på denne vurdering har Højesteret i U.2021.2320H konkluderet, at et offer, hvis digitale signatur var blevet anvendt til optagelse af lån uden offerets viden og accept efter en konkret vurdering ikke hæftede for lånoptagelsen over for långiverne på aftale- eller erstatningsretligt grundlag.

De situationer, hvor et offer frivilligt har overdraget sine oplysninger til gerningspersonen, kan være mange, og omstændighederne kan være komplicerede. Informanterne har berettet om, at ofrene f.eks. har overgivet deres digitale signatur i god tro til, at gerningspersonen ville tage hånd om økonomien. Ofte er overdragelsen af den digitale signatur foranlediget af nedværdigende fortællinger om offerets økonomiske og forretningsmæssige kundskaber, som har stået på i en længere periode, hvilket kan have påvirket offerets dømmekraft og påpasselighed.

I de følgende vil det blive beskrevet, hvordan offeret er stillet, afhængig af, om der foreligger en gyldig fuldmagt eller ej. Det vil desuden blive beskrevet, hvilken betydning det har, hvis der er anvendt tvang eller trussel herom i forbindelse med indgåelsen af en ufrivillig aftale. Endelig vil kravene til betalingstjenesternes sikkerhedsforanstaltninger blive gennemgået.

Gyldigt fuldmagtsforhold

Når der foreligger et gyldigt fuldmagtsforhold, bliver offeret bundet af gerningspersonens aftaler.

Det er virkeligheden i mange nære relationer, at oplysninger til digitale signaturer udveksles mellem ægtefæller/samlevere. Hvis det sker frivilligt og bevidst, kan der opstå et såkaldt "fuldmagtsforhold"

[114] Jf. U.2019.2593V.

mellem indehaveren af den digitale signatur (i denne sammenhæng offeret) og den person, som får fuldmagt til at handle på offerets vegne (i denne sammenhæng gerningspersonen). En fuldmagt fra en person til en anden indebærer, at den anden person kan handle på fuldmagtsgiverens vegne inden for rammerne af fuldmagten.[115]

Dette er normalt uproblematisk i et velfungerende forhold. Men hvis et offer for økonomisk vold har udleveret oplysningerne om sin digitale signatur til sin partner, kan partneren misbruge disse oplysninger til at indgå låneaftaler og foretage banktransaktioner, som ligger uden for den indbyrdes aftale mellem offer og gerningsperson. Et fuldmagtsforhold forudsætter, at der er sket en frivillig overdragelse af oplysningerne til den digitale signatur".[116] Hvis dette ikke er sket frivilligt, er der almindeligvis ikke etableret en fuldmagt, og offeret vil som udgangspunkt ikke blive bundet af en låneaftale eller kontooverførsel. Dette udgangspunkt fraviges dog, hvis offeret har udvist en sådan form for egen skyld, at det må begrunde, at offeret alligevel er aftaleretligt bundet af aftalen. Dette uddybes nærmere nedenfor.

Ingen fuldmagt

Ved manglende fuldmagt er offeret som udgangspunkt ikke bundet af gerningspersonens aftaler, men der er undtagelser. I de tilfælde, hvor der indgås en aftale i offerets navn, men uden dennes fuldmagt, er det klare udgangspunkt, at offeret ikke bliver bundet af aftalen. Offeret vil derfor som udgangspunkt ikke være forpligtet af eksempelvis en låneaftale.[117]

I 2018 trådte en ny lov om ægtefællers økonomiske forhold i kraft, som afløste retsvirkningsloven fra 1925, der gav den enkelte ægtefælle friere beføjelser til at administrere sin egen formue.[118] Bl.a. forlod den nye lov udgangspunktet om, at den ene ægtefælle på begge ægtefællers vegne kan indgå aftaler om køb til den daglige husholdning, den såkaldte husholdningsfuldmagt, som var historisk begrundet og et levn fra datidens kønsforskelle på arbejdsmarkedet og indtægter i hjemmet. Ændringen omfatter imidlertid kun forholdet mellem ægtefæller og ikke øvrige samlivsforhold eller andre nære relationer. Samtidig er der fortsat tilfælde, hvor offeret – uanset relationen mellem parterne – kan blive bundet af en aftale, selvom der ikke er et fuldmagtsforhold mellem offer og gerningsperson, som beror på en vurdering efter de almindelige aftaleretlige regler.[119] Det afgørende er, om offeret har udvist en sådan uagtsomhed, at offeret *enten* forpligtes i henhold til aftalen, *eller* at offeret ifalder erstatningsansvar over for den (i dette tilfælde långiver), der har lidt et tab som følge af misbruget af den digitale signatur.[120]

---

[115] Aftalelovens § 10, stk. 1.
[116] Karnovs noter til aftalelovens kapitel II. Om fuldmagt.
[117] Jf. aftalelovens § 11, stk. 2. Se Hansen & Ulfbeck (2014).
[118] Jf. § 11 i bekendtgørelse af lov om ægtefællers økonomiske forhold.
[119] Betænkning nr. 1456/2004 om e-signaturs retsvirkninger.
[120] Se også Karstoft (2019).

Justitia har ikke kunnet identificere trykt retspraksis om, hvilken betydning det har haft for uagtsomhedsvurderingen, når det lægges til grund, at der har været udøvet psykisk vold som nævnt i straffelovens § 243, herunder økonomisk vold. Offerets retsstilling ved gerningspersonens misbrug af offerets digitale signatur må derfor belyses med tematisk nærliggende afgørelser, som generelt handler om, hvorvidt indehaveren af en digital signatur er bundet af en låneaftale, når offerets signatur har været misbrugt af gerningspersonen.

I kendelserne U.2019.1192H og U.2019.1197H tog Højesteret udgangspunkt i en række forhold, der skal indgå i helhedsvurderingen af graden af uagtsomhed, og det har dannet praksis for efterfølgende sager:[121]

I. Omstændighederne i forbindelse med, at tredjemand (gerningspersonen) er kommet i besiddelse af indehaverens (offerets) digitale signatur (brugernavn, adgangskode, enhed med godkendelsesapp, kodeviser, osv.)
II. Indehaverens (offerets) kendskab til, at tredjemand (gerningspersonen) er kommet i besiddelse af de pågældende oplysninger.
III. Hvorvidt indehaveren (offeret) har gjort, hvad der var muligt for at forhindre misbrug (overvåge uberettiget brug af indehaverens digitale signatur og hurtigst muligt reagere på uberettiget brug ved at spærre den digitale signatur og/eller orientere aftaleparten og/eller politiet om misbruget osv.)

Ud fra det forhold, at det altid vil bero på en konkret helhedsvurdering, vil der således være tilfælde, hvor offeret er bundet af låneaftalen, selvom det ikke er offeret selv, der har indgået låneaftalen med sin digitale signatur.

I den ovenfor nævnte afgørelse U.2019.1197H fandt Højesteret, at offeret havde handlet uagtsomt ved at have udleveret sit NemID. Det skete på trods af, at offeret blev truet og anmeldte forholdet til politiet dagen efter. Modsat fandt Landsretten i afgørelsen U.2020.2647V, at offeret ikke havde handlet uagtsomt ved at udlevere sine NemID-oplysninger telefonisk til gerningspersonen, der havde udgivet sig for at være politimand, og hvor offeret kort efter havde spærret sine konti. Udgangspunktet om, at offeret ikke er aftaleretligt forpligtet af aftaler, som gerningspersonen uden offerets samtykke har indgået med offerets digitale signatur, kan illustreres ved landsrettens kendelse i sagen U.2019.3219V og Højesterets dom i U.2021.2320H.

[121] Det bemærkes, at afgørelserne er før indførelsen af straffelovens § 243, som selvstændigt kriminaliserer psykisk vold.

U.2021.2320H – Offer frifundet for erstatningsansvar for samlevers misbrug af offerets NemID

Sagen drejede sig om, hvorvidt F hæftede for en række lån. F's samlever, T, optog en række lån i F's navn ved brug af F's digitale signatur.

Højesteret lagde til grund i sin afgørelse, at T optog lånene uden F's viden og accept, at T var kommet i besiddelse af F's nøglekortoplysninger ved at tage nøglekortet fra F's pung og fotografere det, at T havde fået adgang til F's brugernavn og adgangskode via familiens fælles tablet, hvor disse oplysninger var lagret, og at T havde forsøgt at skjule misbruget af F's NemID.

Højesteret lagde desuden til grund, at F ikke havde udvist uagtsomhed, og at F i forhold til bankerne hæftede for lånene på aftaleretligt grundlag. Højesteret fandt på denne baggrund ikke, at der var oplyst omstændigheder, der kunne begrunde, at F blev pålagt erstatningsansvar over for bankerne, hvorfor F blev frifundet for bankernes betalingskrav.

I U.2020.1225V og U.2022.414H viser både landsretten og Højesteret, hvilken betydning det har for vurderingen af spørgsmålet om uagtsomhed, når offeret er blevet franarret oplysningerne eller manipuleret til at udlevere dem. Sagerne viser ligeledes, at offeret ikke bliver aftaleretligt bundet, når offeret ikke kan forhindre misbrug ved at spærre sin digitale signatur, og den sene spærring skyldes, at offeret først bliver eller burde været blevet opmærksom på, at der er tale om svindel efter, at misbruget er gennemført.

U.2020.1225V – Offer, der var blevet franarret NemID-oplysninger, hæftede for lån til kærestes spil

F og T havde boet sammen i 8 år, da F fandt ud af, at T havde optaget lån for i alt 44.000 kr. i F's navn og uden F's tilladelse eller viden herom. Beløbet var blevet brugt til spil. T havde taget F's NemID fra F's pung og affotograferet det uden F's viden herom. Herudover var det lykkedes T at få adgang til F's brugernavn og adgangskode, idet F havde tilladt, at browseren på husstandens fælles tablet skulle huske legitimationsoplysninger. Landsretten fandt, at F havde ageret meget uforsigtigt, idet F havde tilladt, at browseren på husstandens tablet skulle gemme brugernavn og adgangskode, hvorfor F skulle hæfte for de lån, som T havde indgået.

U.2022.414H – Par, der var blevet franarret deres NemID-oplysninger, var ikke bundet af lån

F1 og F2 var blevet ringet op af gerningspersonen T, som udgav sig for at være politibetjent og havde franarret parret deres NemID-oplysninger samt billeder af B's iPad med henvisning til, at politiet efterforskede en sag om hacking. Gerningspersonen havde forklaret F2, at sagen var tavshedsbelagt, og at F2 ikke måtte tale med nogen om den. F2 talte seks dage senere med en ven, som opfordrede F2 til at anmelde sagen til politiet, og F2 indgav således politianmeldelse om forholdet men foretog sig ikke yderligere. F2 opdagede først senere, at T havde hævet F2's førtidspension og havde optaget en række kviklån i både F1's og F2's navne.

Højesteret fandt, at en overgivelse af den digitale signatur ikke i sig selv er tilstrækkeligt til at indebære, at offeret bliver aftaleretligt forpligtet. Højesteret lagde vægt på, at F1 og F2 overlod deres NemID-oplysninger til T, som de troede var fra politiet og skulle anvende oplysningerne som led i efterforskningen af et hackerangreb. F1 og F2 anmeldte forholdet til politiet den samme dag, som de blev opmærksomme på, at det kunne være tale om svindel. Under disse omstændigheder fandt Højesteret, at F1 og F2 ikke havde udvist en sådan grad af uagtsomhed, at de hæftede for lånoptagelsen på et aftaleretligt grundlag.

Graden af uagtsomhed er dog fortsat et væsentligt element i vurderingen af, hvorvidt offeret har gjort, hvad der var muligt for at forhindre misbrug. Dette kan særligt illustreres ved landsrettens afgørelse i sagen U.2020.217Ø, hvor offeret blev pålagt at hæfte for en aftale indgået af gerningspersonen, fordi offeret havde ventet for længe med at indgive politianmeldelse og kontakte långiveren.

U.2020.217Ø – Offer var bundet af lån i sag, hvor personen havde ventet mere end et halvt år med at politianmelde

F havde fået hjælp af sin søsters daværende kæreste T, til at foretage nogle investeringer, hvorved T havde fået A's NemID-oplysninger, som vedkommende efterfølgende anvendte til at indgå låneaftaler for i alt 290.000 kr. i F's navn, som blev udbetalt til T. F opdagede efter noget tid lånene og konfronterede T. F bad T om at betale pengene tilbage, men T gjorde efterfølgende ikke noget for at betale pengene tilbage. Herefter konfronterede F sin søster omkring T, og F blev under denne konfrontation informeret om, at T var ludoman. F indgav herefter politianmeldelse, kontaktede banken og spærrede sit NemID.

Landsretten lagde ved sin afgørelse til grund, at der var gået mere end et halvt år fra det tidspunkt, hvor F fandt ud af, at lånene var blevet optaget i F's navn, indtil F reagerede ved at indgive politianmeldelse, kontakte banken og spærre sit NemID. Landsretten foretog en helhedsvurdering af sagen og fandt, at F havde udvist en sådan grad af uagtsomhed, at offeret hæftede for lånoptagelsen.

Ovenstående sag viser desuden, at det kan skade offerets retsstilling, hvis offeret forsøger at forhandle med gerningspersonen og derved forlænger tidsperioden, hvor offeret har kendskab til misbruget, men ikke har gjort, hvad der var muligt for at forhindre og begrænse det ved at kontakte politiet og banken samt spærre sin digitale signatur. Det er særligt relevant, fordi der i flere af ofrenes beretninger gives udtryk for, at de, eksempelvis af hensyn til parforholdet og fælles børn, forsøgte at lave aftaler med gerningspersonen. Flere ofre opfatter spørgsmålet om politianmeldelse af deres partner som et socialt dilemma, fordi de anser det som en eskalering af konflikten, eller fordi de slet ikke er klar over, om det partneren foretager sig, er strafbart. Offeret kan være bange for gerningspersonen, eller have andre grunde til at afholde sig fra at anmelde og i stedet forsøge at 'finde ud af det', hvilket potentielt kan stille offeret i en dårligere position i en senere retssag.

U.2021.1268V – Offer havde ikke ført kontrol med sin daværende kærestes brug af sit NemID og hæftede for lån

Sagen drejede sig om et lån i en bank, som var blevet optaget ved anvendelse af F's NemID.

F forklarede, at vedkommende var blevet manipuleret til at udlevere sine NemID-oplysninger af sin daværende kæreste T. T havde bedt om at låne adgang til F's konto, så T kunne overføre penge til F's konto fra en anden konto for herefter at videreoverføre pengene fra F's konto til en tredje konto. F ville gerne hjælpe T og havde på T's forespørgsel givet sit CPR-nummer/NemID-brugernavn og NemID-kodeord. I forbindelse med, at T skulle logge ind med F's NemID, havde F på flere tidspunkter sendt T engangskoder fra sit NemID-nøglekort og dertilhørende kode på SMS.

Landsretten henviste i sin afgørelse til Højesterets kendelse U.2019.1192H. Landsretten lagde til grund, at F havde udleveret sine NemID-oplysninger til T, at sagen først blev anmeldt til politiet 25 dage efter lånet blev optaget, samt at F ikke havde ført nogen kontrol med, hvad T anvendte NemID-oplysningerne til. Landsretten fandt på grundlag af disse oplysninger, at F havde udvist en sådan grad af uagtsomhed, at F aftaleretligt var forpligtet af den aftale, der var indgået som følge af T's misbrug af F's digitale signatur.

Ovenstående sag illustrerer, at i de tilfælde, hvor offeret frivilligt har udleveret sin digitale signatur, har offeret en forpligtelse til at føre kontrol med, hvordan denne bliver anvendt, for ikke at blive bundet af de eventuelle aftaler, som gerningspersonen indgår uden offerets samtykke. Hvis offeret ikke fører kontrol, risikerer offeret at blive bundet af aftaler indgået med sin digitale signatur ved ikke at handle rettidigt fra det tidspunkt, hvor offeret blev eller burde være blevet bekendt med misbruget af sin digitale signatur.

Ugyldighedsgrunde ved voldelig tvang og misbrug

For at en aftale skal være gyldig, skal den, der indgår aftalen have en retlig handleevne. Retlig handleevne er en persons evne til at træffe beslutninger med retsgyldighed og indgå bindende kontraktforhold.

For at en aftale skal være lovlig, skal den person, der indgår aftalen, have en retlig handleevne. Retlig handleevne er en persons evne til at træffe retligt gyldige beslutninger og indgå bindende aftaler. I nogle tilfælde kan omstændighederne omkring aftalens indgåelse således føre til, at aftalen bliver erklæret ugyldig.

Aftalelovens § 28 beskriver, hvordan det skal vurderes, om offeret er bundet af den aftale, som gerningspersonen har indgået ved hjælp af offerets digitale signatur. Hvis det vurderes, at offeret er bundet, er spørgsmålet, hvordan offeret står, hvis gerningspersonen har overført eller hævet de lånte penge fra offerets bankkonto. Denne situation reguleres af betalingsloven, hvilket vil blive beskrevet i det følgende afsnit.

I de tilfælde, hvor offeret gennem voldelig tvang har overdraget sin digitale signatur, kan der i medfør af princippet i aftalelovens § 28, stk. 2, påhvile offeret en forpligtelse til at reklamere over for aftaleparten. Hvis offeret ikke reklamerer uden ugrundet ophold, kan offeret ikke påberåbe sig indsigelsen om voldelig tvang.

Offerbeskyttelsen har faldgruber

Betalingsloven regulerer overførelser mellem bankkonti, kortbetalinger, mobile betalinger og andre former for ikke-kontante betalingsmetoder.[122] Loven fastlægger også rettigheder og forpligtelser og er lex specialis (særlovgivning for et specifikt retsområde) for aftaleforhold mellem forbrugere og udbydere af betalingstjenester.[123] Betalingslovens formål er er at sikre en effektiv og sikker betalingsinfrastruktur, som skal beskytte forbrugere[124], og loven giver således en videre beskyttelse end aftaleloven. Hvis gerningspersonen får udbetalt pengene fra lånet til offerets bankkonto og efterfølgende overfører pengene til sin egen konto eller hæver dem i en hæveautomat, vil det som udgangspunkt være en "uautoriseret betaling eller transaktion" efter betalingsloven.[125] Retsvirkningen heraf er, at offeret som udgangspunkt kan kræve pengene tilbageført af betalingstjenesteudbyderen.[126]

Til trods for betalingslovens vide beskyttelse er der således også faldgruber, som ofre for økonomisk vold nemt kan falde i. Forbrugerombudsmanden har netop specificeret, at betalingslovens beskyttelse kun finder anvendelse i de situationer, hvor der er tale om misbrug af en betalingstjeneste.[127] Det vil sige, at misbrug af digital signatur til optagelse af lån kun vil være beskyttet af betalingsloven, hvis provenuet af lånet er indsat på offerets konto og efterfølgende kommer i gerningspersonens besiddelse.[128] Dette indebærer, at i de tilfælde, hvor gerningspersonen misbruger offerets digitale signatur til at optage et kviklån hos en långiver, som ikke er betalingstjeneste, og derudover sørger for, at provenuet af lånet bliver overført direkte til gerningspersonen selv, vil situationen falde uden

[122] Lovforslag L 157, FT 16/17, som fremsat.
[123] Ibid.
[124] Ibid.
[125] Jf. betalingslovens § 18. En uautoriseret betaling eller transaktion er de tilfælde, hvor gerningspersonen uden offerets tilladelse hæver eller videreoverfører pengene fra lån optaget i offerets navnet, eller i det hele taget disponerer over de øvrige midler på offerets bankkonto.
[126] Jf. betalingslovens §§ 99 og 100, jf. også § 100, stk. 1, 2. pkt., jf. § 98, stk. 1, 1. pkt. Betalingstjenesteudbydere er de selskaber, der er omfattet af betalingstjenestelovens § 2, stk. 1, f.eks. pengeinstitutter og udstedere af elektroniske penge.
[127] Justitsministerens besvarelse af 15. marts 2021 af spørgsmål nr. 666 (Alm. del) fra Folketingets Retsudvalg.
[128] Ibid.

for betalingslovens beskyttelse. Mange af undersøgelsens informanter har netop berettet om, at mange af ofrene har været udsat for misbrug af digital signatur, som har været brugt til at tegne sådanne kviklån, og hvor låneprovenuet er blevet overført direkte til gerningspersonen.

Betalingstjenesteudbyderens sikkerhedsforanstaltninger er utilstrækkelige

Betalingsloven foreskriver, at udbyderne skal sikre, at det alene er brugeren, som har adgang til og rådighed over den personlige sikkerhedsforanstaltning.[129] Udbyderen er også forpligtet til at foretage en kreditværdighedsvurdering af låntager efter kreditaftaleloven.[130] Herudover er udbyderne underlagt regler om kundekendskabsprocedurer i medfør af hvidvaskloven, som har til formål at sikre, at udbyderen kender identiteten på den enkelte låntager. Kravet om en kundekendskabsprocedure indebærer f.eks., at udbyderen skal indhente identitetsoplysninger vedrørende kunden.[131]

Hvis brugeren (offeret) gør gældende over for udbyderen, at et lån, der er optaget ved brug af offerets digitale signatur, ikke er optaget af den pågældende selv, er udbyderen i medfør af reglerne om god skik for finansielle virksomheder forpligtet til at orientere offeret om reglerne på området samt om muligheden for at få spørgsmålet om låneaftalens gyldighed prøvet ved ankenævn eller domstolene.[132]

Det vil i første omgang være udbyderen selv, som vurderer, om brugeren (offeret) er berettiget til at få tabet dækket, og hvilken grad af dækning brugeren (offeret) er berettiget til. Hvis offeret herefter mener, at udbyderens afgørelse er forkert, kan offeret indbringe afgørelsen for det finansielle ankenævn eller domstolene.[133]

En større dansk bank har i et interview med Justitia givet udtryk for, at ofre i sager om økonomisk vold oftest først sent i forløbet henvender sig til deres bank, hvilket vanskeliggør bankens muligheder for at undersøge forholdet og forhindre yderligere uautoriserede overførelser, lån mv., som i sidste ende kan resultere i, at offerets muligheder for at få tilbageført pengene fortabes. Dette bekræftes af andre informanter, hvoraf mange beretter, at de først sent henvender sig til politiet, banker eller andre kreditorer.

Betalingslovens regler om offerets mulighed for at få sine penge tilbage, når der er foretaget en uautoriseret transaktion efter betalingsloven, afhænger af, om transaktionen er sket ved anvendelse

[129] Lovforslag L 157, FT 16/17, som fremsat. Se betalingslovens § 7, nr. 29 for de specifikke krav til betalingsforanstaltninger.
[130] Jf. kreditaftalelovens § 7 a, stk. 2, nr. 17.
[131] Kreditaftalelovens § 17, stk. 2. Se desuden daværende justitsminister Nick Hækkerups besvarelse af spørgsmål nr. 666 (Alm. del) fra Folketingets Retsudvalg, 15. marts 2021, s. 3-4.
[132] Justitsministerens besvarelse af spørgsmål nr. 666 (Alm. del) fra Folketingets Retsudvalg, 15. marts 2021.
[133] Ibid.

af den personlige sikkerhedsforanstaltning eller ej, og om offeret har levet op til sine forpligtelser efter betalingsloven.[134]

Til trods for krav til sikkerhedsforanstaltninger hos udbyderne beretter denne undersøgelses informanter om, at der jævnligt sker misbrug og svindel ved lånoptagelser, pengeoverførelser mv. Dette understøttes også af banksektorens oplysninger om deres erfaringer med behandlingen af økonomisk kriminalitet, som er omtalt i kapitel 9.2, hvilket peger på, at sikkerhedsforanstaltningerne fortsat er udfordret.

Ingen hensyn til de særlige omstændigheder i sager om økonomisk vold

I tilfælde af misbrug af en betalingstjeneste[135] er udgangspunktet i henhold til betalingsloven, at offeret skal have fuld dækning for sit tab af betalingstjenesteudbyderen.[136] Hvis offeret undlader at opfylde sin pligt til at reklamere over for betalingstjenesteudbyderen og ikke hurtigt informerer om misbruget af den personlige sikkerhedsforanstaltning, når tvangen er ophørt, risikerer offeret at være fuldt ansvarlig for det beløb, der er blevet misbrugt.[137] Et eksempel på en sådan sag er U2010.1819Ø.

U.2010.1819Ø – Offer hæftede fuldt ud efter betalingslovens § 100, stk. 5, og princippet i aftalelovens § 28, stk. 2

F havde erhvervet et betalingskort med tilhørende pinkode. F's samlever, T, tvang ved vold og trussel om vold F til at udlevere betalingskortet og pinkoden til sig, hvorefter T benyttede kortet. Kortudsteder krævede herefter betaling af F for de foretagne indkøb.

Landsretten fandt, at F havde udleveret koden til kortet til T under omstændigheder, hvor F måtte have indset, at der var risiko for misbrug, og F hæftede derfor for T's misbrug af kortet efter det tidspunkt, hvor T havde mulighed for at underrette kortudstederen om misbruget.

Efter betalingsloven kan visse specifikke omstændigheder medføre, at offeret selv skal påtage sig hele eller en del af tabet.[138] En omstændighed er f.eks. hvis offeret har handlet svigagtigt eller med forsæt har undladt at opfylde sine forpligtelser efter betalingsloven. I disse tilfælde kan offeret risikere at hæfte fuldt ud for tabet. Betalingsloven specificerer også, at brugeren skal beskytte

[134] Jf. betalingslovens § 82, stk. 1, 2. pkt. Se også justitsministerens besvarelse af spørgsmål nr. 666 (Alm. del) fra Folketingets Retsudvalg, 15. marts 2021.
[135] En betalingstjeneste kan f.eks. være en fysisk pengeoverførsel, mobile betalinger eller betalinger via internettet. Der henvises i øvrigt til bilag 1 i lov om betalingstjenester og elektroniske penge.
[136] Betalingslovens § 100, stk. 1, 1. pkt.
[137] Efter betalingslovens § 100, stk. 5, jf. princippet i aftalelovens § 28, stk. 2.
[138] Betalingslovens § 100, stk. 2-5.

betalingsinstrumentet (brugerens adgang til betalingstjenesten).[139] Den del af tabet, som offeret selv skal betale, kan således forøges afhængigt af graden af medvirken til misbruget.[140]

Kompensationsordning for misbrug af MitID er utilstrækkelig

Som følge af et politisk ønske om afdækning af borgeres stilling ved økonomisk svindel med digital signatur, nedsatte den daværende regering i maj 2021 en arbejdsgruppe, som skulle afdække regelgrundlaget for snyd med digital signatur samt komme med anbefalinger til at sikre, at borgere, der har været udsat for misbrug af digital signatur, ikke hæfter eller lider et økonomisk tab, hvis de ikke har handlet uagtsomt.[141] Ordningen skulle sikre borgernes retsstilling og tillid til de offentlige systemer, således at staten kompenserer offeret for udbetalinger, som offeret uforskyldt ikke har modtaget grundet svindel med oplysninger i NemKonto-systemet.[142]

Som resultat af arbejdsgruppens arbejde trådte en ny kompensationsordning for ofre, der har været udsat for svindel med deres NemKonto, i kraft den 1. august 2022. Ordningen skulle sikre kompensation til ofre, som ikke har modtaget deres løn, børnepenge, feriepenge, folkepension mv., fordi en gerningsperson har misbrugt offerets digitale signatur til at ændre offerets NemKonto. Det er en forudsætning for at opnå kompensation, at offeret ikke har bidraget til fejlen eller svindlen.[143]

Afgørelse om kompensation træffes på grundlag af en skønsmæssig vurdering. I vurderingen indgår borgerens eventuelle uagtsomhed, under hvilke omstændigheder gerningspersonen er kommet i

---

[139] Ibid.

[140] Det følger af betalingslovens § 100, stk. 3, at I de situationer, hvor offerets personlige sikkerhedsforanstaltning, f.eks. digital signatur, har været anvendt til at overføre eller hæve pengene, så hæfter offeret som udgangspunkt med op til 375 kr. for tabet. Den resterende del af tabet, som offeret ikke hæfter for, hæfter betalingstjenesteudbyderen for. Offeret kan også fritages for hæftelsen for de 375 kr., hvis tabet, tyveriet eller den uberettigede tilegnelse af det til betalingstjenesten hørende instrument eller personlige sikkerhedsforanstaltning ikke kunne opdages af offeret forud for den uberettigede anvendelse, jf. betalingslovens § 100, stk. 8.

Det følger endvidere af betalingslovens § 100, stk. 4, nr. 1, at hvis offerets personlige sikkerhedsforanstaltning har været anvendt til at overføre eller hæve pengene, og offeret har forsømt at underrette betalingstjenesteudbyderen "snarest muligt efter at have fået kendskab til, at det til betalingstjenesten hørende betalingsinstrument er bortkommet, eller den personlige sikkerhedsforanstaltning er kommet til den uberettigedes kendskab", hæfter offeret med op til 8.000 kr. for tabet.

Det følger videre af betalingslovens § 100, stk. 4, nr. 2, at hvis offerets personlige sikkerhedsforanstaltning har været anvendt, og offeret "med forsæt har overgivet den personlige sikkerhedsforanstaltning til den, der har foretaget den uberettigede anvendelse [gerningspersonen], uden at forholdet er omfattet af stk. 5", hæfter offeret med op til 8.000 kr. for tabet. Det skal bemærkes, at groft uforsvarlig adfærd er en væsentlig skærpelse af standarden grov uagtsomhed, som normalt anvendes som en betegnelse for tilsidesættelse af den agtpågivenhed, som selv skødesløse personer plejer at udvise. Se f.eks. lovforslag L60, FT 91/92, som fremsat.

[141] Finansministeren sendte i januar 2022 arbejdsgruppens afrapportering til Folketingets Retsudvalg, hvoraf det fremgår, at arbejdsgruppen ikke fandt anledning til at foreslå ændringer om de almindelige hæftelsesregler. Se Folketingssamling 2020-21, Alm. del bilag 158, Kommissorium og tidsplan for arbejdsgruppen om hæftelse i forbindelse med svindel med NemID, fra finansministeren, Indenrigs- og Boligudvalget (BOU).

[142] Lovforslag L 165, FT 21/22, som fremsat.

[143] Ibid.

besiddelse af offerets oplysninger, om offeret havde haft kendskab til, at gerningspersonen var kommet i besiddelse af de pågældende oplysninger, samt om offeret har gjort, hvad der var muligt for at forhindre misbrug, f.eks. ved at spærre sin digitale signatur så hurtigt som muligt. Kompensationsordningen dækker ikke svindel, der er omfattet af de aftaleretlige ugyldighedsgrunde som f.eks. falsk eller tvang. Disse tilfælde kan foreligge, hvor en gerningsperson tvinger offeret til at optage et banklån og derefter foranlediger, at lånet udbetales til gerningspersonens egen bankkonto.[144]

Samlet set er ordningen udelukkende målrettet personer, som er udsat for svindel i relation til deres Nemkonto.[145] Blandt Justitias informanter er der imidlertid flere eksempler på, at gerningspersonen optager et kviklån, og sikrer sig, at provenuet af lånet udbetales direkte til gerningspersonens konto, hvilket vil falde uden for ordningens beskyttelse. Ordningen har derfor ikke taget højde for de situationer, som ofre for økonomisk vold kan blive udsat for, hvilket placerer ofre for denne særlige form for udnyttelse i en gråzone.

9.2 Banksektorens erfaringer med økonomisk vold

Justitia er gennem flere henvendelser til banker og deres interesseorganisation Finans Danmark blevet gjort bekendt med, at det kun er et fåtal inden for sektoren, som har viden om økonomisk vold.[146] Bankernes fokus centrerer sig hovedsageligt om bekæmpelse af generel økonomisk kriminalitet, hvor almindelige former for svindel og misbrug såsom uberettiget brug af digital signatur, phishing, falske sms'er og fupopkald fylder i bankernes interne politikker og indsatser.[147]

Det har ikke været muligt for Justitia at få indsigt i data om omfanget af sager om økonomisk vold hos banker og kredit- og pengeinstitutter. I et interview har en større dansk bank givet udtryk for, at det er svært at opgøre antallet af sager om økonomisk vold, da sagerne er meget vanskelige som følge af kompleksiteten i parforhold, hvor følelser og økonomi er vævet sammen. Sådanne sager adskiller sig fra sager om almindelig økonomisk kriminalitet. Herudover berettes der også om, at mange ofre først henvender sig til deres bank lang tid efter, at gerningspersonen har begået de konkrete gerninger, hvilket vanskeliggør både opklaringen og mulighederne for at stoppe eller omgøre uautoriserede handlinger. Der gives også udtryk for, at den teknologiske udvikling er konstant og genererer nye muligheder for svindlere, hvilket vanskeliggør sektorens og myndighedernes muligheder for at udarbejde langsigtede løsninger gennem politikker og øget regulering.

Som et bud på løsninger til at hjælpe ofre for økonomisk kriminalitet peger en større dansk bank på flere præventive tiltag gennem oplysningskampagner fra både banker og myndigheder. Der peges

[144] Lovforslag L 165, FT 21/22, som fremsat.
[145] Ibid.
[146] Lignende undersøgelse er foretaget af www.pengevold.dk, som har rundspurgt 70 banker og pengeinstitutter. Tilgængelig online via: https://pengevold.dk/artikler/pressemeddelelse-2023.

også på at viderebygge det eksisterende samarbejde mellem de relevante parter såsom politi, ministerier og deres dertilhørende styrelser og myndigheder, banker, it-leverandør mv., som kan skabe et solidt fundament til at finde frem til de nødvendige løsninger på problemstillingerne.

9.3 Delkonklusion

Den øgede digitalisering i Danmark har givet borgere, virksomheder og offentlige myndigheder mulighed for mobilitet, agilitet og ikke mindst fordele på tværs af samfundet, så de fleste ting kan klares på computeren, herunder adgang til bankkonti, optagelse af lån, indgåelse af aftaler, stiftelse af virksomheder eller udstedelse af fuldmagt. Indførelsen af den digitale signatur har dog også skabt udfordringer, fordi den enkelte borgers underskrift ikke længere sker ved fysisk fremmøde og underskrift i bankens filial, hos skattemyndighederne eller bilforhandleren. Det betyder, at det ikke længere er muligt for f.eks. banken at kontrollere, om det er den rigtige person, som har underskrevet et dokument. Det er ikke muligt at angive et nøjagtigt estimat for omfanget af identitetstyveri ved brug af digital signatur og svindel med NemKonto på grund af forskellig registreringspraksis og metodiske usikkerheder ved sammenligning af data.[148] Ofre, politiansatte, krisecentre og banker har dog berettet om stigende svindel med digital signatur og øget kompleksitet i sagerne. Det understreger, at økonomisk vold som en del af psykisk vold udgør et problem.

Der kan ikke herske tvivl om, at muligheden for at bruge digital signatur sikrer, at en række tjenester bliver lettere at anvende for en stor del af den danske befolkning, og dermed er digital signatur en vigtig brik i den digitale udvikling af samfundet. Hertil kommer de bagvedliggende hensyn til "omsætningens sikkerhed", hvor det er afgørende, at modtageren af erklæring med digital signatur, f.eks. den godtroende kreditor, kan have tillid til teknologien bag den digitale signatur og erklæringens forpligtende virkning. Derfor er der også et vist ræsonnement i at stille krav til, at indehaveren af en digital signatur påtager sig et ansvar ved opbevaring og deling af denne. Det forpligter samtidig indehaveren af en digital signatur til at værne om den og aktivt forsøge at forhindre misbrug.

Trykt retspraksis viser, at selvom udgangspunktet er, at ofre, hvis digitale signatur er blevet misbrugt, ikke hæfter over for deres bank, långiver eller anden kreditor for pengeoverførelser eller optagelse af lån, så kan offeret efter omstændighederne alligevel blive bundet af aftaler og ifalde erstatningsansvar. Ved misbrug af digital signatur stilles der nemlig strenge krav til indehaveren af den digitale signaturs påpasselighed. Domstolenes vurdering af, hvor grænsen går, peger i lidt forskellige retninger, hvilket kan indikere, at loven ikke er tilstrækkelig klar.[149] Samtidig ses det ikke at indgå i domstolenes vurderinger, at der ofte hersker en særlig tillid i parforhold, der ikke ses i andre relationer mellem venner, bekendte og kollegaer. Personer i et parforhold har som udgangspunkt en forventning om og tiltro til, at deres partner vil dem begge det bedste. Eksempelvis får personer i parforhold ofte fælles børn, som giver dem en række særlige forpligtelser over for hinanden, og de optager ofte

[148] Digitaliseringsstyrelsen, KL et al. (2020).
[149] Se eksempelvis forskellen i retspraksis U.2021.2320 og U.2020.1225V.

store økonomiske forpligtelser sammen, f.eks. huslån, sommerhuslån og billån, ligesom de kan lave aftaler om fællesøkonomi samt foretage fælles investeringer og aldersopsparing, hvilket har betydning for offerets vurdering af partnerens handlinger og intentioner.

Den særlige relation i parforhold kan også have en afledt effekt på den enkeltes (manglende) påpasselighed, som hverken lovgivning eller retspraksis reflekterer. Dette understøttes af flere informanter, som beretter om, at deres forhold bar præg af en særlig tillid, og at de havde en forestilling om, at relationen ville forbedre sig, hvis de ikke modsatte sig gerningspersonens vilje. Samtidig kan en nedværdigende og undertrykkende behandling gøre ofrene mindre påpasselige, fordi de vil strække sig langt for at undgå de voldelige konsekvenser, som dermed tager forrang over beskyttelsen af ofrenes økonomi.

På det politiske niveau er der en vis opmærksomhed på omfanget af misbrug under anvendelse af offerets digitale signatur, som bl.a. har mundet ud i en kompensationsordning. Imidlertid omfatter ordningen udelukkende svindel og misbrug af offerets Nemkonto. Flere af undersøgelsens informanter beretter imidlertid om situationer, hvor gerningspersonen misbruger offerets digitale signatur til at optage lån, som udbetales direkte til gerningspersonens egen konto. Det falder uden for ordningen og efterlader således ofrene i en gråzone.

Blandt undersøgelsens informanter er der en vis usikkerhed om rettigheder og retsstilling ved uberettiget brug af ofres digitale signatur. Som en større dansk bank også har peget på, bør det overvejes, om der skal lanceres en informationsindsats ved f.eks. digital låneansøgning, større pengetransaktioner eller virksomhedsstiftelse, som kan skabe en sikkerhedsmekanisme, der advarer om konsekvenser og mulige strafferetlige konsekvenser ved uautoriseret brug af en anden persons digitale signatur.

I dag er det forskelligt, hvilke regler, som gælder for misbrug af andre personers digitale signaturer, alt afhængig af, om forholdet skal vurderes efter betalingsloven, kreditaftaleloven og hvidvaskreglerne. Det skaber forskellig regulering af de misbrugssituationer, som ofre for økonomisk vold kan blive udsat for.[150] Der er eksempelvis forskel på betalingstjenesteudbyders og långivers ansvarsfordeling ved misbrug af aftaleindgåelser og transaktioner foretaget med digital signatur over internettet.[151] Betalingsloven, kreditaftaleloven og reglerne om hvidvask stiller her en række mere strenge krav til udbydere af betalingstjenester. Når en långiver f.eks. via et kviklån på internettet opererer under færre krav til verificering og selvbedømmelse sammenlignet med en traditionel bank, kan det overvejes, om de eksisterende regler i tilstrækkelig grad beskytter ofrenes rettigheder i tilfælde af misbrug. Det kan også være relevant at vurdere, om långivere bør bære den samme risiko som banker.

[150] Det samme gælder for andre situationer af økonomisk kriminalitet.
[151] Dette er også blevet pointeret i Karstoft (2019).

Det anbefales på denne baggrund, at justitsministeren og erhvervsministeren i eventuelt samarbejde med digitaliseringsministeren skal nedsætte en ekspertgruppe el. lign., som skal udarbejde en kommissionsbetænkning om forbedring af retsstillingen for ofre for økonomisk vold.

Dette arbejde skal omfatte spørgsmål om:

- Parforholdets særlige betydning i forhold til offerets påpasselighed og dømmekraft i sager om økonomisk vold, samt hvordan dette bør indgå i sagernes oplysning og videre behandling i retssystemet.
- Den nugældende kompensationsordning for misbrug af digital signatur, herunder om den tillige bør omfatte situationer, hvor gerningspersonen har tilegnet sig midlerne på sin egen konto.
- Udfordringerne ved kviklån, herunder om udbyderne bør ligestilles med betalingstjenesteudbydere og underlægges samme grad af hæftelses- og ansvarsforpligtelser gennem betalingsaftaleloven og kreditaftaleloven med henblik på at reducere risikoen for gældsforpligtelser for ofre for økonomisk vold, når gerningspersonen optager kviklån i offerets navn.
- En informationsindsats om risikoen for økonomisk vold, digital signatur, brugernes rettigheder, hvem de skal kontakte ved misbrug, og hvornår de skal være påpasselige og beskytte sig mod misbrug.

9.4 Gældssanering

Ofre for økonomisk vold kan risikere at stå i en situation, hvor deres kreditværdighed er ødelagt som følge af den store gæld, gerningspersonen har optaget i deres navn. Som beskrevet ovenfor kan der være situationer, hvor offeret ikke hæfter for gælden, men i dette afsnit beskrives, hvilke muligheder offeret har for at få eftergivet hele eller dele af den gæld, som offeret måtte hæfte for. I nedenstående afsnit skelnes der mellem skyldner, som i nærværende undersøgelse er offeret for økonomisk vold, der skylder penge til et firma, og kreditor som typisk vil være en bank eller långiver.

Eftergivelse af gæld kan ske gennem gældssanering. Formålet med gældssanering er at hindre de betydelige skadevirkninger, der er for skyldner, når skyldner er endt som håbløst forgældet, men også at sikre kreditorerne, at der sker en betryggende konstatering af, om skyldnerens gæld virkelig er håbløs. Gældssanering er derfor et instrument, der i hovedtræk går ud på, at skyldners gæld kan blive nedsat eller slettet. Gældssanering kan både betyde, at en gæld slettes fuldstændigt, eller at den nedsættes til et beløb, som skyldneren er i stand til at betale inden for en overskuelig periode. Hvis gælden nedsættes, fastsættes beløbet og afbetalingsperioden i lyset af personens forhold. Det er altså en måde, hvorpå personer kan komme ud af håbløs gæld inden for en overskuelig periode. Sager om gældssanering behandles af skifteretten, og det er gratis at søge om gældssanering. Der er desuden ingen begrænsninger på, hvor mange gange en skyldner kan søge, men sikret gæld f.eks. billån med pant i bilen, kan ikke blive gældssaneret.

Der gælder en række betingelser, som skal være opfyldt, før en skyldner kan få gældssanering efter konkurslovens § 197. Grundbetingelserne er, at gælden skal være så stor, at det ikke er realistisk for skyldneren at betale gælden tilbage inden for de nærmeste år, og at det er sandsynligt, at en gældssanering vil føre til en varig forbedring af skyldnerens vilkår. Herudover er der en række andre betingelser, der i det konkrete tilfælde kan forhindre gældssanering, som f.eks. hvis skyldneren er under uddannelse, eller hvis skyldneren har undladt at afdrage på sin gæld, selvom skyldneren har haft rimelig mulighed for det. Herudover lægges der ved vurderingen generelt også vægt på gældens alder. Der vil dog i hver sag være tale om en vurdering af de konkrete omstændigheder.

Flere interviewpersoner fortæller til Justitia, at den gæld, der optages i deres navn, oftest er forbrugsgæld i form af f.eks. kviklån. Gældssanering kan dog normalt ikke gives, hvis skyldneren har handlet økonomisk uansvarligt. Det er vigtigt at bemærke, at typen af gæld, især forbrugsgæld, kan have betydning, medmindre gælden under særlige omstændigheder anses for at være rimelig.[152] Dette betyder, at ofre for økonomisk vold, hvor gerningspersonen har optaget forbrugsgæld i offerets navn, kan risikere, at de ikke opfylder betingelserne for gældssanering, som følge af gældens karakter.

[152] Jf. Konkurslovens § 197, stk. 2, litra c. Af bemærkningerne til konkurslovens § 197 fremgår det, at det ikke er økonomisk uforsvarligt at optage forbrugslån til små fornødenheder, f.eks. udskiftning eller reparation af en fryser, et køleskab eller et par briller eller tandlægeregninger. Gældssanering kan dog nægtes, hvis det forventes, at det er nødvendigt for personen også fremadrettet at låne penge til indkøb af almindelige dagligvarer som fødevarer og produkter til pleje og rengøring, da gældssaneringen i så fald ikke vil føre til en varig forbedring af personens vilkår. Hvis der er tale om genstande, der ikke er nødvendige, må det vurderes, om der har været tale om et overforbrug, hvilket vil tale imod gældssanering. Se de specielle bemærkninger til konkurslovens § 197, stk. 2, litra c, forslag til Lov om ændring af konkursloven (Indførelse af regler om forebyggende rekonstruktion, revision af reglerne om rekonstruktion og gældssanering, herunder implementering af rekonstruktions- og insolvensdirektivet), Lovforslag L181, FT 2021/22).

U.2020.3477 – Forbrugsgæld stiftet af tidligere ægtefælle i offerets navn ved anvendelse af offerets NemID var til hinder for at indlede gældssaneringssag

En skyldner F havde søgt om gældssanering. F forklarede, at det var vedkommendes tidligere ægtefælle T, der havde optaget en meget stor gæld i F's navn, dengang de var gift. T havde brugt F's NemID til at optage lånene, som F selv havde givet T, herunder passwordet. F forklarede, at F havde givet oplysningerne til T, fordi T vidste mere om økonomi, og det så var nemmere, at T ordnede det. F havde ikke vidst, at lånene var blevet optaget og forklarede, at pengene efter udbetaling var blevet overført til T's konto, og at T antageligt havde brugt pengene til sin spillegæld. F havde anmeldt T til politiet for bedrageri.

Skifteretten kom frem til, at forbrugsgælden på daværende tidspunkt var til hinder for gældssanering. Skifteretten lagde vægt på, at F kunne have undersøgt sine kontoudtog og dermed have opdaget T's lånoptagelser. Skifteretten lagde desuden vægt på, at F selv havde givet T oplysninger om password og nøglekort. Det kunne ikke føre til et andet resultat, at pengene ikke var kommet ansøgeren direkte til gavn. F kærede kendelsen til landsretten og anførte blandt andet, at T havde erkendt misbruget, og at det ikke var rimeligt, at F skulle hæfte for en gæld, der var optaget ved en strafbar handling. Landsretten tiltrådte skifterettens beslutning om ikke at indlede en sag om gældssanering.

Det fremgår ikke af konkursloven, hvilken betydning det måtte have, at en anden person har indgået lånet i skyldneres navn, eller hvis lånet er indgået som en del af udøvelsen af psykisk vold. Dog tillagde hverken skifteretten eller landsretten i ovennævnte U.2020.3477 betydning til den omstændighed, at gerningspersonen havde erkendt misbruget af offerets digitale signatur. Offeret kan således risikere at fortabe sin mulighed for gældssanering, selvom gerningspersonen har erkendt misbruget.

9.5 Delkonklusion

Gældssanering har til formål at hindre betydelig økonomisk længerevarende skade for personer, der er blevet håbløst forgældede, så de får mulighed for at komme videre og opnå en varig forbedring af deres økonomiske forhold. Gældssanering gives som udgangspunkt ikke, hvis personen, der er kommet i økonomisk uføre, har handlet uforsvarligt i økonomiske anliggender. Det har eksempelvis betydning, om gælden er forbrugsgæld, heriblandt kviklån, som kan afskære muligheden for gældssanering.

Blandt informanterne gives der flere eksempler på situationer, hvor et offer for økonomisk vold ikke har haft indflydelse eller indsigt i, hvad gerningspersonen har optaget af gæld i offerets navn. I flere af eksemplerne har gerningspersonen optaget dyre kviklån eller anden gæld, hvor pengene er brugt, og hvor offeret står tilbage med en stor ubetalt regning. Ofre for økonomisk vold falder på den måde mellem to stole, da de på den ene side er ofre for en økonomisk forbrydelse, men samtidig bliver gjort ansvarlige for handlinger, som de ikke havde indflydelse på.

Med henblik på at lette adgangen til gældssanering anbefales følgende:

- At justitsministeren skal indføre en særlig mulighed for at få gældssanering, når et offer for økonomisk vold bliver håbløst forgældet som følge af den udøvede økonomiske vold.
- At justitsministeren skal tage initiativ til at domstolene skal tillægges en særlig kompetence til at vurdere, om offeret skal tildeles gældssanering– også når offeret ikke lever op til de generelle betingelser for gældssanering (tilsvarende ses i inddrivelseslovens § 13, stk. 6).

10 Konklusion

Økonomisk vold betragtes som en del af psykisk vold, men dens præcise omfang og karakter er kun beskrevet i meget begrænset omfang i lovens forarbejder. Først i 2019 blev psykisk vold selvstændigt kriminaliseret med indførelsen af straffelovens § 243, hvilket markerede en banebrydende udvikling i opfattelsen og kriminaliseringen af psykisk vold. Den nye bestemmelse er et væsentligt skridt på vejen mod en bredere forståelse af psykisk vold i dansk ret, som inkluderer en klarere definition af økonomisk vold. Dog viser en gennemgang af interviews med ofre og trykt retspraksis, at det økonomiske spørgsmål kun sjældent er en del af politiets efterforskning og rettens behandling af straffesager om psykisk vold.

De voldelige relationer, som ofrene har levet i, er i alle beretninger sammensat af flere forskellige former for vold og præget af svære dilemmaer. Den sammensatte vold flyder sammen i ofrenes bevidsthed, og de skelner ikke nødvendigvis mellem psykisk og økonomisk vold. Ofrene har gennemlevet vold af både fysisk og psykisk karakter, herunder blevet truet og fået frataget egenbestemmelse over deres egen økonomi. Volden har ofte stået på over flere år, og ofrene beretter om, at volden var en altoverskyggende og konstant del af deres hverdag. Nogle ofre beretter sågar, at volden over tid blev normaliseret og mindre italesat, hvilket senere gav dem problemer med at skulle genkalde sig konkrete voldsepisoder. Ofrene har ændret deres adfærd som konsekvens af volden og har undervejs betvivlet deres egen hukommelse, herunder deres opfattelse af, hvorvidt de var udsat for vold. Samtidig er flere ofre i tvivl om, hvilke rettigheder de reelt har, og hvordan de skal søge om hjælp. Gerningspersonens manipulation af offeret udgør således en væsentlig barriere for genoprejsning, fordi den fastholder offeret i volden og påvirker offerets hukommelse i retning af accept af gerningspersonens handlinger.

Beretninger fra ofre for økonomisk vold som en del af psykisk vold viser, at der er nogle grundlæggende uoverensstemmelser mellem ofrenes situation, og den behandling de modtager i det retlige system. Uoverensstemmelsen består i, at ofrenes ønsker og behov for økonomisk genoprejsning som udgangspunkt ikke er i fokus i den retlige behandling, der i stedet er rettet mod at straffe gerningspersonen. Ofrene får således indtryk af, at det retlige system ikke er i stand til at hjælpe dem med at få afhjulpet de negative følgevirkninger af den økonomiske vold. Samtidig beretter nogle ofre, at de i mødet med systemet har oplevet ikke at blive taget alvorligt eller er blevet vejledt om ikke at anmelde, ligesom de har oplevet at være til besvær og ikke blive taget alvorligt. Sådanne hændelser danner barrierer for, at ofrenes sager undergives strafferetlig behandling.

Samtidig har det væsentlig betydning, at volden finder sted inden for rammerne af en nær relation, fordi det sætter offeret i en position, hvor det kan have store sociale og familiære konsekvenser at modsætte sig gerningspersonen. I flere beretninger udnytter gerningspersonen offerets relationer til venner og familie og offerets børn som midler til at fastholde offeret og kontrollere offerets adfærd. Volden får i sådanne tilfælde betydning for en bredere kreds, hvilket bringer offeret i et dilemma, hvor de skal navigere mellem gerningspersonens krav og ønsket om at beskytte sine nærmeste mod

at blive inddraget i volden. Ofte isoleres offeret fra omverdenen og bliver som følge heraf mere afhængig af gerningspersonen.

Medarbejdere på tværs af politikredsene beskriver en række udfordringer, når det kommer til den indledende efterforskning og retlige behandling af økonomisk vold. Efterforskerne beskriver, at der på tværs af politikredsene eksisterer et uensartet vidensgrundlag om psykisk og økonomisk vold, bl.a. som følge af forskellig efteruddannelse. Politiet er desuden udfordrede af den svære bevisbyrde i sager om psykisk vold, hvilket kan påvirke prioriteringen i efterforskningen af sagskomplekser, hvor der også er rejst tiltale for andre forhold med en højere strafferamme. I sådanne tilfælde er der tegn på, at psykisk vold bliver nedprioriteret til fordel for forhold, der er mindre vanskelige og ressourcekrævende at efterforske.

Beretninger fra en række medarbejdere ved politiet og krisecentrene viser, at der eksisterer et uformelt samarbejde mellem politi og krisecentre, der har til formål at hjælpe ofrene uden for det retlige system. Samarbejdet består i, at politiet vejleder anmeldere til at søge ophold på krisecentre. Dette gælder også i tilfælde, hvor politiet ikke fører sagen videre. Samtidig vejleder krisecentrene deres beboere om at anmelde volden til politiet. Der er således flere eksempler på, at der i praksis gøres en indsats for at hjælpe ofre med de problemer, som det retlige system ikke adresserer, eller som er for akutte til at afvente retlig behandling. Det er dog gennemgående, at krisecentre og politi ikke har de kompetencer der skal til for at hjælpe offeret med at løse sine økonomiske udfordringer. Samtidig udtrykker informanter fra både politi og krisecentre, at de kan have svært ved at omsætte hinandens ønsker til reel handling som følge af misforståelser og uoverensstemmelser i deres indbyrdes forståelser af, hvad psykisk og økonomisk vold er.

Den øgede digitalisering af det danske samfund skaber særlige udfordringer for ofre for økonomisk vold. Digitaliseringen har på den ene side skabt en række nye muligheder for borgere, virksomheder og myndigheder. Det gælder ikke mindst i forhold til den digitale signatur, der kendes som MitID (tidligere NemID), som har givet nem adgang til bankkonti, låneansøgninger, aftaleindgåelse, fuldmagter osv. på en bekvem og mobil måde. På den anden side medfører den digitale signatur udfordringer for de personer, der oplever misbrug, fordi det giver nye misbrugsmuligheder, når man ikke længere skal have sin identitet verificeret fysisk, f.eks. ved at møde personligt op hos banker, skattemyndigheden eller en advokat. Beretningerne fra undersøgelsens informanter viser en usikkerhed omkring deres rettigheder og juridiske konsekvenser ved misbrug. Dette understøtter et behov for en informationsindsats, der kan oplyse om regler, rettigheder, muligheder for hjælp og hvordan man kan beskytte sig mod misbrug af sin digitale signatur. Informationsindsatsen skal både forebygge misbrug og hjælpe ofre, der allerede har været udsat for økonomisk vold og står over for at anlægge en civil retssag mod gerningspersonen.

Rapporten viser også, at der er uklarhed om regler og ansvar for misbrug af digital signatur. Forskellige lovgivninger som betalingsloven, kreditaftaleloven og hvidvaskreglerne sætter forskellige standarder, især når det kommer til optagelse af kviklån over internettet eller lån hos et pengeinstitut.

Dette skaber en ulige beskyttelse for ofre for økonomisk vold i forhold til ansvarsfordelingen mellem betalingstjenesteudbydere og långivere. Der er derfor behov for at etablere en mere ensartet beskyttelse og vurdering af, om långivere bør bære samme risiko som banker i tilfælde af misbrug af digital signatur. Desuden kan ofre for økonomisk vold blive bundet af aftaler og pådrage sig erstatningsansvar for f.eks. låneaftaler og pengeoverførsler, som de ikke selv har godkendt, fordi beskyttelsesreglerne for misbrug af digital signatur kræver, at indehaveren udviser stor forsigtighed ved opbevaringen af den digitale signatur.

Ofre for økonomisk vold adskiller sig fra andre ofre for identitetstyveri. Dette skyldes, at de ofte lever i parforhold med fælles forpligtelser, herunder børn, hvor de har en særlig tillid til den anden parts hensigter og handlinger. De påtager sig ofte også betydelige økonomiske forpligtelser sammen, såsom boliglån, billån og andre større lån til fælles projekter eller husholdningen, ligesom der indgås aftaler om fælles økonomi og fælles investeringer samt opsparing til alderdom. Trykt retspraksis i misbrugssager viser imidlertid, at domstolene ikke tager højde for den særlige tillid, der ofte findes i parforhold, når de skal vurdere, om offeret har udvist tilstrækkelig forsigtighed. Det giver ofrene en dårlig retsstilling.

På det politiske niveau er der opmærksomhed på omfanget af misbrug af digital signatur, hvilket har ført til oprettelsen af en kompensationsordning i 2022. Dog dækker ordningen kun svindel og misbrug af offerets egen Nemkonto. Flere af de personer, der er blevet interviewet til undersøgelsen, rapporterer imidlertid om tilfælde af økonomisk vold, hvor gerningspersonen misbruger offerets digitale signatur til at optage lån, som bliver udbetalt direkte til gerningspersonens egen konto, hvilket således falder udenfor ordningens beskyttelse. Ordningen er derfor ikke tilstrækkelig i forhold til de særlige situationer, som ofre for økonomisk vold kan blive udsat for.

Ofre for økonomisk vold har desuden vanskeligt ved at opnå økonomisk genoprejsning, fordi de ofte står i en situation, hvor gerningspersonen har optaget stor gæld i deres navn, som de efterfølgende hæfter for. Traditionelt har personer, som har opnået stor gæld mulighed for at søge om gældssanering, som er et værktøj til at forhindre vedvarende økonomisk skade for forgældede personer. Reglerne om gældssanering udelukker dog de tilfælde, hvor der er tale om uforsvarlig økonomisk adfærd f.eks. ved forbrugsgæld som kviklån, hvilket ofte er den gældstype, som ofre for økonomisk vold hænger på.

På denne baggrund må det således anses for afgørende at ofre for økonomisk vold hurtigst muligt tildeles rettigheder og beskyttelse, som tager højde for de særlige omstændigheder, der gør sig gældende i sager om økonomisk vold i nære relationer. Det skal i den forbindelse bl.a. andet sikres, at ofrene har adgang til den nødvendige hjælp, rådgivning og juridiske redskaber til at forfølge ansvarlige parter og få genoprettet eventuelle økonomiske tab.

Rapportens konklusioner er samlet i rapportens resume og kan desuden læses i den enkelte kapitlers delkonklusioner.

11 Metode og materialegrundlag

Følgende afsnit indeholder en redegørelse for metoderne og det empiriske materiale, som ligger til grund for rapportens konklusioner. Det er hensigten med afsnittet at præsentere en udførlig beskrivelse af den fremgangsmåde der har været anvendt i indsamlingen og behandlingen af materialet, således at det er tydeligt, hvilke overvejelser vi har gjort os undervejs. Da rapporten er tværfaglig i sit udgangspunkt, vil der blive redegjort for de enkelte metoder særskilt. Derudover vil afsnittene fokusere på den pågældende metode i den sammenhæng, som den finder anvendelse i foreliggende undersøgelse snarere end en udlægning af metoden på et mere generelt niveau.

11.1 Juridisk metode

Analysen hviler på en retsdogmatisk tilgang, der analyserer retskilderne og anvender disse til at udlede gældende ret. Herved organiseres retskilderne i fire hovedgrupper; regulering, retspraksis, retssædvane og forholdets natur. I den retsdogmatiske metode anvendes denne rækkefølge, når juridiske problemstillinger skal analyseres og løses, hvilket sikrer, at analysen er gyldig, fordi der anvendes samme metode som anvendt af andre jurister, hvorved der opnås et ensformigt resultat.[153] Inden for retskildens regulering hersker der desuden et hierarki grundet lex superior princippet.[154]

Analysen tager udgangspunkt i primære retskilder (den skrevne lov), i denne sammenhæng primært med reference til loven samt sekundære retskilder, heriblandt afgørelser, betænkninger og udtalelser. Anden litteratur vil desuden blive anvendt for at bidrage til forståelsen og fortolkningen af de inddragede retskilder og begreber. Juridisk litteratur har ikke nogen egentlig retlig værdi, men kan bruges som fortolkningsbidrag.[155] I et nationalt perspektiv forekommer det imidlertid, at en dommer giver reference til litteraturens opfattelse og forståelse af et problem.[156]

11.2 Kvalitative interviews

Kvalitative interviews er en forskningsmetode, der muliggør en dybdegående undersøgelse af samfundsmæssige fænomener gennem indsigt i subjektive perspektiver og oplevelser. Metoden er særligt nyttig i studiet af økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer, fordi vi med den metode kan indfange de følelser, holdninger og meninger, som ofre og fagprofessionelle har til problemet, i al deres kompleksitet, hvilket kan være vanskeligt ved hjælp af kvantitative metoder. Økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer er som forskningsområde relativt underbelyst, særligt i en dansk sammenhæng. Det gør det endnu vanskeligere at anvende kvantitative metoder, som i højere grad er afhængige af teori og konkret viden for at operationalisere dataindsamlingen.[157] Den kvalitative tilgang har gjort os i stand til at arbejde mere induktivt, hvilket vil sige at

[153] Blume (2009).
[154] Nielsen & Tvarnø (2008).
[155] Blume (2009).
[156] Ibid.
[157] Hansen & Andersen (2009).

feltarbejdet løbende har bidraget med nye spørgsmål og justeringer af spørgerammerne.[158] Undersøgelsen er rettet mod de konkrete strategier, som de forskellige parter anlægger, både i forbindelse med ofrenes egne måder at håndtere selve voldsudøvelsen på, og i efterarbejdet, hvor politiet, retsvæsenet og krisecentrene bliver involveret og forholder sig til ofrenes livssituation og fortællinger. Det undersøges, hvordan ofrene oplever at blive behandlet, hvilke oplysninger, der tillægges værdi i politiets efterforskning og hvordan der kan opstå konfliktfyldte situationer, når forskellige parters opfattelser af problemet mødes. En af de største styrker ved at anvende kvalitative interviews er, at det giver mulighed for at få indsigt i deltagernes perspektiver og oplevelser på en dybere og mere nuanceret måde end ved brug af kvantitative metoder.[159] Kvalitative interviews gør det muligt at stille åbne spørgsmål, som lægger op til detaljerede og personlige svar fra informanterne, hvilket bidrager til en mere nuanceret forståelse af deltagernes synspunkter og oplevelser og dermed en dybere indsigt i emnet.[160]

En anden styrke ved kvalitative interviews er, at det giver mulighed for at følge op på tidligere svar, dykke dybere ned i emnet og bygge videre på tidligere opnået viden ved at vende tilbage til informanterne. Det kan hjælpe med at afklare eventuelle uklarheder og give en forståelse af emnet som er mere komplet.[161] Vi har haft løbende korrespondance med flere af undersøgelsens informanter, hvoraf flere har ageret som kontaktpersoner udover deres rolle i selve interviewundersøgelsen. På den måde bliver interviewet afsæt for en mere dynamisk udveksling af informationer der fortsætter, efter interviewet er afviklet. Kvalitative interviews er desuden oplagte i forbindelse med undersøgelsen af udsatte gruppers levevilkår og erfaringer, fordi der her typisk er tale om oplysninger af en særligt følsom karakter, som kan være svære at undersøge ved brug af andre metoder. F.eks. kan kvalitative interviews bruges til at undersøge konfliktfyldte eller tabubelagte emner, som kan være svære at tale åbent om, og hvor interviewet giver mulighederne for at etablere et mere tillidsfuldt lukket rum for samtale, hvor informantens ønsker tilgodeses bedst muligt.

Endelig giver inddragelsen af forskellige beretninger fra en række interviews os mulighed for at identificere eventuelle mønstre og fælles fortællinger i deltagernes svar. Det er dog væsentligt at bemærke, at de oplysninger, som er en del af den kvalitative del af materialet, består af subjektive erfaringer og udlægninger af økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer. Det kan således være svært at generalisere resultaterne til en større population og komme med en nærmere vurdering af, i hvilket omfang vores fund er gældende for en bredere gruppe af borgere, end dem som har medvirket direkte i undersøgelsen. Det er dog heller ikke hensigten at generalisere på baggrund af det kvalitative materiale, der snarere skal forstås som detaljerige eksempler på, hvordan politi og andre fagpersoner forstår og arbejder med problematikken, samt hvordan det er at være

[158] Olsen (2003).
[159] Kvale (1997).
[160] Åkerström & Wästerfors (2018).
[161] Hastrup et al. (2011).

udsat for økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer. Her er det mere væsentligt, om beretningerne er sandfærdige, dvs. om de giver udtryk for informantens egen subjektive forståelse, fordi det netop er det, undersøgelsen drejer sig om. Beretningerne er dokumenteret i form af lydoptagelser af hvert interview, som både har gjort det lettere at vende tilbage til informanternes fortællinger undervejs, og samtidig bidrager til undersøgelsens troværdighed, fordi materialet dermed kan gennemgås af andre.[162]

Undersøgelsen bygger på empirisk materiale indsamlet over en periode på ca. 9 måneder fra september 2022 til og med maj 2023. En væsentlig del af materialet består af interviews med fagprofessionelle medarbejdere samt med 8 voldsudsatte personer, som har oplevet økonomisk udnyttelse som del af en psykisk voldelig relation. Gruppen af fagprofessionelle medarbejdere består af 10 medarbejdere i socialfaglige organisationer og krisecentre samt en bistandsadvokat, og 6 medarbejdere fra 5 forskellige politikredse, herunder efterforskere og særligt videnspersonale. Alle de førnævnte faggrupper er i undersøgelsen omtalt under betegnelsen 'fagprofessionelle medarbejdere', fordi de har det til fælles, at de arbejder med at efterforske, rådgive og på anden vis behandle psykisk vold i nære relationer. Derfor hører de i undersøgelsen under samme informantgruppe, selvom de er i berøring med fænomenet på ganske forskellige måder. De fagprofessionelle medarbejdere er kontaktet direkte med henblik på deres medvirken i et interview og er udvalgt på baggrund af, at de i et vist omfang har berøring med psykisk og økonomisk vold.

Der er fokuseret særligt på politiet og de sociale tilbud, da de varetager en frontlinjeindsats og ofte er dem, der først etableres kontakt til, når de voldsudsatte, forsøger at slippe fri af volden. Det har været antagelsen at medarbejdere ved disse organisationer besidder en partikulær viden og erfaring med økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer. Den anden informantgruppe består af voldsudsatte personer som på forskellig vis har været udsat for psykisk og økonomisk vold. Denne del af materialet bidrager med førstehåndserfaringer om at være udsat for økonomisk vold som en del af psykisk vold i nære relationer samt erfaringer knyttet til at bryde ud af den voldelige relation og søge hjælp. Personerne i informantgruppen har, som følge af de udsatte positioner, de står i, nogle særlige levevilkår, der kræver yderligere etiske overvejelser.

11.3 Etiske overvejelser

Under det feltarbejde, der tilvejebragte undersøgelsens materialerundlag, har Justitia søgt informationer fra personer, som har været udsat for vold, og som lever under svære vilkår. I modsætning til resten af undersøgelsens informanter er deres privatliv i centrum for interviewet. Det kalder på yderligere overvejelser om den fremgangsmåde, der anvendes til at finde frem til informanterne, samt til den måde, de interviewes på. Samtidig er de omstændigheder, der søges afdækket i interviewet særligt sårbare, fordi de omhandler personlige oplysninger, som i flere af informanternes tilfælde bygger på forhold, som de først for nyligt er sluppet ud af, og som har påvirket dem over en lang

[162] Riis (2012).

periode. Det er således informanter, som på interviewtidspunktet stadig er i en krisesituation og derfor ikke er umiddelbart tilgængelige.

I modsætning til undersøgelsens ekspertinterviews bærer fremgangsmåden, der er taget i brug for at finde frem til de udsatte informanter, præg af denne utilgængelighed. Da hvert krisecenter opererer uafhængigt og af åbenlyse årsager ikke har officielle oversigter over deres beboere, er alle interviews med ofre for økonomisk vold kommet i stand med krisecentermedarbejdere som mellemled. I flere tilfælde har Justitia interviewet krisecentermedarbejderen, inden kontakten til deres beboere fandt sted, for på den måde at opnå en gensidig forståelse for undersøgelsens mål og ofrenes situation. Adgangen til de udsatte informanter er kendetegnet ved det, man inden for den etnografiske forskning betegner som *gatekeepers*, dvs. enkeltpersoner eller institutioner, som hjælper med at tilgå oplysninger, der ellers ville være yderst vanskelige at få adgang til.[163]

Interviews med udsatte borgere er dilemmafyldte, fordi de udsatte borgere i modsætning til fagpersonerne personligt har været udsat for vold, og af samme grund kan opleve interviewsituationen som retraumatiserende, fordi de bliver stillet over for at skulle fortælle detaljeret om volden og voldens konsekvenser, som de stadig lever med.[164] Samtidig har de ikke umiddelbart et personligt udbytte af interviewet, fordi undersøgelsens anbefalinger er langsigtede og ikke kan hjælpe dem i den situation, de står i her og nu.[165] De tilbyder således værdifulde oplysninger til undersøgelsen uden at blive kompenseret tilsvarende.

Forud for hvert interview ligger et længere forarbejde, hvor Justitia har været i kontakt med krisecentermedarbejderne om potentielle informanter og efterfølgende lange ventеperioder, hvor de udsattes situation kan ændre sig fra dag til dag. Derfor har det været vanskeligt at lave hurtige eller langsigtede aftaler. Justitia har gennem hele processen vist den nødvendige tålmodighed og forståelse for de udsattes situation, og herunder tilrettelagt interviewsituationen så skånsomt som muligt. Dette indebærer eksempelvis at interviews med de udsatte informanter er væsentligt kortere, end det er tilfældet for interviews med fagprofessionelle medarbejdere. Derudover har Justitia i alle undersøgelsens interviews bestræbt sig på at afholde interviewet, hvor det passede informanterne bedst. Alle interviews med udsatte informanter er afholdt på det krisecenter, hvor den pågældende person havde ophold på interviewtidspunktet, og flere af informanterne har haft en støtteperson til stede under interviewet.

I undersøgelsen har vi skjult informanternes identiteter ved at undlade at nævne de pågældende personers navne samt den organisation, de er tilknyttet. På den måde bestræber vi os på at opnå størst mulig beskyttelse af informanternes identitet. Det er dog værd at bemærke, at informanternes

[163] Heinskou (2017); se også Hammersley & Atkinson (2007).
[164] Mathiassen (2011).
[165] Kvale (1997).

identitet sandsynligvis vil kunne genkendes af deres kolleger, eller andre med nært kendskab til dem eller til området, og at der derfor ikke er tale om fuldstændig anonymisering. Der er snarere tale om en form for *pseudonymisering*, hvor informanternes identiteter beskyttes i videst muligt omfang.[166]

11.4 Politiets afhøringsrapporter

Justitia har søgt om forskeradgang ved Rigspolitiet, og herigennem opnået indsigt i en række afhøringsrapporter fra 10 af Danmarks 12 politikredse. Det drejer sig mere specifikt om en anmodning til hver politikreds, hvori der bedes om anmeldelsesrapport og afhøringsrapporter vedrørende forurettede fra de seneste 5 anmeldte sager om psykisk vold, jf. straffelovens § 243, hvor der er foretaget mindst én afhøring af forurettede. Det indgår desuden i anmodningen om forskeradgang, at der ikke behøver være foretaget sigtelse eller rejst tiltale i sagerne, men at anmodningen ikke omfatter sager, hvor politiet har afvist en indgivet anmeldelse, og der ikke er fundet grundlag for at indlede efterforskning, eller sager hvor politiet har besluttet, at der ikke er grundlag for at fortsætte en påbegyndt efterforskning. Justitia har således opnået indsigt i sammenlagt 50 sager om psykisk vold, hvoraf størsteparten af sagerne er verserende og således højaktuelle.

Afhøringsrapporterne udgør en supplerende kilde til indsigt i voldsudsattes levede erfaringer udover de beretninger som er indsamlet gennem kvalitative interviews. Beretningerne er dog af en anden karakter end interviewberetningerne, fordi afhøringsrapporterne ikke indeholder en direkte gengivelse af afhøringerne, men et resumé hvori afhøringens indhold er gengivet. Dette er tilfældet i næsten alle de udleverede afhøringsrapporter på nær én, som er fonetisk transskriberet, dvs. at den indeholder en ordret og kronologisk gengivelse af afhøringen. Der er således i langt de fleste afhøringsrapporter foretaget en udvælgelse i det nedskrevne, som kan betyde, at ikke alle udtalelser eller nuancer i informantens fortælling nødvendigvis er kommet med. Afhøringsrapporterne varierer desuden i omfang afhængig af længden af afhørtes forklaring, hvoraf nogle forklaringer er omfattende, mens andre er relativt kortfattede.

Flere af afhøringsrapporterne indeholder dog beskrivelser, som er ganske detaljerede, og hvor afhørtes fortælling gengives kronologisk, dvs. fra den voldelige relations begyndelse, til tidspunktet for afhøringen. Det gør det muligt for politiet at etablere et hændelsesforløb og muliggør desuden, i forbindelse med nærværende undersøgelse, adgangen til beretninger udover dem, som er tilvejebragt via interviews. Selvom afhøringsrapporterne er blevet til i en bestemt politifaglig sammenhæng, hvor deres primære formål er at tjene som en del af efterforskningen, indeholder de informationer, som er relevante at inddrage. På grund af afhøringsrapporternes personfølsomme karakter er beretninger gengivet herfra underlagt en udvidet form for anonymisering. Udover at skjule personnavne, stednavne og tidspunkter er nogle beskrivelser omformulerede, fordi de vurderes som

[166] Bengtsson & Mølholt (2020).

særegne for den afhørte, og derfor vil kunne genkendes. I afhøringsrapporter, hvor det ikke har været muligt at anonymisere sagens omstændigheder tilstrækkeligt, er der parafraseret i stedet.

11.5 Antallet af sager

Som et mindre element inddrages tal fra Rigsadvokaten, som er tilvejebragt via aktindsigt. Det drejer sig om opgørelser over antallet af sager om psykisk vold fra 2019-2022, herunder opgørelser af antallet af påtaleopgivelser, henlæggelser, domfældelser, tiltalerejsninger og tiltalefrafald. Opgørelserne giver os mulighed for at diskutere det retlige omfang af psykisk vold, herunder i hvor høj grad anmeldelser af psykisk vold fører til domfældelse sammenlignet med antallet af sager, der henlægges, eller hvor der ikke er grundlag for tiltale.

Materialet danner ikke grundlag for en egentlig statistisk analyse, hvor vi eksempelvis underbygger sammenhænge med signifikanstest og lignende metoder til at fastslå generaliserbarhed. Dels er der tale om opgørelser uden en nærmere defineret population og dels er der usikkerheder i opgørelsesmetoderne, der betyder, at ikke alle de fremførte opgørelser er endegyldige. Dette skyldes, at data er hentet fra politiets digitale database POLSAS som primært er et sagsbehandlingssystem og således ikke er indrettet med statistiske opgørelser for øje.

Vi tager dermed forbehold for opgørelsens dynamiske karakter, som betyder, at data kan ændre sig bagudrettet, efterhånden som sagerne udvikler sig, og det er således ikke sikkert, at efterfølgende dataudtræk giver samme resultater som de tal, der fremgår af foreliggende undersøgelse. Anmeldelser, sigtelser, tiltaler og afgørelser er periodiseret efter, hvornår der i pågældende sag er foretaget anmeldelse, rejst sigtelser, rejst tiltale eller truffet afgørelse. Der er en periodevis forskydning af data, da antallet af afgørelser i 2021 eksempelvis kan vedrøre tiltaler rejst i 2020. Det bemærkes, at sigtelser, tiltaler og afgørelser er opgjort efter antal forhold. Det vil sige, hvor mange personer pr. journalnummer, der er blevet sigtet, tiltalt og afgjort. Anmeldelser/henlæggelser er opgjort efter antal sager, dvs. antallet af unikke journalnumre.

12 Referencer

Adams, A. E., Sullivan, C. M., Bybee, D., & Greeson, M. R. (2008). *Development of the Scale of Economic Abuse*. Violence Against Women, 14(5), side 563–588. Sage Journals.

Alexander, P. C. (2011). *Childhood maltreatment, intimate partner violence, work interference and women's employment*. Journal of Family Violence, 26(4), side 255–261. Springer.

Anderson, M. A., Gillig, P. M., Sitaker, M., McCloskey, K., Malloy, K., & Grigsby, N. (2003). *"Why doesn't she just leave?": A descriptive study of victim reported impediments to her safety*. Journal of Family Violence, 18(3), side 151–155. Springer.

Bengtsson, Tea Torbenfeldt & Anne-Kirstine Mølholt. (2020). *Anonymisering i kvalitative undersøgelser*. I: Jensen, Kamma Lund (red.), Etik og etiske dilemmaer. Hans Reitzels Forlag.

Betænkning nr. 1456/2004 om e-signaturs retsvirkninger.

Blume, Peter. (2009). *Juridisk metodelære – en indføring i rettens og juraens verden*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Bourdieu, Pierre. (2013). *Rettens kraft. Brudstykker til en sociologi om det retlige felt*. I: Hammerslev, Ole & Mikael Rask Madsen (red.), Retssociologi: Klassiske og moderne perspektiver. Hans Reitzels Forlag.

Brewster, M. P. (2003). *Power and control dynamics in prestalking and stalking situations*. Journal of Family Violence, 18(4), side 207–217. Springer.

Claes, Bart & Joanna Shapland. (2017). *Desistance from crime and restorative justice*. International Journal of Restorative Justice, 4(3), side 302-322. Eleven International Publishing.

Dahlberg-Larsen, Jørgen. (2013). *Lovene og livet*. I: Hammerslev, Ole & Mikael Rask Madsen (red.), Retssociologi: Klassiske og moderne perspektiver. Hans Reitzels Forlag.

Danner. (2023). *Hvad er psykisk vold?* Tilgængelig online via: https://danner.dk/psykisk-vold

Digitaliseringsstyrelsen, KL, Danske Regioner, DKCERT & DeiC. (2020). *Rapport om danskernes informationssikkerhed*. DKCERT, DeiC.

Folketingstidende 2021-22, Forslag til lov om ændring af konkursloven, L181, som fremsat.

Folketingstidende 2021-22, tillæg A, Forslag til Lov om ændring af lov om offentlige betalinger m.v. L 165 som fremsat.

Folketingstidende 2020-21, Alm. del bilag 158, Kommissorium og tidsplan for arbejdsgruppen om hæftelse i forbindelse med svindel med NemID, fra finansministeren, Indenrigs- og Boligudvalget (BOU).

Folketingstidende 2018-19, Forslag til lov om ændring af straffeloven og forskellige andre love, L 139 som fremsat.

Folketingstidende 2016-17, Forslag til lov om betalinger, L 157 som fremsat.

Folketingstidende 1991-1992, tillæg A, Forslag til lov om ændring af lov om betalingskort m.v., L 60, som fremsat.

GREVIO. (2017). *Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions*

of the Council of Europe Convention on Preventing and Combatting Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) Denmark. Secretariat of the monitoring mechanism of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence.

Hammerslev, Ole & Stine Piilgaard Poner Nielsen. (2020). *Retssociologiske metoder*. I: Hamer, Carina Risvig & Sten Schaumburg Müller (red.), Juraens Verden: Metoder, retskilder og discipliner. Djøf Forlag.

Hammersley, Martyn, & Paul Atkinson. (2007). *What is ethnography?* I: Ethnography: Principles in practice. Routledge.

Hansen, Signe Bechmann & Maria Libak Pedersen. (2022). *Anmeldelsestilbøjelighed i sager om vold og seksualforbrydelser – En undersøgelse af omfanget af og årsager til at borgere undlader at anmelde kriminalitet*. Justitsministeriets Forskningskontor.

Hansen, Ole & Vibe Ulfbeck. (2014). *Lærebog i Aftaleret*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Hastrup, Frida, Cecilie Rubow & Tine Tjørnhøj-Thomsen. (2011). *Kulturanalyse – kort fortalt*. Samfundslitteratur.

Heinskou, Marie Bruvik. (2017). *Fænomenologisk analyse – om forholdet mellem forsker og forskningsfelt*. I: Järvinen, Margaretha & Nanna Mik-Meyer (red.), Kvalitativ analyse: syv traditioner. Hans Reitzels Forlag.

Henze-Pedersen, Sofie. (2021). *After the Violence? Everyday Life and Family Relationships among Children and their Mothers at a Women's Refuge*. Sociologisk institut, Københavns Universitet.

Hurwitz, Stephan. (1959). *Den danske strafferetspleje*. Gads Forlag.

Johannesson, Lene. (2010). *Hvorfor går hun ikke bare?* Udsat m/k, STOF. Tilgængelig online via: https://psy.au.dk/fileadmin/CRF/STOF/STOF_pdf_er/STOF_nr._15/Hvorfor_gaar__hun_ikke_bare_._Stof_15.pdf.

Eiriksson, Birgitte Arent. (2019). *Den Danske Retshjælpsmodel - retshjælp, retshjælpsforsikring og fri proces*. Justitia.

Justitsministeren. (2020). *Besvarelse af 2. marts 2020, REU Alm. del. – endelig svar på spørgsmål 585*. Folketingets Retsudvalg.

Justitsministeren. (2021). *Besvarelse af 15. marts 2021 af spørgsmål nr. 666 (Alm. del)*. Folketingets Retsudvalg.

Justitsministeriet. (2020). *Aftale om politiets og anklagemyndighedens økonomi 2021-2023*. Justitsministeriet.

Karstoft, Susanne. (2019). *Misbrug af NemID til optagelse af lån*. Ugeskrift for Retsvæsen, U.2019B, side 339-348. Karnov Group.

Klein, Willis, Sherry Li & Suzanne Wood (2023). *A Qualitative analysis of gaslighting in romantic relationships*. Personal Relationships. Wiley.

Kvale, Steinar. (1997). *InterView. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Hans Reitzels Forlag.

Lev Uden Vold. (2019). *Socialfaglig definition af psykisk vold I nære relationer*. Tilgængelig online på:

https://levudenvold.dk/media/cacarwtv/socialfaglig-definition.pdf

Littwin, A. (2012). *Coerced debt: The role of consumer credit in domestic violence*. California Law Review, 100, side 951–1026. UC Berkeley School of Law.

Mathiassen, Charlotte. (2011). *Etik som praktisk viden i kontekst – Eksempler fra interviews om mobning – og om fængselsliv*. Nordiske udkast nr. 1, 2011. Syddansk Universitetsforlag.

Miller, M. S. (1995). *No visible wounds: Identifying nonphysical abuse of women by their men*. New York, NY: Random House.

Moe, A. M., & Bell, M. P. (2004). *Abject economics: The effects of battering and violence on women's work and employability*. Violence Against Women, 10(1), 29–55. Sage Journals.

Mølbak, Mie & Caroline Skovgård Jørgensen. (2022). *Psykisk vold inden for lovens Rammer – muligheder og begrænsninger i retliggørelsen af psykisk vold*. I: Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, årg. 109 nr. 2., side 328-347. De Nordiske Kriminalistforeninger.

NCIK. (2022). *NCIK årsrapport 2022*. Nationalt Center for IT-Kriminalitet. Tilgængelig online på: https://politi.dk/-/media/mediefiler/landsdaekkende-dokumenter/statistikker/oevrige-udgivelser/ncik-aarsrapport-2022.pdf

Nielsen, Ruth. & Christina D. Tvarnø (2008). *Retskilder og Retsteorier.* Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Nielsen, Stine Piilgaard Porner. (2020). *Ikke-jurister i et retligt højspændingsfelt – når sagsbehandlere og borgere samproducerer sagsbehandling*. Syddansk Universitet, Juridisk Institut.

Oldrup, Helene, Sara Andersen, Sofia Kjær, Nina Haggren Nielsen & Cathrine Birk von Rosen. (2018). *Psykiske, fysiske og sociale konsekvenser af psykisk vold i parforhold – Kortlægning af forskning*. Lev Uden Vold.

Olesen, Annette & Ole Hammerslev. (2020). *Bidrag til Pierre Bourdieus retssociologi og den retlige transformationsproces*. I: Praktiske grunde – Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab, nr. 1-2, side 5-22. Hexis - Nordisk forum for kultur- og samfundsvidenskab.

Olsen, Henning. (2003). *Veje til kvalitativ kvalitet? Om kvalitetssikring af kvalitativ interviewforskning*. Nordic Studies in Education, 23(1), side 1-20. Cappelen Damm AS.

Ottosen, Mai Heide & Stine Vernstrøm Østergaard. (2022). *Partnervold i Danmark 2020*. VIVE, Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

Outlaw, M. (2009). *No one type of intimate partner abuse: Exploring physical and non-physical abuse among intimate partners*. I: Journal of Family Violence, 24(4), side 263–272. Springer.

Pedersen, Maria Libak, Cecilie Fjeldberg Hjarsen & Flemming Balvig. (2023). *Udsathed for vold og andre former for kriminalitet – Offerundersøgelserne 2005-2022. Hovedtal*. Justitsministeriets Forskningskontor.

Pengevold. (2023). *Bankerne er stort set udvidende om økonomisk partnervold*. Tilgængelig online via: https://pengevold.dk/artikler/pressemeddelelse-2023.

Politikommissionens betænkning 1410/2001 om politilovgivning.

Postmus, J. L., Plummer, S. B., & Stylianou, A. M. (2015). *Measuring economic abuse in the lives of survivors: Revising the Scale of Economic Abuse*. Violence Against Women, 22(6), side 692–703. Sage Journals.

Retsplejerådets betænkning nr. 1522/2010 om adhæsionsprocessen.

Retsudvalget. (2013). *Notat om de lovgivningsmæssige konsekvenser af Europarådets konvention til forebyggelse og bekæmpelse af vold mod kvinder og vold i hjemmet*. Retsudvalget (REU) Alm. del, Samling 2012-13, Bilag 340. Justitsministeriet.

Retsudvalget. (2019). *Spørgsmål nr. 19 fra Folketingets Retsudvalg vedrørende forslag til lov om ændring af straffeloven og forskellige andre love (Selvstændig bestemmelse om psykisk vold) (L 139)*. Justitsministeriet.

Riger, S., Ahrens, C., & Blickenstaff, A. (2000). *Measuring interference with employment and education reported by women with abusive partners: Preliminary data*. Violence and Victims, 15(2), side 161–172. Springer.

Rigsadvokatens meddelelse af 28. april 2022 om psykisk vold.

Rigsadvokatmeddelelsen af 3. juni 2022, Afsnittet: Vejledning af forurettede mv. nr. 9627.

Riis, Ole (2012). *Kvalitet i kvalitative studier*. I: Jacobsen, Michael Hviid & Sune Qvortrup Jensen (red.), Kvalitative Udfordringer. Hans Reitzels Forlag.

Sanders, C. K. (2015). *Economic abuse in the lives of women abused by an intimate partner: A qualitative study*. Violence Against Women, 21(1), side 3–29. Sage Journals.

Strang, Heather & Lawrence William Sherman. (2003). *Repairing the harm: Victims and restorative justice*. Utah Law Review.

Stylianou, Amanda M. (2018). *Economic Abuse Within Intimate Partner Violence: A Review of the Literature*. I: Violence and Victims, January 2018. Springer.

Swanberg, J. E., & Logan, T. K. (2005). *Domestic violence and employment: A qualitative study*. Journal of Occupational Health Psychology, 10(1), side 3–17. American Psychological Association.

Swanberg, J. E., & Macke, C. (2006). *Intimate partner violence and the workplace: Consequences and disclosure*. Affilia, 21(4), side 391–406. Sage Journals.

Sweet, Page L. (2019). *The Sociology of Gaslighting*. American Sociological Review, 84(5), side 851 875. American Sociological Association.

Søberg, Tine, Sofia Kjær, Maja Markman & Jesper Arff Rimmen (2023). *Psykisk vold er alvorlig og systematisk vold, der baner vejen for andre volds- og kriminalitetsformer – hvorfor er den så svær at få greb om?* Tidsskrift for Kriminalret.

Turner, Silas, Bjarke Følner & Anne-Mette Hansen Bjerregaard. (2021). *Barrierer og hjælpebehov for at kunne forlade en voldelig relation – En undersøgelse blandt 862 voldsudsatte kvinder i Danmark*. Als Research & Røde Kors.

Vestergaard, Jørn (2019) *Kommentarer til dele af Justitsministeriets lovudkast af 20.11.2018 til ny selvstændig bestemmelse om "psykisk vold"*. Samling 2018-2019, L 139 Forslag til lov om ændring af straffeloven og forskellige and, Bilag 9.

Vestergaard, Jørn. (2019). *Naturligvis kan vi kriminalisere "psykisk vold" – og det kan let føres ud i*

livet, kronik. Berlingske Tidende.

Von Eyben, Bo & Helle Isager. (2019). *Lærebog i erstatningsret, 9. udgave*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

VonDeLinde, K. C. (2002). *How are domestic violence programs meeting the economic needs of battered women in Iowa? An assessment and recommendations (Building Comprehensive Solutions to Domestic Violence Publication No. 16)*. National Resource Center on Domestic Violence.

Wettersten, Kara Brita & Susan E. Rudolph et al. (2004). *Freedom through self-sufficiency: A qualitative examination of the impact of domestic violence on the working lives of women in shelter*. Journal of Counseling Psychology, 51(4), side 447–462. American Psychological Association.

Winther, Henriette & Katja Gregers et al. (2018). *Den usynlige vold – Viden om psykisk vold*. Danner & Røde Kors.

Åkerström, Malin & David Wästerfors (2018). *Kvalitative interviews – praktiske råd og analytiske Muligheder*. I: Jacobsen, Michael Hviid (red.) Metoder i kriminologi. Hans Reitzels forlag.

Domme

U2010.1819Ø
U2012.524H
U.2019.1192H
U.2019.1197H
U.2019.2593V.
U.2019.3219V
U.2020.1225V
U.2020.217Ø
U.2020.3477
U.2021.1268V
U.2021.2320H
U.2021.2320H
U.2022.1091Ø
U.2022.414H
TfK2021.548Ø
TfK2022.383V
TfK2023.160

Anklagemyndighedens Vidensbase

AM2019.11.29B
AM2021.02.16B
AM2021.03.10Ø
AM2022.02.01B

JUSTITIA

DANMARKS UAFHÆNGIGE
JURIDISKE TÆNKETANK